

HRVATSKI
LJETOPIS
ZA
KAZNENO
PRAVO
|
PRAKSU

VOL. 20 - BROJ 1/2013.

Hrvat. ljetop. kazn. pravo i praksu - god. 20 - br. 1, str. 1-312, Zagreb, 2013.

HRVATSKO UDRUŽENJE ZA KAZNENE ZNANOSTI I PRAKSU
CONSOCIATIO CROATICA STUDIORUM PRAXISQUE CRIMINALIUM
CROATIAN ASSOCIATION OF CRIMINAL SCIENCES AND PRACTICE

was threatened with the rejection of evidence obtained by the breach. Even evidence derived from the one improperly obtained was supposed to be a "nullity" and thus inadmissible.

Despite the blemish of judicial torture -- a blemish that keeps the criminal process of the ancien regime rightly under a cloud of disrepute -- this ancient process displayed in some of its aspects an unexpected sensitivity to humanistic concerns. These concerns were absent only in regards to the prosecution of crimes regarded as being of utmost gravity, or as presenting the greatest danger to the established social order. The cardinal sin of these early precursors of our present day procedural safeguards was not that they were crude or irrelevant in practice, but that they were reserved for defendants belonging to the upper classes of society, protecting only them from the repressive measures and the brutality of procedural authorities.

The author illustrates the actual invocation and implementation of a species of these procedural safeguards on a sixteenth century Italian case of murder for hire, a case in which one of the most famous continental specialist on criminal procedure, Prospero Farinacii, delivered an expert opinion (consilium) for the defense. The article includes a side-glance on the English administration of criminal justice from the twelfth to the eighteenth centuries, a side-glance suggesting that England assumed the leading role in procedural arrangements solicitous of defendant's interest only in the liberal climate of the nineteenth century.

Dr. sc. Dunja Pastović*

POROTNO SUĐENJE U ISTRI PREMA ZAKONU O KAZNENOM POSTUPKU IZ 1850.

U radu se prikazuju i analiziraju odredbe Zakona o kaznenom postupku od 17. siječnja 1850. kojima je regulirana porotna sudbenost i koji se primjenjivao na području Istre, tadašnjem dijelu austrijskog pravnog sustava. Usprkos doista kratkotrajnoj primjeni ZKP-a 1850, njegovo značenje ogleda se u činjenici da je njime porota prvi put bila uvedena kao opći institut s nadležnošću za taksativno nabrojene političke i tiskovne delikte, kao i za zločine za koje je bila zapriječena kazna od najmanje pet godina tamnice. Na prikaz i analizu normativnog okvira nadovezuje se rekonstrukcija i analiza sudske prakse porotnog suđenja u Istri. Time se nastoji upozoriti na osobitosti primjene instituta porote u Istri, i to s obzirom na društvene, kulturne, ekonomske i političke okolnosti koje su prvenstveno bile uvjetovane njezinom heterogenom etničkom strukturom.

Godine 1848./1849. u Istru su donijele značajne društveno-političke promjene. Uz ukidanje feudalnog društvenog, gospodarskog i pravnog poretka te uvođenje Ožujskog ustava, posljednje veliko postignuće liberalnog pokreta iz 1848. godine bilo je donošenje Zakona o kaznenom postupku od 17. siječnja 1850. (u daljnjem tekstu ZKP 1850), kojim su ozakonjena postupovna načela zajamčena Ustavom.¹ Zakon je izradio Joseph Würth po uzoru na francuski Code d'instruction criminelle iz 1808. godine, badenski Zakon o kaznenom postupku iz 1845. i thürinški nacrt zakona o kaznenom postupku iz 1849. godine.²

* Dr. sc. Dunja Pastović, viša asistentica na Katedri za hrvatsku pravnu povijest u europskom kontekstu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

¹ U preambuli ZKP-a 1850 navodi se da se novi privremeni zakon o kaznenom postupku donosi radi izvršenja načela javnosti i usmenosti, kao i optužnog načela i porote, koji su bili zajamčeni u § 103. Ožujskog ustava iz 1849. Cesarski patent od 17. Siječnja 1850, valjan za one krunovine, u kojih je u krieposti kazneni zakonik od 3. Rujna 1803, kojim se proglašuje nov privremeni kazneni postupnik s ustanovom, da će se naknadno stopram obznaniti dan, kojega će stupiti u kriepost, u: *Sveobći državo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god.1850, komad XVII., br. 25., Beč, 1850., str. 287-395.

² Nikola Ogorelica, *Kazneno procesualno pravo s osobitim obzirom na judikaturu kralj. Stola sedmorice i kasacionoga suda bečkoga*, Zagreb, 1899., str. 68; Friedrich Rulf, *Der*

U uređenju kaznenog postupka prihvaćena su sljedeća načela: optužno načelo s ustanovom državnog odvjetnika, načela usmenosti i javnosti, neposredna i slobodna ocjena dokaza, položaj okrivljenika kao stranke, kao i načelo sudjelovanja građana u kaznenom postupku u obliku porote, koje je dobilo položaj općeg instituta.³

U Istri, kao i u ostalim austrijskim zemljama, zakon je stupio na snagu 1. srpnja 1850. Iznimka su bili Galicija i Bukovina, lombardijsko-venecijansko kraljevstvo i Dalmacija, gdje je na snazi i nadalje bio Kazneni zakonik iz 1803.⁴ Zanimljivo je da se u pogledu uvođenja porote u Dalmaciju navodi kako „nije dobro (pametno) uvesti još sada u Dalmaciji sudove porotničke, kao što to sviedoče podnešena izvještja i učinjena očitovanja, nego da se predmet taj odložiti ima, dok buduće zastupništvo zemaljsko ne izjavi o njemu svoje želje i namiere“.⁵ Dakle, pitanje uvođenja porote u Dalmaciju trebalo je riješiti na budućem pokrajinskom saboru ove krunovine. Kao mogući razlozi zbog kojih je uvođenje porote u Dalmaciju bilo odgođeno navodila se niska razina obrazovanosti stanovništva te još uvijek prisutna praksa krvne osvete.⁶ Porota u Dalmaciju bit će ponovo uvedena, nakon kratkotrajnog razdoblja 1848./1849., tek 1869. posebnim zakonom, i to najprije samo za tiskovne delikte, a potom ZKP-om 1873 kao opći institut.

1. STVARNA NADLEŽNOST POROTNOG SUDA

Stvarna nadležnost porotnog suda, koji je za područje Istre svoju sudbenost vršio u sklopu Zemaljskog suda u Rovinju, bila je ograničena na pojedine vrste kažnjivih djela, i to ne iz načelnih, nego uglavnom iz ekonomskih

österreichische Strafproceß unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Cassationhofes, Zweite durchgesehene Auflage, Wien, 1888., str. 5; Joseph Würth, Die österreichische Strafproceßordnung vom 17. Jänner 1850, erläutert und in Vergleichung mit den Gesetzgebungen des Auslandes dargestellt, Wien, 1851., str. 41-42.

³ Vladimir Bayer, *Kazneno procesno pravo - odabrana poglavlja, Knjiga II., Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava* (prir. Davor Krapac), Zagreb, 1995., str. 152; Nikola Ogorlica, *loc. cit.*

⁴ Cesarski patent, kojim se od 1. Srpnja 1850 počamši uvodi u život privremeni kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850 (XVII. komad dèrž. zak. lista broj 25) u krunovinah Austrii više i niže Ennsa, Salcburgu, Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj, Tèrstu, Gorici, Gradiškii i Istrii, Tirolu i Vorarlbergu, Češkoj, Moravskoj i Šlezkoj, i naredjuju se u obziru istoga postupnika niekoji izvèršni propisi, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriiansku*, god.1850, komad LXXIII., br. 236., Beč, 1850., str. 945-947.

⁵ Cesarska naredba od 17. Srpnja 1850, kojom se ustanovljuje uredjenje sudovah za Dalmaciu, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austriiansku*, god.1850, komad CIII., br. 313., Beč, 1850., str. 1294.

⁶ O poroti, *Pravdoneša*, br. 6, Zadar, 3.V.1851., str. 1.

razloga. Smatralo se da bi uvođenje opće nadležnosti porotnih sudova za sva kažnjiva djela uzrokovalo znatne materijalne izdatke i odugovlačenje kaznenog postupka te bi predstavljalo preveliko opterećenje građana porotničkom službom.⁷

Kažnjiva djela koja su pripadala nadležnosti porotnih sudova taksativno su nabrojana u čl. VII. uvedbene naredbe ZKP 1850, dok je u § 17. bilo propisano da nadležnosti porotnih sudova pripada glavna rasprava i odlučivanje o zločinima i tiskovnim prijestupima, navedenim u spomenutom članku VII. uvedbene naredbe. Istražni postupak u predmetima iz nadležnosti porotnih sudova provodili su kotarski zborni sudovi (čl. VIII. uvedbene naredbe; § 12.).

Na području djelovanja porotnog suda u Rovinju istražni postupak provodili su kotarski zborni sudovi koji su postojali u Pazinu (za kotareve Pazin, Labin, Buzet, Motovun i Buje), Cresu (za kotareve Cres, Krk, Lošinj) te u Rovinju (za kotareve Rovinj, Vodnjan i Poreč).⁸

Nadležnosti porotnog suda pripadali su sljedeći zločini: smetanje unutar-njeg mira države⁹; ustanak i buna¹⁰; javno nasilje u slučajevima iz § 70.¹¹ ako je otpor bio pružen oružjem ili je bio skopčan s oštećenjem ili ranjavanjem, u slučajevima §§ 72. i 74.¹² samo ako je prouzročena šteta veća od 1.000 forinti srebra; u svim slučajevima predviđenim kaznenim zakonom o željeznicama, koji je bio izdan odlukom pravosudne dvorske vlasti od 18. ožujka 1847., br. 1924; u slučajevima iz §§ 75., 78. i 80.¹³ i dvorske odluke od 19. kolovoza 1826., br. 2215 zbirke pravosudnih zakona o trgovanju robljem; zlouporaba službene ovlasti i primanje darova u službenim stvarima¹⁴; krivotvorenje javnih vjerovnih papira¹⁵; krivotvorenje novca¹⁶; smetanje vjerozakona¹⁷; silo-

⁷ Vladimir Bayer, *Problem sudjelovanja nepravnik u savremenom kaznenom sudovanju*, Zagreb, 1940., str. 178; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 42, 48.

⁸ Antun Brajković, *Institucije državne vlasti u Istri (1848-1918)*, *Arhivski vjesnik*, god. 34-35 (1991-1992), br. 35-36, Zagreb, str. 79.

⁹ §§ 57.-59. KZ-a 1803.

¹⁰ §§ 61.-69. KZ-a 1803.

¹¹ Javno nasilje počinjeno nasilnom radnjom ili pogibeljnom prijetnjom protiv službenih osoba (§ 70.). Franz Edlen von Egger, *Kurze Erklärung des Österreichischen Gesetzbuches über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen*, Erster Band, Wien und Triest, 1816., str. 98.

¹² Javno nasilje nasilnim upadom u tuđe nepokretno dobro (§ 72.); javno nasilje zlobnim oštećenjem tuđeg vlasništva (§ 74.). *Ibid.*, str. 100, 102.

¹³ Javno nasilje grabežom čovjeka (§ 75.); javno nasilje neovlaštenim ograničenjem osobne slobode (§ 78.); javno nasilje otmicom (§ 80.). *Ibid.*, str. 103-109.

¹⁴ §§ 85.-88. KZ-a 1803.

¹⁵ §§ 92.-102. KZ-a 1803.

¹⁶ §§ 103.-106. KZ-a 1803.

¹⁷ §§ 107.-109. KZ-a 1803.

vanje¹⁸; umorstvo i ubojstvo¹⁹; prekid trudnoće protivno znanju i volji majke²⁰; izlaganje djeteta²¹; ranjavanje u slučaju iz § 139.²²; dvoboj²³; palež²⁴; krađa ako se kazna po § 159. ima odmjeriti između pet i deset godina; pronevjera u službi povjerenog dobra („službena“ pronevjera)²⁵ i pronevjera u slučaju § 163. ako se kazna prema § 164. ima odmjeriti između pet i deset godina²⁶; razbojništvo i sudioništvo u njemu²⁷; prijevara u slučajevima iz § 178. a) i f) te u svim slučajevima u kojima treba primijeniti kaznenu ustanovu iz § 182.²⁸; bigamija²⁹; potvora³⁰; pomaganje zločincu, no samo u onim slučajevima u kojima se kazna po § 197. treba odmjeriti između pet i deset godina³¹. Konačno, nadležnosti porotnog suda pripadali su i tiskovni prijestupi, koji su bili propisani u §§ 22.-35. Zakona protiv zlouporabe tiska od 13. ožujka 1849.

Iz navedenog djelokruga porote vidi se da je zakonodavac, sukladno § 103. Ožujskog ustava, poroti povjerio zločine i prijestupe koji su zbog svoje političke naravi ili težine zapriječene kazne od najmanje pet godina tamnice izazivali povećani interes javnosti. Jedina iznimka učinjena je za zločin veleizdaje koji je prema § 106. Ožujskog ustava stavljen u nadležnost Carevinskog suda.³²

¹⁸ §§ 110.-112. KZ-a 1803.

¹⁹ §§ 117.-127. KZ-a 1803.

²⁰ §§ 131.-132. KZ-a 1803.

²¹ § 134. KZ-a 1803.

²² Osobe koje su zbog sudjelovanja u tučnjavi u kojoj je došlo do ubojstva, sukladno § 126. bile proglašene krivima za zločin teškog ranjavanja, trebaju se kazniti kaznom teške tamnice između jedne i pet godina (§ 139.). Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 160.

²³ §§ 140.-146. KZ-a 1803.

²⁴ §§ 147.-149. KZ-a 1803.

²⁵ §§ 161.-162. KZ-a 1803.

²⁶ Riječ je o običnoj pronevjeri koja se u slučaju kad je vrijednost pronevjerjenog dobra prelazila iznos od 300 guldena kažnjavala kaznom teške tamnice između jedne i pet godina. Pri posebno otegotnim okolnostima kazna se mogla odmjeriti u trajanju između pet i deset godina (§§ 163. i 164.). Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 187-188.

²⁷ §§ 169.-175. KZ-a 1803.

²⁸ Prijevara počinjena davanjem lažnog svjedočanstva ili polaganjem krive prisege u vlastitoj stvari pred sudom (§ 178. a); prijevara koju čini osoba koja se rasipnošću dovede do toga da ne može isplatiti svoje dugove, koja nastoji spletkama produljiti svoje dugovanje ili pak skrivanjem dijela imovine, prijevornim sporazumima te izmišljanjem drugih vjerovnika kojih nema, nastoji iskriviti pravo stanje svoje imovinske mase (§ 178. f). Porotni sud bio je nadležan i za druge vrste prijevara samo ako je vrijednost ostvarena prijevarom prelazila iznos od 300 guldena, ako je prijevara bila počinjena s osobitom lukavošću i smjelošću, ili ako je varanje počinitelju postalo običajem. U slučaju postojanja navedenih otegotnih okolnosti, kazna teške tamnice izricala se u trajanju od pet do deset godina. Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 202-203, 211.

²⁹ §§ 185.-187. KZ-a 1803.

³⁰ §§ 188.-189. KZ-a 1803.

³¹ Riječ je o slučajevima pomaganja kod zločina veleizdaje i krivotvorenja javnih vjerovnih papira (§ 197.). Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 224-225.

³² Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 50.

Posebne poteškoće pri razgraničenju stvarne nadležnosti pojedinih vrsta kaznenih sudova³³ proizlazile su iz okolnosti što materijalni dio Kaznenog zakonika iz 1803. nije počivao na trodiobi kažnjivih djela, nego je kažnjive radnje dijelio na zločine i teške redarstvene prijestupe, dok je lakše redarstvene prekršaje prepustio posebnim zakonima. S obzirom na to da je ZKP 1850 po uzoru na francusko pravo polazio od trodiobe kažnjivih radnji, ta je trodioba, osim materijalnopravne, imala i formalnopravnu važnost, i to zbog odredbe o stvarnoj nadležnosti sudova. Zbog toga se izrada novog kaznenog zakona, koji bi polazio od podjele kažnjivih radnji na zločine, prijestupe i prekršaje, pokazala nužnom. No, zbog nedostatka vremena i stajališta vlade da se zakon od takve važnosti i trajnog značenja može donijeti samo na temelju opsežne rasprave u parlamentu, paralelna temeljita reforma materijalnog kaznenog zakona nije bila moguća.³⁴

2. SJEDNICE POROTNOG SUDA

Na području svakog zemaljskog suda djelovao je po jedan porotni sud. Kao što je već rečeno, na području Istre porotni sud djelovao je pri Zemaljskom sudu u Rovinju te je bio nadležan za sve kotareve Istarskog okružja (Rovinj, Vodnjan, Poreč, Cres, Krk, Lošinj, Pazin, Labin, Buzet, Motovun i Buje), izuzev četiri sjeverna istarska kotara (Volosko, Podgrad, Piran i Koper) koji su zbog blizine i bolje prometne povezanosti bili pod nadležnosti Zemaljskog suda u Trstu. Porotne sjednice mogle su biti redovne ili izvanredne (§ 18.).

Redovne sjednice porotnog suda održavale su se svaka tri mjeseca, i to onim redosljedom koji odredi viši zemaljski sud na području kojeg su se nalazili zemaljski sudovi. Redosljed redovnih porotnih sjednica koje će se održati pred porotnim sudom u Rovinju određivao je Viši zemaljski sud u Trstu. U Beču

³³ Osim porotnih sudova, sudbenost u kaznenim predmetima prema ZKP-u 1850 izvršavali su sljedeći sudovi: kotarski sudovi koji su u prvom stupnju sudili za prekršaje (§ 9.); kotarski zborni sudovi koji su za zločine i prijestupe koji nisu bili u nadležnosti porotnih sudova provodili istragu, glavnu raspravu te donosili prvostupanjsku presudu (§ 11.), dok su u pogledu zločina i prijestupa koji su bili doznačeni porotnim sudovima obavljali samo istragu (§ 12.). Nadalje, zemaljski sudovi koji su izvršavali kaznenu sudbenost dijelom u prvom, a dijelom u drugom stupnju (§ 14.); viši zemaljski sudovi koji su kao optužna vijeća odlučivali o prijedlogu stavljanja pod optužbu osobe zbog kaznenog djela iz nadležnosti porote te su odlučivali o žalbama podnesenim u smislu ovog zakona (§ 45.); kasacijsko sudište odlučivalo je o ništavnim žalbama protiv presuda koje su u kaznenim predmetima izrekli porotni sudovi ili kotarski zborni i zemaljski sudovi (§ 46.).

³⁴ Ed. Liszt, Die österreichische Strafgesetzgebung seit dem Jahre 1848., *Der Gerichtssaal. Zeitschrift für volksthümlisches Recht*, Erlangen, god. III (1851), 1. Band, Januar-Juni, str. 19-21; Josip Šilović, *Kazneno pravo*. Četvrto, popravljeno izdanje., Zagreb, 1908., str. 82-83; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 47.

su se redovne porotne sjednice zbog brojnosti kaznenih predmeta održavale svakih mjesec dana, a u drugim gradovima s preko 50.000 stanovnika (npr. Prag, Trst, Graz) svaka dva mjeseca. Pri računanju navedena tri mjeseca, kao početak prvog kvartala trebalo je uzeti 1. siječnja dotične godine, a kao kraj 31. ožujka te unutar tog razdoblja odrediti prvu porotnu sjednicu. Isti princip trebalo je primijeniti na preostala tri kvartala.³⁵ Glavni nedostatak kvartalnog održavanja porotnih sjednica bilo je bezrazložno produljenje istražnog zatvora; u iščekivanju iduće porotne sjednice optuženik je ponekad morao provesti i po nekoliko tjedana dulje u istražnom zatvoru.³⁶

Viši zemaljski sud je mogao, ako je to bilo potrebno zbog brojnosti i važnosti podnesenih optužbi, narediti da se sazove izvanredna sjednica porotnog suda. Tu je ovlast mogao iskoristiti u slučajevima koji su zahtijevali brže donošenje presude, kao npr. kod tiskovnih postupaka političke naravi, ustanaka i sl.³⁷

Tijekom djelovanja porotnog suda u Rovinju temeljem ZKP-a 1850 Viši zemaljski sud u Trstu nije niti jednom iskoristio navedenu ovlast da sazove izvanrednu porotnu sjednicu. To se može objasniti prije svega vrlo kratkim razdobljem primjene instituta porote. Iako je ZKP 1850 na snagu stupio 1. srpnja 1850., prva porotna sjednica u Istri održana je tek 17. veljače 1851., a već krajem te iste godine Silvestarskim patentom porota je bila ukinuta. Glavne razloge ipak treba tražiti u malobrojnosti predmeta koji su dolazili pred porotu u Istri kao i okolnosti da niti jedan od raspravljenih predmeta nije bio političke ili tiskovne naravi zbog čega bi bilo potrebno njegovo hitno rješavanje.

Porotne sjednice u pravilu su se održavale u sjedištu zemaljskog suda. Zbog posebno važnih razloga³⁸ viši zemaljski sud mogao je narediti da se porotna sjednica održi u nekom drugom mjestu. Tom se ovlašću trebalo koristiti što rjeđe, a pri izboru mjesta održavanja porotne sjednice trebalo je prvenstveno voditi računa o postojanju prikladnih prostorija i zatvora. Prije donošenja ovakve odluke viši zemaljski sud u pravilu je morao saslušati prijedloge glavnog državnog odvjetnika (generalnog prokuratora).³⁹ Iz raspoloživih podataka može se zaključiti da su sve četiri redovne porotne sjednice u Istri tijekom 1851. bile održane u Rovinju kao sjedištu Zemaljskog suda.

³⁵ Salomon Mayer, *Handbuch des österreichischen Strafproceßrechts*, IV. Band: *Commentar zu der Oesterreichischen Strafproceß-Ordnung vom 23. Mai 1873. Dritter Theil*, §§ 297-494. (*Schluß des Commentars.*), Wien, 1884., str. 2-3.

³⁶ Vladimir Bayer, *op. cit.* (bilj. 7), str. 172; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 88-89.

³⁷ Salomon Mayer, *loc. cit.*; Joseph Würth, *loc. cit.*

³⁸ Primjerice, da bi se izbjegli veliki troškovi koji bi nastali pozivanjem velikog broja svjedoka koji žive u mjestu počinjenja zločina u udaljeno sjedište zemaljskog suda ili kada je zbog općeg raspoloženja koje vlada u sjedištu zemaljskog suda ugrožena njegova sigurnost, kao i nepristranost porotnika. Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 89.

³⁹ *Ibid.*

Redovna porotna sjednica nije smjela biti zaključena sve dok se ne riješe svi kazneni predmeti u pogledu kojih je, kada je sjednica započela, tužbovna presuda⁴⁰ postala pravomoćnom. Predmeti kod kojih tužbovna presuda prilikom otvaranja porotne sjednice još nije postala pravomoćnom mogli su se uzeti u glavnu raspravu, ali samo uz pristanak predsjednika porotnog suda, na zahtjev državnog odvjetnika ili optuženika i ako protivna stranka na to pristane. No, optuženik se u oba slučaja morao izričito odreći ništavne žalbe protiv tužbovne presude, a isto tako i osmodnevnog roka do održavanja glavne rasprave, koji mu daje § 256., kako bi mogao bolje pripremiti svoju obranu (§ 19.).

3. SASTAV POROTNOG SUDA

Porotni sud sastojao se „iz sudišta i iz dvanaest porotnikah (klupa porotnička)“ (§ 20.).

⁴⁰ Prema ZKP-u 1850, glavnoj raspravi pred porotom prethodilo je stavljanje pod optužbu, kao prijelazni stadij kaznenog postupka, koji se nadovezivao na okončani istražni postupak. Pritom je bila usvojena iznimka od stroge provedbe optužnog načela, i to time što je ispitivanje opravdanosti optužbe bilo u punoj mjeri podvrgnuto sudu. Naime, po zaključenju istrage, istražni sudac dostavljao je spise državnom odvjetniku, koji ih je, ako je smatrao da predmet ide pred porotu, u roku od osam dana slao generalnom prokuratoru kod višeg zemaljskog suda, javivši to ujedno i kotarskom zbornom sudu. Generalni prokurator, u daljnjem roku od osam dana po primitku istražnih spisa, predavao ih je zajedno sa svojim pismenim i utvrđenim razlozima višem zemaljskom sudu, kod kojega se u sljedećih osam dana trebala zakazati nejavna sjednica radi donošenja odluke o prijedlozima generalnog prokuratora. Viši zemaljski sud djelovao je u ovom slučaju kao optužno vijeće („obtužište“), pri čemu je jedan od članova bio određen za izvjestitelja. Ako „obtužište“ smatra da je nadležnost porote opravdana te da ima dovoljno razloga da se okrivljenik „radi stanovita zločina ili prestupka imati može za silno sumnjiva“, donijet će odluku kojom se on stavlja pod optužbu, tzv. tužbovnu presudu (*Verweisungskenntniß*). Jedino pravno sredstvo protiv tužbovne presude bila je ništavna žalba kod kasacijskog suda, koju su mogli podnijeti generalni prokurator i okrivljenik. Ništavna žalba imala je suspenzivni učinak, a razlozi ništavosti bili su taksativno navedeni u zakonu (§§ 223.-246.). Po pravomoćnosti tužbovne presude državni odvjetnik pri zemaljskom sudu predavao je optužnicu („pismo od obtužbe“) zemaljskom sudu (§ 249.). Dakle, odluka o stavljanju pod optužbu bila je prepuštena sucima. Kao razlozi za takvo uređenje navodili su se razlozi pravednosti, kao i zaštita okrivljenika od samovoljnih i objesnih optužbi. Takvo uređenje bit će napušteno u ZKP-u 1873. Moriz Heyßler, *Handbuch für die Geschwornen im österreichischen Strafverfahren nach der provisorischen Strafproceß-Ordnung vom 17. Juni 1850. Eine praktische Anleitung zur Führung des Geschwornenamtes*, Wien, 1850., str. 89-90; Salomon Mayer, *Handbuch des österreichischen Strafproceßrechts*, III. Band: *Commentar zu der Oesterreichischen Strafproceß-Ordnung vom 23. Mai 1873. Zweiter Theil*, §§ 207-296, Wien, 1884., str. 12-14; Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 487-488; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 316-323.

3.1. Sudsko vijeće

„Sudište porotnoga suda“ činilo je peteročlano sudsko vijeće, koje se sastojalo od predsjednika i četvorice sudaca, i zapisničara. Predsjednika sudskog vijeća porotnog suda imenovao je predsjednik Višeg zemaljskog suda u Trstu, i to u pravilu iz reda svojih sudaca, no mogao ga je izabrati i između sudaca Zemaljskog suda u Rovinju pri kojem se trebala održati porotna sjednica. Osim predsjednika, bio je imenovan i njegov zamjenik, i to među članovima zemaljskog suda. Ta imenovanja trebala su uslijediti najmanje šest tjedana prije početka redovne porotne sjednice odnosno barem četrnaest dana prije izvanredne sjednice te su se javno objavljivala putem tiska i na oglasnoj ploči Zemaljskog suda u Rovinju (§ 21.).

Tako, primjerice, obavijest o održavanju druge redovne porotne sjednice u Rovinju nalazimo u stručnom pravnom časopisu *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*.⁴¹ Također, iz sačuvanih se predmeta vidi da je predsjednikom sudskog vijeća porotnog suda u Rovinju tijekom prve porotne sjednice bio imenovan sudski savjetnik pri Višem zemaljskom sudu u Trstu Scipio von Sighele, dok je za preostale tri porotne sjednice predsjednikom sudskog vijeća bio Alexander Boschan, najprije sudski savjetnik pri Višem zemaljskom sudu u Trstu te naknadno imenovan predsjednikom Zemaljskog suda u Rovinju. Najkasnije osam dana prije početka porotne sjednice predsjednik Zemaljskog suda u Rovinju između svojih članova imenovao je preostale članove sudskog vijeća, kao i dvojicu njihovih zamjenika (§ 22.).

Pod prijetnjom ništavosti, članom sudskog vijeća nisu mogle biti osobe koje su u konkretnom predmetu obnašale funkciju istražnog suca ili su pak sudjelovale u odluci optužnog vijeća kojom je predmet otpravljen pred porotu. Razlog isključenja tih osoba bio je u nastojanju zakonodavca da osigura potpunu neovisnost i nepristranost članova sudskog vijeća. Naime, postojala je opasnost da suci koji su u konkretnom kaznenom predmetu već sudjelovali u prethodnim stadijima postupka u stadij glavne rasprave uđu s unaprijed oblikovanim mišljenjem koje je išlo u prilog ili na štetu okrivljenika.⁴²

Veći broj profesionalnih sudaca koji je trebao činiti sudsko vijeće porotnog suda određen je zbog važnosti i složenosti kaznenih predmeta koji su bili dostavljeni nadležnosti porote. Smatralo se da je samo većem kolegiju profesionalnih sudaca moguće povjeriti tako važnu zadaću kao što su nadzor nad

⁴¹ Navedena obavijest glasila je: „Zu Rovigno wird die zweite Schwurgerichts-Sitzung am 30. Juni l.J. eröffnet werden. Präsident des Schwurgerichtshofes ist der Ober-Landes-gerichtsrath Alexander Boschan, und dessen Stellvertreter der Herr Landes-gerichtsrath Ferdinand GeluBig“. Vermischte Nachrichten. Inland., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. II., br.117, Wien, 17.V.1851., str. 476.

⁴² Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 92-93.

primjenom složenih postupovnih propisa, postavljanje pitanja porotnicima te donošenje odluke o kazni na temelju porotničkog pravorijeka. Također, polazilo se od toga da je sudjelovanje većeg broja profesionalnih sudaca u prvim godinama primjene novog kaznenog postupka posebno važno zbog toga što je upravo to razdoblje najznačajnije za daljnje oblikovanje i usavršavanje kaznenog procesnog prava.⁴³

3.2. Porotnici

3.2.1. Pretpostavke za porotničku službu

Odredbe ZKP-a 1850 o pretpostavkama za porotničku službu (§§ 23.-27.) najvećim su dijelom bile preuzete iz Provizornog propisa o sastavljanju porotničkih imenika za tiskovne sudove iz 1849. godine.

Porotničku službu mogao je i bio dužan obnašati svaki muškarac koji je kumulativno ispunjavao sljedeće pretpostavke: navršio 30 godina života, zna čitati i pisati, godinu dana ima uredno prebivalište u općini u kojoj boravi te, sukladno §§ 43. i 44. Ožujškoga ustava, ima aktivno izborno pravo za donji dom Carevinskog vijeća (§ 23.).

Posljednja pretpostavka značajna je novina i prema njoj su porotničku dužnost mogli obnašati samo punoljetni austrijski državljani koji plaćaju određeni godišnji iznos izravnog poreza predviđen izbornim zakonom (porezni cenzus) ili koji ne plaćaju porez, ali na temelju svojih osobnih karakteristika imaju aktivno izborno pravo u nekoj od općina austrijskih krunovina (intelektualni cenzus).

Budući da izborni zakon nije bio donesen, ministarsko vijeće je 29. prosinca 1849. donijelo zaključak prema kojemu porezni cenzus, koji je u novim zemaljskim ustavima pojedinih krunovina bio određen za izborno pravo pri izboru gradskih i seoskih općina, treba vrijediti i u pogledu izbornog prava za donji dom Carevinskog vijeća.⁴⁴ Slijedom rečenog, u § 2. carskog patenta od

⁴³ Peteročlano porotno sudsko vijeće predviđao je i francuski Code d'instruction criminelle iz 1808. godine, türinški nacrt zakona o kaznenom postupku i većina ondašnjih njemačkih zakona (npr. badenski, bavarski, pruski, hannoverski). Eduard Brauer, *Die deutschen Schwurgerichtsgesetze in ihren Hauptbestimmungen übersichtlich zusammengestellt, mit kurzem Hinweis auf fremdes, insbesondere französisches und englisches, auch schottisches und nord-amerikanisches Recht*, Erlangen, 1856., str. 46-49; C.F.W.J. Haeblerlin, *Sammlung der neuen deutschen Strafprozessordnungen mit Einschluss der französischen und belgischen so wie der Gesetze über Einführung des mündlichen und öffentlichen Strafverfahrens mit Schwurgerichten*, Greifswald, 1852., str. 207, 237 i dr.; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 91-92.

⁴⁴ Thomas Olechowski, *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, Wien, 2004., str. 313; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 108.

17. lipnja 1850. kojim je određeno da novi Zakon o kaznenom postupku stupa na snagu 1. srpnja 1850.⁴⁵ propisano je da se u svim krunovinama, osim grada Trsta, kao godišnji iznos izravnog poreza koji je potreban za porotničku službu ima smatrati onaj godišnji iznos što ga zemaljski ustavi pojedinih krunovina propisuju kao uvjet za izborno pravo pri izboru gradskih i seoskih općina.⁴⁶ Porezni je cenzus, ovisno o veličini općine, iznosio između 5-15 fl., a u Beču 20 fl. Prema Izbornom redu zemaljskog sabora za pokneženu grofiju Goricu i Gradišku i markgrofiju Istru, porezni cenzus za općinare grada Rovinja bio je određen u iznosu od najmanje 10 fl. odnosno za članove koje druge općine markgrofovije Istre u iznosu od najmanje 5 fl.⁴⁷

Prihvatanje poreznog cenzusa značilo je jamstvo da porotnici neće potjecati iz nižih društvenih slojeva. Smatralo se da primjena instituta porote može biti uspješna samo ako kao porotnici presuđuju osobe koje prema svom imovnom stanju imaju sredstva i mogućnosti za više obrazovanje i koje kao posjednici imaju veći interes da se poštuju zakoni i održava javni red. Osobe s intelektualnim i moralnim kvalitetama koje su bile potrebne za porotničku službu pripadale su uglavnom srednjem društvenom sloju.⁴⁸

Potrebu uvođenja poreznog cenzusa već je 1813. isticao Feuerbach navodeći da samo imućne osobe mogu postaviti javne interese dovoljno visoko, i to zbog toga što su njihovi privatni interesi najuže povezani s javnim interesima. Prema njemu, siromaštvo i borba za puko preživljavanje dovode do grubog osjećaja ravnodušnosti i neobazrivosti te slabe slobodu duha. Stoga se tim osobama ne smije prepustiti tako važna odluka o javnim interesima, sigurnosti

⁴⁵ V. bilješku 4 ovoga rada.

⁴⁶ Grad Trst imao je privilegirani položaj. Bio je neposredno vezan na carevinu te neposredno podređen državnoj vlasti onoga ranga koji je po Ožujskom ustavu dodijeljen krunovinama. Naglašavalo se dvostruko svojstvo grada: kao mjesne općine i kao samostalnog dijela carevine u rangu krunovine. Navedena osobitost i privilegirani položaj očitovao se i u tome što ovdje nije mogao biti primijenjen izborni cenzus kao u drugim krunovinama. U skladu s rečenim, određeno je da u gradu Trstu porotnicima mogu biti samo oni punoljetni muški austrijski državljani koji su prema Ustavu tog neposredno državnog grada od 12. travnja 1850. u samom gradu Trstu imali aktivno izborno pravo za izbor gradskog vijeća u nekom od prvih triju izbornih tijela, odnosno ako su pripadali četvrtom izbornom tijelu te su plaćali godišnje barem 10 fl. izravnog poreza. Suprotno tome, u okolici Trsta porotnicima su mogle biti samo one osobe koje su kumulativno imale aktivno izborno pravo za izbor gradskog vijeća i godišnje plaćale 10 fl. izravnog poreza (§ 3. carskog patenta od 17. lipnja 1850.). Moriz Heyßler, *op. cit.* (bilj. 40), str. 72-73; Bernard Stulli, *Istarsko okružje 1825-1860*, Pazin-Rijeka, 1984., str. 28.

⁴⁷ Cesarski patent od 25. Siečnja 1850, kojim se izdaje i proglašuje zemaljski ustav za pokneženu grofiju Goricu i Gradišku i markgrofiju Istru, zajedno s izbornim redom za zemaljske sabore, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1850., komad XVIII., br. 26., Beč, 1850., str. 407.

⁴⁸ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 95-97.

svih građana i sudbini optuženika. Figurativno, on navodi: „Prosjak će ravnodušno miran hodati kroz grad koji je u plamenu“.⁴⁹

Prilikom određivanja visine poreznog cenzusa trebalo je voditi računa o tome da bi njegovo previsoko postavljanje moglo dovesti do toga da se između optuženika i porotnika pojavi socijalni jaz, koji je u kaznenim postupcima mogao prouzročiti čak i klasne sukobe.⁵⁰ Poredbeno gledano, porezni cenzus koji je odredio austrijski zakonodavac bio je daleko niži negoli u ostalim europskim zemljama (npr. u Francuskoj je do 1848. iznosio čak 80 guldena) pa se stoga nije moglo prigovoriti da su granice sposobnosti za porotničku službu bile preusko postavljene.⁵¹

Što se pak tiče predviđenog intelektualnog cenzusa, kao što je već navedeno, porotnicima su mogle biti osobe koje na temelju svojih osobnih karakteristika imaju aktivno izborno pravo u nekoj od općina austrijske carevine. Prema § 28. Privremenog zakona o općinama od 17. ožujka 1849.⁵² i naredbi ministra unutrašnjih poslova od 7. ožujka 1850. kojom se daju razjašnjenja Privremenog zakona o općinama⁵³, aktivno izborno pravo u općinama imali su: 1) građani općina i 2) među općinarima: mjesni duhovnici, državni službenici, stalno namješteni časnici (*militia stabilis*), osobe koje su stekle akademski stupanj doktora na jednom od četiriju fakulteta na sveučilištima u Carevini i pučki učitelji. Uzmemo li u obzir i odredbu § 24. ZKP-a 1850, kojom su zbog inkompatibiliteta od porotničke službe bile isključene određene kategorije osoba, dolazimo do zaključka da su porotnicima na temelju svojih intelektualnih postignuća mogli biti: umirovljeni državni službenici, umirovljeni časnici⁵⁴, osobe koje su

⁴⁹ Paul Johann Anselm Feuerbach, *Betrachtungen über das Geschwornen-Gericht*, Landeshut, 1813., str. 94-95.

⁵⁰ Thomas Olechowski, *loc. cit.*

⁵¹ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 108.

⁵² Kaiserliches Patent vom 17. März 1849, womit ein provisorisches Gemeinde-Gesetz erlassen wird, u: *Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich*, god. 1849, br. 170., Wien, 1850., str. 207.

⁵³ Naredba ministra unutaršnjih poslova od 7. Ožujka 1850, kojom se daju niekoja razjašnjenja i potanji propisi k privremenomu zakonu o obćinah od 17. Ožujka 1850, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1850, komad XXXIII., br. 16., Beč, 1850., str. 690-700.

⁵⁴ Svaki poziv koji se slao umirovljenom časniku da kao porotnik dođe na porotnu sjednicu morao se najmanje osam dana prije početka porotne sjednice poslati pretpostavljenom vojnom zapovjedništvu. Ono je trebalo, ako je protiv takvog poziva postojala kakva službena zapreka, najmanje tri dana prije porotne sjednice obavijestiti zemaljski sud o toj zapreci. Ako nije bilo nikakve zapreke, ono je obavještavalo zemaljski sud o tome da je umirovljeni časnik upućen da se odazove pozivu kao porotnik. Naposljedku, bilo je određeno da se na porotničku službu više ne pozivaju „u mir stavljeni i s vojničkim činom (karakterom) kvittirani časnici“. Naredba ministarstva pravosuđa od 6. Travnja 1851, kojom se obznanjuje nekoliko ustanovah o uporavljanju paragrafah 41, 43, 165, 166 i 265 kaznenoga postupnika na osobe stališa vojničkoga, u:

stekle akademski stupanj doktora na jednom od četiriju fakulteta na sveučilištima u Carevini, predstojnici pučkih škola koji osobno nisu bili pučki učitelji te namješteni redovni nastavnici i profesori srednjih i viših javnih obrazovnih ustanova u općini.⁵⁵

Od porotničke su službe zbog inkompatibiliteta bili isključeni: svećenici svih zakonom priznatih crkvi i vjerskih zajednica⁵⁶, pučki učitelji⁵⁷, djelatni državni službenici⁵⁸ i vojne osobe u aktivnoj službi⁵⁹ (§ 24.). Porotnička služba bila je isključena i u slučaju postojanja okolnosti koje neku osobu čine nedostojnom ili pak isključuju njezinu samostalnost: stečaj, osuda za zločin ili prijestup počinjen iz koristoljublja ili povredom javnog ćudoređa, osuda zbog kakve druge povrede zakona na kaznu tamnice u trajanju od najmanje pola godine (§ 26.).

Pored gore navedenih osoba koje su od porotničke službe bile isključene zbog naravi službe koju obnašaju te zbog nedostatka moralnih osobina koje se traže od porotnika, zakon je kao nesposobne za porotničku službu odredio sudski proglašene rasipnike i druge osobe pod skrbništvom, zatim sve osobe koje zbog tjelesnih ili duševnih nedostataka nisu mogle zadovoljiti dužnosti porotnika (§ 25.).

Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku, god. 1851, komad XXVIII., br. 91., Beč, 1851., str. 342; Naredba ministra pravosudja od 7. Sèrpnja 1851, kojom se uslied previšnje odluke obzanjuje, da se u mir stavljeni i s vojničkim činom (karakterom) kvittirani častnici neimaju više zvati na čast porotnika, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad XLV., br. 164., Beč, 1851, str. 455.

⁵⁵ Moriz Heybler, *op. cit.* (bilj. 40), str. 74; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 108.

⁵⁶ Isključenje svećenika od porotničke službe nalazimo u svim tadašnjim zakonodavstvima. Ono se pravdalo time da bi, zbog naravi duhovničke profesije, prigodom suđenja mogli katkada doći u sukob s odredbama svoje vjere ili bi bili prisiljeni žrtvovati interese pravosuđa vjerskim načelima. Vladimir Bayer, *op. cit.* (bilj. 7), str. 174; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 109.

⁵⁷ Isključenje pučkih učitelja bilo je predviđeno prema uzoru na francuski zakon od 7. kolovoza 1848., i to ponajviše zbog poteškoća pronalaženja adekvatne zamjene koja ih je trebala mijenjati tijekom njihova obnašanja porotničke službe. Dakle, *ratio* njihova isključenja bilo je osiguranje kontinuirane nastave, bez dužih prekida. Joseph Würth, *loc. cit.*

⁵⁸ Isključenjem djelatnih državnih službenika institut porote nedvojbeno je ostao bez značajnog broja sposobnih osoba za obnašanje porotničke službe. Smatralo se da bi obnašanje porotničke službe dodatno opteretilo državne službenike i time bi moglo izazvati raznovrsne poremećaje u službeničkim odnosima. S druge pak strane, njihovim isključenjem dosljedno je proveden postulat o najvećoj mogućoj neovisnosti porotnika o svakoj vladi pa je time porotnicima bila zajamčena neovisnost i nepristranost kakvu se tada moglo naći u rijetkim zakonodavstvima. Naime, većina tadašnjih zakonodavstava od porotničke je službe isključivala samo određene kategorije službenika (npr. suce, državne odvjetnike, policijske službenike, više upravne činovnike i sl.), dok ju je dopuštala nižim upravnim činovnicima. *Ibid.*, str. 109-110.

⁵⁹ Razlog isključenja djelatnih vojnih osoba bio je njihov posebni položaj unutar hijerarhije vojne organizacije, koji je zbog obnašanja porotničke službe mogao lako dovesti do kolizije s njihovim dužnostima ili sa stajalištima njegova staleža. *Ibid.*, str. 110.

3.2.2. *Sastavljanje porotničkih imenika*

ZKP 1850 razlikuje tri strogo odvojena stadija sastavljanja porotničkih imenika: 1) sastavljanje praimenika, tj. popisa svih za porotničku službu sposobnih osoba koje borave na području nadležnosti porotnog suda (§§ 23.-34.); 2) formiranje, redukcijom praimenika, službenog imenika ili imenika zasjedanja, tj. popisa osoba koje su tijekom jedne porotne sjednice pozvane da obnašaju dužnost porotnika (§§ 35.-41.) i, konačno, 3) oblikovanje porotničke klupe koja će u konkretnom kaznenom predmetu sudjelovati u glavnoj raspravi (§§ 310.-316. u poglavlju XV. koje se odnosi na glavnu raspravu pred porotnim sudom).⁶⁰

Sukladno zakonu, načelnik svake istarske općine trebao je, zajedno s nekoliko članova općinskog odbora, sastaviti točan abecedni popis svih osoba koje su bile sposobne za porotničku službu (općinski imenik porotnika). Taj porotnički imenik trebao je biti osam dana stavljen na javni uvid u sjedištu općinskog poglavarstva, što je moralo biti javno objavljeno (§§ 28.-29.). Svaki član općine mogao je u roku od osam dana podnijeti prigovor protiv općinskog imenika ako je smatrao da je došlo do propusta pri njegovu sastavljanju pa su tako bile izostavljene osobe koje ispunjavaju pretpostavke za porotničku službu ili su bile unesene osobe koje to nisu smjele biti (§ 30.). O podnesenim prigovorima odlučivalo je općinsko poglavarstvo. Ako je prigovor bio osnovan, u općinski porotnički imenik unosili su se ispravci. Učinjene promjene morale su se obznaniti oglašavanjem u sjedištu ureda, a ujedno su se morale obavijestiti osobe čije je ime bilo naknadno brisano ili uneseno u imenik. Ako je općinsko poglavarstvo utvrdilo da je prigovor neosnovan, podnositelj prigovora morao se o tome obavijestiti. Protiv odluka općinskog poglavarstva postojala je mogućnost žalbe koja se podnosila kotarskom kapetanu (§ 31.).

Nakon proteka roka za prigovore, općinsko poglavarstvo dostavljalo je općinske imenike kotarskom kapetanu, uz naznaku promjena koje su povodom prigovora bile učinjene, kao i prigovora koji su bili odbačeni (§ 32.). Kotarski kapetan od svih primljenih imenika općina koje se nalaze u njegovom kotaru sastavljao je kotarski imenik porotnika. Njegov prijepis dostavljao se državnom odvjetniku pri kotarskom zbornom sudu, koji je protiv njega mogao podnijeti eventualne prigovore (§ 33.). O tim prigovorima, kao i o žalbama koje su bile podnesene sukladno § 31. ZKP-a 1850, odlučivao je kotarski kapetan zajedno s načelnikom i barem dvojicom članova odbora kotarske općine. Ako se ustanovi da je žalba osnovana, kotarski imenik se ispravljao, uz dužnost obavještavanja osobe na koje su se promjene odnosile. Eventualne daljnje žalbe, kao i prigovore i žalbe koji nisu bili uvaženi, kotarski kapetan je zajedno

⁶⁰ *Ibid.*, str. 94.

sa svojim mišljenjem podnosio zemaljskom sudu, koji ih je trebao riješiti u roku od 14 dana. Protiv rješenja zemaljskog suda nije bilo mogućnosti priziva (§ 34.).

Sastavljeni kotarski imenici porotnika potom su se slali predsjedniku Istarskog okružja ili po njemu izabranom kotarskom kapetanu Rovinja kao mjesta u kojemu se nalazilo sjedište porotnog suda. Potonji je sazivao načelnike kotarskih općinskih odbora i po dvojicu povjerenika iz svakog kotarskog odbora, s cjelokupnog područja nadležnosti porotnog suda. Tako sastavljeno povjerenstvo trebalo je pod njegovim vodstvom iz kotarskih imenika formirati glavne imenike porotnika, izborom onih osoba „koje im se radi poštenosti mišljenja i radi posviedočene razboritosti vide najsposobnije za čast porotnika“ (§ 35). Time je bila istaknuta potreba da se porotnici izabiru na temelju osobnog poznavanja kandidata za porotničku službu od strane kojeg člana kotarskog povjerenstva. Izborom osoba koje imaju naznačene osobine trebalo je što je više moguće podići moralnu i intelektualnu razinu porotnika.

Navedene temeljne osobine koje je svaki porotnik trebao imati zapravo su bile smjernice kojih se povjerenstvo moralo strogo pridržavati prilikom redukcije praimenika. Najprikladnijim za porotničku službu zbog svoje „poštenosti mišljenja“ smatrale su se osobe koje su svojim načinom života stekle i uživale poštovanje svojih sugrađana. Od porotničke službe trebalo je isključiti moralno osuđene osobe koje su svojim nemoralnim postupcima izazivale osudu javnosti: npr. razvratne osobe, osobe koje u svom kućanstvu daju loš primjer, one koje se nastoje obogatiti nepoštenim i lihvarskim poslovima. Također, isključiti je trebalo i osobe koje su iskazivale grubu ravnodušnost ili čak prijezir prema vjeri ili bogoslužju. Smatralo se da su osobine u suprotnosti sa službom porotnika jer porotnik koji uopće ne drži do religije ne može položiti obvezujuću prisegu: u slučaju kada je sve prepušteno nečijoj savjesti, prisega ne može imati dovoljno jako značenje.

Pri ocjeni osobina kandidata za porotničku službu kotarsko povjerenstvo moralo je voditi računa o tome da ne prekorači tzv. pravu mjeru; nije se smjelo oslanjati na neutemeljena ogovaranja i sumnjičenja niti se upuštati u kritiziranje nečijeg političkog mišljenja koje se još nije pokazalo opasnim. Ovdje nije bila riječ o moralnom suđenju, već o nepristranom ispitivanju osobina potrebnih za obnašanje porotničke službe. Kotarsko povjerenstvo moglo je iz porotničkog imenika ukloniti i one osobe koje su bile kažnjene kaznom oduzimanja slobode u trajanju kraćem od pola godine (granica postavljena u § 26.), pri čemu su morali paziti da ne isključe osobe koje su povrede zakona učinile zbog nepromišljenosti, iz nehaja ili plemenitih motiva, čime pak nisu izgubile svoju građansku čast.⁶¹

⁶¹ L. v. Jagemann, Die inneren Eigenschaften des Geschwornen, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. I., br. 27., Wien, 2.XII.1850., str. 122; L. v. Jagemann, Die inneren

Veće poteškoće javljale su se pri ispitivanju ima li kandidat „posviedočenu razboritost“ s obzirom na to da je često nemoguće sa sigurnošću utvrditi stupanj nečije inteligencije. Iz pridodane riječi „posviedočena“ slijedi da je zaključak o postojanju te osobine trebalo donijeti na temelju vidljivih dokaza, a ne osobnih mišljenja i uvjerenja. Ovdje se postavlja pitanje što se to može smatrati „posviedočenim“.

Prema Jagemannu, kod osoba koje obnašaju neku javnu djelatnost, kao i kod privatnih poduzetnika, vlasnika tvornica, obrtnika itd., bilo je jasno vidljivo kolika je njihova razboritost prema tome je li javnost zadovoljna njihovim učincima ili ne. Tamo pak gdje nije bilo javno vidljivih učinaka, mjerodavno je bilo to je li kućanstvo uređeno, obiteljski život besprijekoran i odgoj djece brižan i razuman. Smatralo se da „posviedočenu razboritost“ nemaju osobe starije od 30 godina života koje još nisu izabrale stalno zanimanje ili mjesto nastanjenja, osobe koje puno toga započnu, ali ništa ne privedu kraju (tzv. nesretni autori raznih projekata) i spekulanti. U to su se ubrajali i idealisti koji su željeli preoblikovati svijet sukladno svojim idealima te su time dospjeli u sukob s postojećim državnim uređenjem. Ako je pak bila riječ samo o znanstvenim, novinarskim ili parlamentarnim raspravama u mirnom tonu, preko toga se moglo prijeći jer se smatralo da osoba koja je sposobna tako oblikovati svoje ideje već posjeduje veću zrelost i razum od uobičajene. Suprotno tome, od porotničke službe treba isključiti osobe koje iskorištavaju svaku priliku za uvrede i kritiziranje Boga i svijeta, organa vlasti i državnog uređenja, a da pritom ne daju nikakve prijedloge kako ih poboljšati: očito je da njihova površna osuda ne može donijeti ništa dobro, nego može samo nanijeti više zla.⁶²

Osobe koje će biti unesene u glavni imenik porotnika izabiralo se tako da se za gradove s preko 50.000 stanovnika te u svim općinama koje prema zemaljskim ustavima nemaju pravo posebnog zastupstva na zemaljskim saborima na svakih 500 osoba birao jedan porotnik. U općinama koje imaju pravo posebnog zastupstva na zemaljskim saborima na svakih 250 osoba dolazio je po jedan porotnik. Prilikom izbora moralo se voditi računa i o tome da se u glavni imenik uvrste kandidati iz svih krajeva područja nadležnosti porotnog suda (§ 36.).

Iz ovako sastavljenog glavnog imenika porotnika formirao se godišnji imenik porotnika, tj. popis porotnika koji će tijekom iduće godine sudjelovati u porotnim sjednicama. To se obavljalo određenog i javno obznanjenog dana, javnim ždrijebanjem pod vodstvom okružnog predsjednika ili od njega izabranog kotarskog kapetana Rovinja, kao sjedišta zemaljskog suda, i u nazočnosti tamošnjeg općinskog poglavarstva. U tu svrhu, sva imena porotnika upisanih

Eigenschaften des Geschwornen. Schluß aus Nr. 27 dieser Zeitung, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. I., br. 28., Wien, 5.XII.1850., str. 129-130.

⁶² *Ibid.*

u glavni imenik stavljala su se u posudu i iz nje se potom izvlačio određeni broj porotnika.

Broj porotnika koji se trebao unijeti u godišnji imenik bio je određen, ovisno o veličini područja i potrebama pojedinog zemaljskog suda, posebnom naredbom ministarstva pravosuđa u iznosu između 200 i 800 (§ 37.). Za područje Zemaljskog suda u Rovinju u godišnji imenik trebalo je unijeti 200 porotnika.⁶³ Godišnji imenik porotnika objavljivao se u tisku i slao predsjednicima Višeg zemaljskog suda u Trstu i Zemaljskog suda u Rovinju, generalnom prokuratoru pri Višem zemaljskom sudu u Trstu te državnom odvjetniku u Rovinju, kao sjedištu porotnog suda, svim općinskim poglavarstvima na području Istre te konačno svakom porotniku koji se nalazio u godišnjem imeniku (§ 38.).

Iz godišnjeg se imenika za svaku porotnu sjednicu ždrijebanjem određivalo 36 glavnih i 9 zamjenskih porotnika, koji su sačinjavali službeni imenik ili imenik zasjedanja. To se obavljalo najmanje dva tjedna prije početka porotne sjednice, u javnoj sjednici, od predsjednika zemaljskog suda i u nazočnosti državnog odvjetnika. Najprije su iz godišnjeg imenika bila izdvojena imena onih porotnika koji stanuju u mjestu porotnog suda te je među njima ždrijebom bilo određeno 9 zamjenskih porotnika.⁶⁴ Nakon toga, imena svih u godišnjem imeniku upisanih osoba, osim 9 prije izvučenih zamjenskih porotnika, stavljala su se u posudu iz koje se potom izvlačilo 36 glavnih porotnika. Opisano sastavljanje službenog imenika moralo se provoditi uz strogo poštovanje navedenih pravila, pod prijetnjom ništavosti (§ 40.).

Barem osam dana prije početka porotne sjednice predsjednik porotnog suda ili njegov zamjenik trebao je pismeno pozvati 36 glavnih i 9 zamjenskih

⁶³ Naredba ministarstva pravosuđa od 6. Rujna 1850, valjana za sve krunovine, u kojih je u kriepti kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850, kojom se ustanovljuje broj porotnikah potrebitih za kotar svakoga zemaljskoga suda, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1850, komad CXVII., br. 343., Beč, 1850., str. 1554-1555.

⁶⁴ Ako u godišnjem imeniku nije bilo onoliko porotnika s prebivalištem u mjestu porotnog suda koliko je potrebno da bi se ždrijebanjem moglo izvući devet zamjenskih porotnika, nedostajući zamjenski porotnici mogli su se popuniti porotnicima iz neposredne okolice popisanih u godišnjem imeniku. Pri ždrijebanju iz godišnjeg su se imenika izdvajala najprije imena porotnika koji stanuju u mjestu porotnog suda, a zatim imena porotnika koji su iz obližnjeg mjesta, a ako je potrebno, i iz više obližnjih mjesta. Njihova imena stavljala su se u posudu iz koje je potom predsjednik zemaljskog suda izvlačio devet zamjenskih porotnika. Naredba ministarstva pravosuđa od 4. Listopada 1851, kojom se ustanovljuje usljed previšnje odluke od 3. Listopada 1851, da u slučaju, ako porotnikah po godišnjem imeniku, stanujućih u miestu sudišta porotnoga neima onoliko, koliko ih treba, da se po § 40 kaznenoga postupnika od 17. Siečnja 1850 žriebanjem izvući mogu devetorica porotnikah namiestnih, imaju se manjkajući namiestni porotnici popuniti izmedj porotnikah obližnje okolice, popisanih u imeniku godišnjem, i kojom se ustanovljuje način, kako će se u ovakovih slučajevih žriebati novi namiestni porotnici, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad LXII., br. 223., Beč, 1851., str. 605.

porotnika unesenih u službeni imenik, uz naznaku mjesta i vremena kada će porotna sjednica započeti i s opomenom na zakonite posljedice u slučaju njihova izostanka (§ 41.).

3.2.3. Privremene odredbe o sastavljanju porotničkih imenika za porotne sjednice tijekom 1850. i 1851.

Budući da u Istri, kao i u ostalim krunovinama, organizacija općina nije bila dokraja provedena, niti je podjednako unapredovala, a ni odbori kotarskih općina još nigdje nisu bili ustrojeni⁶⁵, ministarstvo pravosuđa je 3. kolovoza 1850. izdalo naredbu s privremenim odredbama koje su trebale pospješiti sastavljanje porotničkih imenika koji će se primjenjivati u sjednicama porotnih sudova tijekom 1850. i 1851. godine.⁶⁶

Prema toj naredbi, općinsko poglavarstvo u svakoj općini trebalo je najkasnije do kraja kolovoza sastaviti abecedni popis svih osoba u općini koje su sposobne za porotničku službu. Taj je popis potom trebalo javno objaviti sukladno § 29. ZKP-a 1850 te je trebalo riješiti prigovore koji su protiv njega bili podneseni (§ 1.). Rokovi za podnošenje prigovora, koji su sukladno §§ 30. i 31. ZKP-a 1850 iznosili osam dana, naredbom su bili skraćeni na tri dana (§ 2.).

Najdulje tri dana po isteku rokova za podnošenje prigovora svako općinsko poglavarstvo trebalo je poslati kotarskom kapetanu sastavljeni imenik, uz naznake promjena učinjenih zbog podnesenih prigovora i naznake prigovora koji su bili odbačeni (§ 3.). Kotarski kapetan sve će imenike općina koje pripadaju njegovu kotaru spojiti u jedan popis - kotarski porotnički imenik i njegov prijepis odmah dostaviti državnom odvjetniku pri kotarskom zbornom sudu. Državni odvjetnik mogao je svoje eventualne prigovore podnijeti kotarskom kapetanu u roku od tri dana (§ 4.). Prigovore državnog odvjetnika, kao i tužbe protiv odluka općinskog poglavarstva koje su bile donesene povodom prigovora, kotarski kapetan dostavljao je na rješavanje zemaljskom sudu, zajedno sa svojim mišljenjem, ne upuštajući se pritom u njihovo rješavanje. Zemaljski

⁶⁵ Do kraja 1851. u Istri su bile oblikovane samo nove mjesne općine s općinskim odborima i načelnicima, dok se konstituiranje kotarskih odbora i okružnih predstavništava uopće nije provelo. Bernardo Benussi, *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Pula, 2002., str. 538-541; Bernard Stulli, *op.cit.* (bilj. 46), str. 21-22.

⁶⁶ Naredba ministarstva pravosuđa od 3. kolovoza 1850, valjana za sve krunovine, u kojih je u kriepti kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850, kojom se u suglasju s ministarstvom unutarnjih dieh naredjuje iznimice više ustanovljenjah u načinu, kako se sastavljati imaju imenici za porotnike, koji će se upotrebljavati u siednicah porotnih sudovah god. 1850 i 1851, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1850, komad CVIII., br. 324., Beč, 1850., str. 1355-1356.

sud o njima je trebao odlučiti u roku od osam dana, a protiv te odluke nije bilo daljnje pravnog sredstva (§ 5.).

Tako sastavljeni kotarski imenici dostavljali su se okružnom predsjedniku, u Istri je to bio predsjednik Istarskog okružja, ili od njega određenom kotarskom kapetanu u mjestu zemaljskog suda odnosno kotarskom kapetanu u Rovinju, koji su s njima trebali postupiti sukladno § 35. ZKP-a 1850. Dakle, trebali su sastaviti povjerenstvo (koje su činili načelnici kotarskih općinskih odbora i po dvojica povjerenika iz svakog kotarskog odbora) koje će iz kotarskih imenika sastaviti glavne imenike, izborom najposobnijih osoba za porotničku službu.

No, ako u trenutku kad su im bili dostavljeni kotarski imenici još nije bilo provedeno ustrojavanje odbora kotarskih općina na cjelokupnom području zemaljskog suda, što je bio slučaj u Istri⁶⁷, okružni predsjednik ili od njega određeni kotarski kapetan trebao je, radi sastavljanja glavnog imenika, sazvati općinske načelnike svih mjesta u kojima se nalaze kotarski sudovi, a to su u Istri bili načelnici Pazina, Labina, Buzeta, Motovuna, Buja, Cresa, Krka, Lošinja, Rovinja, Vodnjana i Poreča. Tako sastavljeno povjerenstvo pod njihovim vodstvom trebalo je izabrati osobe koje će unijeti u glavni imenik (§ 6.). U općini mjesta gdje se nalazilo sjedište zemaljskog suda, a kojeg broj stanovnika nije prelazio 6.000, moglo se na prijedlog državnog odvjetnika birati već na 125 stanovnika po jednog porotnika (§ 7.). Prema službenim statističkim podacima, 1851. godine grad Rovinj imao je ukupno 10.209 stanovnika,⁶⁸ pa s tim u skladu primjena potonje odredbe nije dolazila u obzir.

Pri sastavljanju godišnjeg imenika ždrijebanjem sukladno § 37. ZKP-a 1850, u posudu su se najprije trebala staviti imena svih osoba unesenih u glavni imenik koje stanuju u Rovinju, kao mjestu Zemaljskog suda, a ako bi to bilo potrebno, onda i imena osoba koje stanuju u njegovoj neposrednoj okolici. Pritom ih je moralo biti barem 36 u posudi, nakon čega je iz te posude trebalo izvući barem 25 imena. Poslije toga, u posudu su se stavljala imena svih u glavnom imeniku upisanih porotnika, izuzev onih koji su prije bili izvučeni. Iz posude je trebalo izvući onoliko porotnika, koliko je potrebno da se dopuni broj porotnika koji je bio ustanovljen za Zemaljski sud u Rovinju, a on je, kao što je već bilo rečeno, iznosio 200 (§ 8.).

Na kraju naredbe izrijekom je bilo propisano da se porotnici koji su bili izabrani na navedeni način trebaju upotrebljavati kod svih porotnih sjednica koje će se održavati tijekom 1850. i 1851. godine (§ 9.).

⁶⁷ Bernard Benussi, *op. cit.* (bilj. 65), str. 541.

⁶⁸ *Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik*. Herausgegeben von der Direction der administrativen Statistik im k.k. Handels-Ministerium. Erster Jahrgang, I. Heft, Wien, 1852., str. 6.

3.2.4. Prava i dužnosti porotnika

ZKP 1850 polazio je od gledišta da porotnička dužnost predstavlja počasnu službu. Iz toga je nužno proizlazilo da porotnici nemaju pravo na dnevnice, nego samo pravo na primjerenu naknadu putnih troškova ako im je prebivalište udaljeno preko dva sata od sjedišta porotnog suda (§ 44.).⁶⁹ Iznos naknade bio je ustanovljen posebnom naredbom ministarstva pravosuđa te je iznosio trideset krajcara u srebru za svaku milju (svaka dva sata) njihova putovanja u dolasku i povratku. Udaljenost porotnikova prebivališta od porotnog suda trebao je potvrditi kotarski kapetan koji se nalazio u mjestu porotnog suda. Putni troškovi porotnika računali su se kao troškovi kaznenog postupka koje je uvijek plaćala država.⁷⁰ Zahtjev za naknadu putnih troškova porotnici su morali podnijeti u roku od četrnaest dana po završetku porotne sjednice, a na to ih je predsjednik porotnog suda morao posebno upozoriti, uz napomenu da će se po isteku toga roka smatrati kao da se odriču svojega prava.⁷¹

Pravo zahtijevati oslobođenje od porotničke službe imale su sve osobe koje su prešle 65. godinu života. Porotnik koji se uredno odazvao pozivu i tijekom jedne porotne sjednice zadovoljio svoju dužnost mogao je izrijekom zahtijevati da ga se ne upiše u porotnički imenik za prvu sljedeću godinu (§ 27.). Osim toga, glavni porotnici koji su tijekom jedne redovne ili izvanredne porotne sjednice ispunili svoje dužnosti, kao i zamjenski porotnici koji su tijekom redovne (ali ne i izvanredne) porotne sjednice bili uzeti kao zamjena glavnim porotnicima, mogli su na svoj zahtjev biti oslobođeni od daljnjeg sudjelovanja u porotnim sjednicama u tekućoj godini. Na kraju svake porotne sjednice svakoga od njih trebalo se posebno upitati o tome. Imena porotnika koji su

⁶⁹ To isključenje dnevnica za porotnike bilo je predviđeno u svim tadašnjim njemačkim zakonima, s jedinom iznimkom u Kurhessenu gdje je Zakon od 31. listopada 1848. o uređenju sudova i državne administracije pri sudovima (*Gesetz vom 31. October 1848. über die Einrichtung der Gerichte und der Staatsbehörde bei den Gerichten*) predviđao da porotnici koji sudjeluju u radu porotnog suda izvan svoga mjesta prebivališta, uz naknadu putnih troškova, mogu zahtijevati i dnevnice u visini od 20 Sgr. po danu. C.F.W.J. Haebelin, *op. cit.* (bilj. 43), str. 456; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 130.

⁷⁰ Naredba ministarstva pravosuđa od 17. Kolovoza 1850, valjana za sve krunovine, u kojih je u krieptosti kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850, kojom se usljed prethodnjega rješenja od 15. Kolovoza 1850 ustanovljuje propis o troškovih kaznenoga postupka, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Carevinu Austrijsku*, god. 1850, komad CXIII., br. 332., Beč, 1850., str. 1530-1531; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 712-714.

⁷¹ Naredba ministarstva pravosuđa od 16. Kolovoza 1851, valjana za sve krunovine, u kojih je u krieptosti kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850, kojom se radi ovèrhe zakonitih propisah o pristojbah, pripadajućih svjedokom, vieštakom, tumačem, braniteljem i porotnikom u postupku kaznenom, izdaju potanje ustanove o roku, kada se iste pristojbe imaju prijavljivati i izplatjivati, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Carevinu Austrijsku*, god. 1851, komad LI., br. 189., Beč, 1851., str. 529-530.

zatražili oslobođenje trebala su se izbrisati iz godišnjeg imenika i nisu se više podvrgavala daljnjem ždrijebanju za kasnije porotne sjednice iste godine (§ 42.). Tom je odredbom bilo postavljeno pravilo da nitko nije dužan obnašati porotničku službu tijekom više od jedne porotne sjednice. Time se htjelo osigurati da se teret porotničke službe raspodijeli među puno građana te da ne pogađa često iste osobe.⁷²

Različita regulacija u pogledu zamjenskih porotnika pravdala se time što oni stanuju u mjestu porotnog suda pa je njihovo obnašanje porotničke službe bilo skopčano s manje teškoća i s manjim gubitkom vremena, u usporedbi s porotnicima iz udaljenih mjesta. Osim toga, izvanredne porotne sjednice u pravilu su trajale puno kraće od redovnih jer su se određivale za samo jedan ili svega nekoliko kaznenih predmeta.⁷³

Temeljna dužnost porotnika bila je odazvati se porotničkoj službi. Za porotnika koji se ne bi odazvao na uredno dostavljeni poziv ili koji bi se bez dopuštenja predsjednika porotnog sudišta udaljio prije dovršetka porotne sjednice bila je predviđena novčana kazna u iznosu od 25-50 fl. za prvi izostanak, 50-100 fl. za drugi izostanak, a za treći izostanak 100-200 fl. U potonjem slučaju ujedno se proglašavalo da se osoba svojim izostankom lišila „častnoga ureda porotničkog“. Tako izrečena presuda po pravomoćnosti je bila javno objavljivana i protiv nje je osuđenik mogao u roku od osam dana od dostave uložiti prigovor sudskom vijeću porotnog suda odnosno zemaljskom sudu ako porotni sud više ne bi bio na okupu, sa zahtjevom da mu se kazna ukine ili barem ublaži. Pritom je morao dokazati da mu poziv nije bio uredno dostavljen, da je zbog nepredvidive i neotklonjive zapreke bio spriječen doći ili da izrečena kazna nije razmjerna njegovu propustu. Protiv odluke koja je bila donesena povodom uloženog prigovora nije bilo mjesta daljnjem pravnom sredstvu (§ 43.).⁷⁴

⁷² Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 111-112.

⁷³ *Ibid.*, str. 128.

⁷⁴ Zahtjev za primjenom te kaznene odredbe protiv neopravdana izostalog porotnika porotnom je sudu podnosio državni odvjetnik. Polazilo se od toga da će u prvim godinama primjene instituta porote mnogi građani na porotničku službu gledati kao na nametnutu, tešku i opterećujuću dužnost pa će stoga nesumnjivo biti čestih slučajeva njezina izbjegavanja. Neopravdana izostanci porotnika mogli su uzrokovati velike smetnje i troškove kaznenog postupka pa se ovom odredbom to nastojalo spriječiti. Visina novčane kazne koju je predvidio austrijski zakon u usporedbi s drugim njemačkim zakonima (pruskim, bavarskim) može se smatrati vrlo umjerenom. *Ibid.*, str. 129.

4. GLAVNA RASPRAVA PRED POROTNIM SUDOM

4.1. Opće odredbe

Glavna rasprava pred porotnim sudom trebala se načelno provoditi sukladno odredbama koje su regulirale glavnu raspravu pred kotarskim kolegijalnim sudovima, osim ako zbog specifične strukture porotnog suda nije bilo drugačije posebno propisano u poglavlju XV. koje je nosilo naziv: O glavnoj raspravi pred porotami (§§ 307.-351.).⁷⁵

Pod prijetnjom ništavosti, glavna rasprava pred porotnim sudom bila je javna (§ 307.). Raspravi su, kao slušaoci i bez individualne legitimacije, mogle nazočiti samo odrasle nenaoružane muške i ženske osobe (§ 260.).⁷⁶ ZKP 1850 iznimno je dopuštao isključenje javnosti kada to iziskuju razlozi ćudorednosti (npr. kad je bila riječ o zločinu silovanja, oskvrnuća, bludnosti protiv naravi i sl.). Pismenu i obrazloženu odluku o isključenju javnosti donosilo je sudsko vijeće porotnog suda po službenoj dužnosti ili na prijedlog stranaka, nakon što je o tome prethodno tajno raspravljalo i vijećalo. Protiv te odluke nije bilo dopušteno nikakvo pravno sredstvo (§ 261.), no bilo je moguće protiv konačne presude uložiti ništavnu žalbu zbog neopravdanog i nezakonitog isključenja javnosti. Presuda se morala uvijek i bez iznimke javno proglasiti (§ 263.).

Zbog specifične strukture porotnog suda, predsjedniku porotnog suda bile su dodijeljene određene funkcije koje predsjednici vijeća sastavljenih od isključivo profesionalnih sudaca nisu vršili. Budući da porotnici nisu posjedovali pravno znanje, predsjednikova je dužnost bila davati porotnicima potrebne obavijesti o obavljanju njihove službe, obrazložiti im predmet o kojem će vijećati i, po potrebi, opominjati ih na njihove dužnosti (§ 308.). Predsjednik porotnog suda upravljao je glavnom raspravom, ispitivao optuženika i svjedoke, utvrđivao redosljed kojim će se izvoditi dokazi. Njegova dužnost bila je poduzimati potrebne mjere koje će pripomoći utvrđenju istine i otklanjati sve one prijedloge kojima svrha nije bila razjašnjenje stvari, nego otezanje glavne rasprave (§ 264.). Također, morao je voditi brigu o održavanju reda i mira u sudnici te o pristojnosti koja je doličila dostojanstvu suda (§ 265.).

Razumno vođenje svake glavne rasprave od velike je važnosti da bi se omogućilo razjašnjavanje stvarnih okolnosti optužbe i obrane te olakšalo donošenje odluke na temelju izvedenih dokaza; ono je još značajnije kad je riječ o postupku pred porotnicima koji su jednostavni, pravno neobrazovani ljudi iz naroda, nenaviknuti na umjetnu analizu činjenica i njihovih dokaza. Stoga je

⁷⁵ *Ibid.*, str. 503.

⁷⁶ *Argumentum a contrario*, sudskoj raspravi pred porotnim sudom nisu mogle nazočiti nedorasle osobe (što je bilo u interesu javnog ćudoređa) i naoružane osobe (što se opravdavalo događajima tijekom turbulentne revolucionarne 1848. godine). *Ibid.*, str. 427.

konačni uspjeh porotnog suđenja uvelike ovisio o tome kako je svoju dužnost obavio profesionalni dio porotnog suda, a posebice predsjednik.⁷⁷

4.2. Sastavljanje porotničke klupe

Sastavljanje porotničke klupe za konkretni kazneni predmet obavljalo se neposredno prije početka glavne rasprave u nejavnoj⁷⁸ sjednici porotnog suda i u nazočnosti državnog odvjetnika, optuženika i njegova branitelja te pozvanih porotnika. Sastavljanje je započinjalo time što je zapisničar poimenično prozivao 36 glavnih porotnika (§ 310.). Ako je glavnih porotnika došlo manje od 30, taj se broj imao nadopuniti iz devet zamjenskih porotnika, i to onim redosljedom kojim su pri ždrijebanju bili izvučeni (§ 311.).

Čim je broj nazočnih porotnika bio popunjen tako da iznosi najmanje 30, predsjednik je pod prijetnjom ništavosti postavljao državnom odvjetniku, optuženiku i porotnicima pitanje postoji li kod kojega od prisutnih porotnika razlog zbog kojega bi trebao biti isključen od sudjelovanja u suđenju konkretnog predmeta. Da bi otklonio opasnosti nepristranosti, ZKP 1850 u § 312. taksativno je odredio razloge isključenja: 1) ako između porotnika i optuženika ili oštećenog postoji odnos srodstva ili slične veze⁷⁹; 2) ako je porotnik osobno zainteresiran za ishod kaznenog postupka; 3) ako je u istom kaznenom predmetu porotnik već nastupio u svojstvu sudskog svjedoka (npr. pri očevidu, pretraži doma i sl.), kao prijavitelj, tužitelj ili branitelj te ako je bio ispitan ili se ima ispitati u svojstvu svjedoka ili vještaka. O tim razlozima isključenja odlučivalo je sudsko vijeće porotnog suda.

Nakon eventualnog isključenja kojega od porotnika, za sastavljanje porotničke klupe moralo je, pod prijetnjom ništavosti, preostati najmanje 30 neisključenih porotnika (§ 313.). Ako bi bilo potrebno nadopuniti taj broj, to će se učiniti tako da će predsjednik prozvati potreban broj zamjenskih porotnika, i to onim redosljedom kojim su pri ždrijebanju bili izvučeni.

⁷⁷ *Ibid.*, str. 504-506.

⁷⁸ Propisujući sastavljanje porotničke klupe u nejavnoj sjednici, austrijski zakon slijedio je francuski uzor. S jedne strane, sastavljanje porotničke klupe smatralo se posve mehaničkim poslom pri kojemu se sudjelovanje publike nije činilo nužnim. S druge strane, otklon porotnika na javnoj sjednici, posebice ako se pritom navode razlozi, mogao je izazvati nepotrebne neugodnosti otklonjenim porotnicima. Suprotno tome, u Engleskoj, Belgiji, kao i u većini njemačkih zemalja sastavljanje porotničke klupe obavljalo se u javnoj sjednici. Eduard Brauer, *op. cit.* (bilj. 43), str. 149-155; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 511.

⁷⁹ Ako je porotnik prema optuženiku ili oštećenom u takvom odnosu zbog kojega u smislu §§ 79. i 80. ZKP-a 1850 sudac ne bi smio izvršavati sudačku funkciju: bračna veza, srodstvo u uzlaznoj i silaznoj liniji, pobočno srodstvo do četvrtog stupnja, tazbinsko srodstvo do drugog stupnja, skrbništvo, odnos posvojitelja i posvojenika te ako je u dotičnom predmetu bio svjedokom zločina ili prijestupa.

Ima li se u vidu da se za svako zasjedanje porotnog suda pozivalo 36 glavnih i 9 zamjenskih porotnika, moguće je zamisliti situaciju u kojoj bi, zbog isključenja većeg broja porotnika, broj zamjenskih porotnika bio nedostatan. ZKP 1850 za taj doista rijedak slučaj nije sadržavao posebnu odredbu. Stoga u takvoj situaciji nije preostajalo ništa drugo doli odgoditi predmet za iduću porotnu sjednicu, a ako to odgađanje ne bi bilo prihvatljivo zbog proteka vremena, od Višeg zemaljskog suda u Trstu trebalo je zahtijevati da naredi održavanje izvanredne porotne sjednice.⁸⁰

Imena tridesetorice neisključenih porotnika stavljala su se u posudu iz koje ih je predsjednik porotnog suda pojedinačno izvlačio. Pošto bi predsjednik izvukao pojedino ime i pročitao ga naglas, stranke su mogle izvršiti svoje pravo na neobrazloženi otklon porotnika, i to najprije državni odvjetnik pa potom optuženik⁸¹ (§ 313.). Obje stranke imale su pravo na jednak broj otklona, a ako je broj porotnika koji su ostali u posudi neparan, optuženik je imao pravo na jedan otklon više. Suoptuženici su to pravo vršili zajednički, kao jedan optuženik, s time da se broj otklona nije povećavao. Ako se ne bi mogli međusobno sporazumjeti, ždrijebom se određivao redosljed kojim će izvršavati pravo otklona (§ 314.). Pravo otklona prestajalo je čim je bilo izvučeno 12 neotklonjenih imena porotnika ili ako je u posudi ostalo samo toliko imena koliko je potrebno da se popuni broj od 12 porotnika (§ 315.).

U slučaju vjerojatnosti da će glavna rasprava potrajati dulje vremena, predsjednik je mogao narediti da se ždrijebom umjesto 12 porotnika izvuče 13 ili 14, od kojih će prvih dvanaest biti glavni, a preostali zamjenski porotnici. U tom se slučaju broj dopuštenih otklona porotnika razmjerno smanjivao. Zamjenski porotnici morali su biti nazočni tijekom čitave rasprave kako bi mogli zamijeniti kojega od glavnih porotnika koji bi za vrijeme trajanja glavne rasprave bolešću ili sličnim okolnostima bio spriječen u daljnjem sudjelovanju. Mjesto u porotničkoj klupi zauzimali su onim redom kojim su im imena bila izvučena (§ 316.).

⁸⁰ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 519.

⁸¹ Kako bi se optuženiku omogućilo izvršenje prava na neobrazloženi otklon porotnika te eventualno zahtijevanje izuzeća kojega od članova sudskog vijeća porotnog suda, sud je najmanje tri dana prije početka glavne rasprave okrivljeniku trebao, po naredbi državnog odvjetnika, pripočiti imena članova sudskog vijeća i popis glavnih te zamjenskih porotnika unesenih u službeni imenik (§ 257.). Time se htjelo okrivljeniku i njegovu branitelju osigurati dovoljno vremena da se informiraju o mogućim porotnicima i članovima sudskog vijeća. Da bi poslužio svrsi, popis glavnih i zamjenskih porotnika morao je uz imena sadržavati i naznaku njihove struke te mjesta prebivališta. Povreda navedene odredbe u značajnoj je mjeri ograničavala pravo obrane pa je predviđena sankcija za nju bila ništavost. *Ibid.*, str. 422-423.

4.3. Početak glavne rasprave i prisega porotnika

Nakon što je porotnička klupa bila sastavljena i nakon što su porotnici zauzeli svoja mjesta, glavna rasprava započinjala je time što je zapisničar proglašio predmet. Predsjednik je zatim ispitivao optuženika o osobnim podacima kako bi se uvjerio u njegovu istovjetnost i upozoravao ga da pozorno pazi na optužbu i tijekom rasprave. Ujedno je opominjao i optuženikova branitelja da ne navodi ništa protivno svojoj savjesti i poštovanju koje je zakonu dužan te da se pristojno i umjereno izražava (§ 317.).

Poslije toga predsjednik je pod prijetnjom ništavosti trebao narediti prisegu porotnika. Prisega porotnika uvijek je bila javna, pa čak i u onim predmetima kod kojih je sudsko vijeće isključilo javnost s glavne rasprave. Porotnici su morali ustati sa svojih sjedala, a predsjednik im se obraćao propisanom formulom prisega⁸², nakon čega je poimence prozivao svakog porotnika koji je morao podići ruku i naglas odgovoriti: „Zaklinjem se, tako mi Bog pomogao!“. Prisega je imala konstitutivni učinak; tek se polaganjem prisega postajalo u zakonskom smislu porotnikom.⁸³

Pripadnici vjeroispovijesti koje su posve zabranjivale prisegu ili kod kojih je obvezatnost prisega ovisila o posebnim formalnostima obvezivali su se podizanjem ruke ili su polagali prisegu prema formuli koja je bila primjerena načelima njihove vjere (§ 318.).⁸⁴ Malo je vjerojatno da se opisani alternativni način polaganja prisega primjenjivao u Istri, s obzirom na to da je Istra u

⁸² Formula prisega glasila je: „Vi se zaklinjete i zavijetujete pred Bogom, da ćete dokaze, koji se navedu proti optuženiku i na korist njegovu, pretresti najsudbini pozornostju, da nećete ostaviti ništa neuvaženo, što bi optuženiku moglo biti na uhar ili štetu, da ćete kruto pred očima imati korist optuženika isto tako, kao i korist građanskoga društva, koje ga obtužuje, da se prije izreke svoje nećete o predmetu razprave dogovarati s nikim osim sa svojim suprotnicima, da nećete poslušati glasa ni nagnutja ni nepriklonstva, ni straha ni zloradosti, nego da ćete nepristranostju i kriepkostju pošteni i slobodna čovjeka samo po dokazih, navedenih za optuženika i proti njemu, i po svom na istih osnovanom iskrenom osviedočenju odluku izreći tako, kako ćete za to odgovarati moći pred Bogom i pred dušom svojom“ (§ 318. ZKP-a 1850).

⁸³ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 523.

⁸⁴ Način na koji će pripadnici židovske vjeroispovijesti polagati porotničku prisegu bio je propisan posebnom naredbom. Prema njoj, nakon što je predsjednik završio sa svojim obraćanjem porotnicima sukladno § 318. ZKP-a 1850, osoba židovske vjeroispovijesti polagala je ruku na Toru, drugu Mojsijevu knjigu, 20. poglavlje, 7. redak; pokrila glavu i za predsjednikom ponavljala sljedeće riječi: „Ja N. N. zaklinjem se, tako mi Bog svemogući, gospodin četah nebeskih, Adonaj, Elohe, Zebaoth, kojega neizrečeno ime da sveto bude, pomogao u svih mojih poslovi, bio mi u pomoći u svih mojih nevoljah. Amen! Amen!“: Naredba ministarstva pravosuđa u suglasju s ministarstvom unutarnjih djela i bogoštovja od 14. Sèrpnja 1850, kojom se ustanovljuju načini, kojih se držati treba, kad Izraeliti polažu zakletvu porotničku, u: *Sveobći državo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1850, komad XCV., br. 273., Beč, 1850., str. 1231-1232; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 523-525.

ovome razdoblju bila izrazito katolička pokrajina, što se vidi i iz činjenice da je 1851. u Istri bilo ukupno 298 katoličkih župa i svega jedna nekatolička župa, pri čemu se najvjerojatnije mislilo na crnogorsku pravoslavnu zajednicu u Peroju.⁸⁵

Upravo iz samog sadržaja prisega najjasnije se moglo razabrati koje su temeljne dužnosti porotnika kao sudaca laika koji sudjeluju u vršenju kaznene sudbenosti.⁸⁶

4.4. Dokazni postupak

Nakon prisega porotnika, predsjednik je pod prijetnjom ništavosti čitao tužbovnu presudu i optužnicu. Po potrebi, sadržaj navedenih akata mogao je još jedanput ukratko izložiti tako da ih optuženik može shvatiti i razumjeti. Zatim je optuženiku govorio da će sada čuti dokaze koji ga terete i u tu svrhu nalagao je zapisničaru da prozove svjedoke i vještace koji su na prijedlog državnog odvjetnika i optuženika bili pozvani. Po zapovijedi predsjednika, svjedoci i vještaci privremeno su se uklanjali iz sudnice i odlazili u zasebnu, za njih određenu, prostoriju (§ 319.).⁸⁷

Dokazni postupak započinjao je sa saslušanjem optuženika. Optuženik se najprije u neometanom izlaganju očitovao o svim okolnostima koje ga terete i iznio činjenice koje mu služe na obranu. Kada je optuženik završio iskaz, predsjednik mu je postavljao pitanja koja su bila potrebna radi popunjavanja praznina ili otklanjanja proturječnosti i nejasnoća. Ako optuženik odstupa od svojega iskaza koji je dao u istrazi, trebalo ga je upitati o razlozima drugačijeg iskaza. Predsjednik je u ovom slučaju mogao narediti da se iz istražnih spisa pročita njegov prijašnji iskaz (§§ 272.-273.).

⁸⁵ *Tafeln zur Statistik der Österreichischen Monarchie für die Jahre 1849-1851*, zusammengestellt von der k.k. Direction der administrat. Statistik, Neue Folge, I. Band, II. Theil, IX. Heft., Statistische Uebersicht des Kronlandes Görz, Gradisca, Istrien etc. für das Jahr 1851., Tafel 25., Wien, 1856., str. 2; Alojz Štoković, Crnogorska pravoslavna zajednica u Peroju, *Istarska enciklopedija*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005., str. 148-149.

⁸⁶ Usp. L. v. Jagemann, Die Hauptpflichten des Geschwornen, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. I., br. 29., Wien, 9.XII.1850., str. 137-138.

⁸⁷ Ako svjedok ili vještak koji je uredno pozvan ne dođe na glavnu raspravu, sud je mogao narediti da se odmah prisilno dovede. Ako to nije bilo moguće, sud je saslušavši državnog odvjetnika i optuženika ili njegova branitelja trebao odlučiti hoće li se glavna rasprava odgoditi ili nastaviti. U slučaju nastavka glavne rasprave bilo je moguće odrediti da se pročitaju zapisnici o njihovom ispitivanju tijekom istrage. Neposlušni svjedok ili vještak kažnjavao se novčanom kaznom, a u slučaju odgode glavne rasprave plaćao je i troškove sjednice koja se zbog njegova izostanka nije mogla nastaviti. Kako bi se osigurala njegova nazočnost na idućoj sjednici, protiv njega se mogla izreći dovedbena zapovijed. Protiv navedenih osuda svjedok ili vještak mogao je podnijeti prigovor sudu koji ga je osudio (§§ 270.-271.).

Nakon saslušanja optuženika slijedilo je izvođenje dokaza, i to najprije onih koje je predložio državni odvjetnik, a potom onih koje je predložio optuženik. Redosljed kojim će dokazi biti izvedeni određivao je predsjednik suda, vodeći pritom računa o prijedlozima koje su mu stranke predale prije početka rasprave (§§ 274.-284.).

Pravo izravno postavljati pitanja optuženiku, svjedoku i vještaku, uz prethodno dopuštenje predsjednika, imali su i porotnici (§ 328.). Osim navedenog, porotnici su mogli od predsjednika zahtijevati poduzimanje pojedinih procesnih radnji, kao npr. pozivanje svjedoka ili vještaka, provođenje očevida, ako su smatrali da će to pridonijeti razjašnjenju pojedine okolnosti važne za presudne stvari. Odluku o tome donosio je predsjednik, prema svojoj diskrecijskoj ocjeni.⁸⁸

4.5. Govori stranaka

Nakon završenog dokaznog postupka slijedili su govori stranaka⁸⁹, prvo državnog odvjetnika, a potom optuženika i njegova branitelja. Posebno je istaknuto da se njihovi govori moraju ograničiti samo na ono što je u pogledu predmeta optužbe proizašlo iz glavne rasprave, ako se na tome treba temeljiti pravorijek porotnika. Obrazlaganje onih posljedica glavne rasprave koje podliježu rješavanju sudskog vijeća trebalo je ostaviti za kasnije (§ 321.).

Drugim riječima, govori stranaka morali su se ograničiti samo na one rezultate glavne rasprave koji su se odnosili na pitanje o krivnji i o postojanju takvih otegotnih ili olakotnih okolnosti koje po zakonu preinačuju stupanj ili vrstu kazne. Posljedice glavne rasprave o kojima je trebalo odlučiti sudsko vijeće trebale su se razložiti kasnije, nakon proglašenja pravorijeka porotnika koji je glasio: „kriv je“. U potonjem slučaju radilo se o pravnim pitanjima vrste i mjere kazne, o otegotnim i olakotnim okolnostima koje utječu na odmjerenje kazne.

Predsjednik porotnog suda bio je dužan spriječiti svako moguće „skretanje“ stranačkih govora na područje pravnog pitanja.⁹⁰

⁸⁸ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 546-547.

⁸⁹ Propisivanje govora stranaka nakon dovršenog dokaznog postupka nije bilo najbolje rješenje zbog toga što se stranke u svojim govorima nisu mogle osvrnuti na pitanja postavljena porotnicima. Donošenjem ZKP-a 1873 to će biti ispravljeno: po dovršenom dokaznom postupku slijedilo je postavljanje pitanja porotnicima (§ 316. ZKP 1873), a tek nakon toga govori stranaka. Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 795; Emanuel Ullmann, *Lehrbuch des österreichischen Strafproceßrechts*, Zweite, durchgearbeitete Auflage, Innsbruck, 1882., str. 585.

⁹⁰ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 548.

4.6. Govor predsjednika i postavljanje pitanja porotnicima

Nakon završenih govora stranaka predsjednik je objavljivao da je glavna rasprava završena. Ujedno, bio je dužan izložiti bitne posljedice glavne rasprave te ih ukratko i razgovijetno obrazložiti; ukratko navesti dokaze koji terete optuženika i koje mu idu u korist, ne iznoseći pritom svoje mišljenje; upozoriti porotnike na njihove dužnosti, a posebice na one zakonske propise koje će morati uzeti u obzir pri prosuđivanju pitanja o krivnji (§ 322.). Sukladno navedenom, govor predsjednika sastojao se od kratkog pregleda rezultata glavne rasprave (franc. *résumé*, njem. *Schlußvortrag*) i pravne pouke (franc. *exposé*, njem. *Rechtsbelehrung*).⁹¹

Dok se davanje pravne pouke porotnicima smatralo nužnim i samo po sebi razumljivim, shvaćanja o svrhovitosti predsjednikove dužnosti sažimanja ishoda glavne rasprave bila su različita. Jedni su smatrali da se u njoj krije opasnost od predsjednikova utjecaja na porotnike.⁹² Drugi su pak isticali potrebu da se, nakon govora stranaka, predsjedniku omogući iznošenje nestranačkog i autoritativnog sažetka. Time je predsjednik dobio mogućnost da se suprotstavi namjernim ili nenamjernim iskrivljavanjima činjenica sadržanim u stranačkim govorima te da u pravom svjetlu prikaže činjenice koje trebaju voditi k utvrđenju istine. *Resumé* je bio od osobite važnosti u onim slučajevima kad je bila riječ o porotnicima koji pripadaju ruralnom stanovništvu i kod kojih se nije moglo pretpostaviti posjedovanje one sposobnosti i umješnosti koji su bili nužni da bi se u kompliciranim predmetima ili raspravama koje su dulje trajale osiguralo potpuno i ispravno shvaćanje činjeničnog stanja i izvedenih dokaza. Nadalje, smatralo se da je trenutačno kad se uvode porotni sudovi *résumé* prijeko potreban zbog toga što bi se previše riskiralo ako bi porotnici nakon saslušanja stranačkih govora bili prepušteni sami sebi, bez ikakvog pravničkog vodstva.⁹³

Dužnost sastavljanja pitanja bila je povjerena predsjedniku, uz obvezno prethodno savjetovanje s ostalim članovima sudskog vijeća, koji su imali samo

⁹¹ Wolfgang Holzmannhofer, *Geschworenengerichtsbarkeit in Österreich: Geschichte, Entwicklung und aktueller Stand (unter besonderer Berücksichtigung der Entscheidungsfindung von Geschworenen sowie der mangelnden Begründungspflicht)*, Salzburg, 2001., str. 17-18; Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 802-803.

⁹² U Belgiji je *résumé* bio ukinut zakonom od 19. srpnja 1831. Zbog straha od mogućeg utjecaja na porotnike, u njemačkim zemljama Bavarskoj i Brauenschweigu predsjednik nije davao kratak sažetak rezultata glavne rasprave. Eduard Brauer, *op. cit.* (bilj. 43), str. 187-188; Emanuel Ullmann, *op. cit.* (bilj. 89), str. 544; Susanne Zimprich, *Historische Entwicklung und gegenwärtige Bedeutung der Geschworenengerichtsbarkeit in Österreich*, Wien, 1995., str. 44.

⁹³ Salomon Mayer, *op. cit.* (bilj. 35), str. 190-192; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 548-551.

votum consultativum. Pitanja su morala biti pismeno sastavljena i, nakon što bi ih predsjednik potpisao, pod prijetnjom ništavosti naglas pročitana. Državni odvjetnik i optuženik protiv sastavljenih pitanja mogli su uložiti prigovore, o kojima je odmah trebalo odlučiti sudsko vijeće. Ako bi došlo do promjene pitanja, morala su biti još jedanput pročitana (§ 323.). Pitanja su pod prijetnjom ništavosti morala biti oblikovana tako da se na njih može odgovoriti s „DA ili NE (JEST ili NIJE)“ (§ 324.).⁹⁴

Porotnicima su mogle biti postavljene sljedeće vrste pitanja:

1) Glavno pitanje koje je sadržavalo: „dà li je optuženik kriv, da je učinio djelo ili propust, na kojem se optužba osniva“. Pritom su se pod prijetnjom ništavosti u pitanje trebala uvrstiti sva bitna obilježja i okolnosti koji su bili sadržani u tužbovnoj presudi (§ 324.).

Glavno se pitanje po prirodi stvari moglo razdvojiti na tri sljedeća pitanja: 1) je li radnja ili propust koji su bili predmetom optužbe doista počinjen; 2) je li dokazano da je optuženik počinio tu radnju ili propust odnosno da je u njima sudjelovao kao „začetnik“ (poticatelj) ili sukrivac; 3) mogu li se ta radnja ili propust ubrojiti počiniteljevoj krivnji. Iz rečenoga je slijedilo da glavno pitanje mora sadržavati sva zakonska obilježja bića kažnjivog djela koje je bilo predmetom optužbe, i to kako objektivna tako i subjektivna obilježja.⁹⁵

Iz ovoga se vidi da je porotničkoj klupi prepušteno odlučivanje o čitavom pitanju krivnje, jer je nadležna ne samo utvrditi postojanje ili nepostojanje činjeničnog stanja na kojem se temelji optužba nego i supsumirati utvrđeno činjenično stanje pod određeni propis kaznenog zakona. Porotnička klupa rješavala je ne samo čisto činjenično pitanje nego je odlučivala i o pravnoj kvalifikaciji djela pa je stoga u znatnoj mjeri sudjelovala i u rješavanju pravnog pitanja predmeta.⁹⁶

U slučaju više suoptuženika glavno pitanje moralo se postaviti za svakoga posebno, prema djelu koje mu je bilo stavljeno na teret. Ako se isti optuženik teretio za više kažnjivih djela (objektivni stjecaj), za svako pojedino djelo moralo se postaviti posebno glavno pitanje, dok je kod idealnog stjecaja bilo dovoljno jedno glavno pitanje.⁹⁷

2) Sporedna pitanja bila su ona koja su se postavljala ako su porotnici potvrdili neko drugo (glavno ili pomoćno) pitanje.

⁹⁴ Pored navedenih uputa za postavljanje pitanja, ministarstvo pravosuđa objavilo je formulare koji su sadržavali primjere kako pitanja trebaju biti postavljena. *Formularien zur Straf-Proceß-Ordnung vom 17. Jänner 1850*, Veröffentlicht von dem k.k. Justiz-Ministerium, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1850., str. 65.

⁹⁵ Friedrich Rulf, *op. cit.* (bilj. 2), str. 220-221; Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 557.

⁹⁶ Vladimir Bayer, *op. cit.* (bilj. 7), str. 45-46.

⁹⁷ Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 799; Joseph Würth, *loc. cit.*

Postavljala su se ako bi se tvrdilo da postoje takve činjenice ili razlozi koji isključuju kažnjivost djela za koje se optuženik tereti (§ 325.)⁹⁸ ili ako se smatralo da postoje takve otegotne ili olakotne okolnosti koje po izričitom propisu zakona preinačuju stupanj ili vrstu kazne. Pritom je posebno istaknuto da se porotnicima nipošto ne smiju postaviti pitanja glede onih olakotnih ili otegotnih okolnosti koje utječu na odmjeravanje kazne unutar zakonom određenih granica odnosno glede onih olakotnih okolnosti koje sucu dopuštaju odmjeravanje kazne ispod zakonskog minimuma; u tim slučajevima o postojanju olakotnih ili otegotnih okolnosti odlučivalo je jedino sudsko vijeće (§ 327.).

3) Pomoćna ili eventualna pitanja bila su ona koja su se postavljala ako porotnici niječno odgovore na neko drugo (glavno ili sporedno) pitanje.

Pomoćno pitanje postavljalo se u svim slučajevima kad se predlagala pravna kvalifikacija djela različita od kvalifikacije u optužnici, i to:

- a) ako je iz rezultata glavne rasprave proizlazilo da nije riječ o dovršenom zločinu, nego samo o pokušaju, ili da optuženik nije začetnik ili neposredni počinitelj, nego samo sukrivac ili dionik (§ 326.);
- b) ako je već u optužbi uzeto u obzir da bi djelo moglo biti i manji zločin ili prijestup odnosno ako je iz rezultata glavne rasprave proizašlo da bi djelo potpadalo pod pojam manjeg zločina, prijestupa ili jednostavnog prekršaja, ili pak da prelazi u drugu vrstu istoga zločina ili prijestupa za koji je propisana jednaka ili manja kazna (§ 328.);
- c) ako su se tijekom glavne rasprave pojavile nove okolnosti zbog kojih je zločin, koji je bio predmetom optužbe, prelazio u takvu vrstu istoga zločina za koju su bile propisane teže kazne (§ 329.);
- d) ako je iz rezultata glavne rasprave proizlazilo da je djelo za koje se optuženik tereti zločin druge vrste za koji je propisana jednaka ili teža kazna od one koja je bila predviđena za zločin koji je predmet optužbe; u ovom slučaju pomoćno pitanje moglo se postaviti samo ako državni odvjetnik i optuženik pristanu da se odmah sudi o ovom drugom zločinu. Izvan tog slučaja samo državni odvjetnik mogao je odustati od optužbe i ujedno predložiti da se optuženik zbog novog zločina uputi nadležnom istražnom sucu, a o tom prijedlogu odlučivalo je sudsko vijeće (§ 330.).

⁹⁸ Bila je riječ o pitanjima postojanja okolnosti koje isključuju protupravnost, kaznenu odgovornost ili kažnjivost djela. Ovamo su pripadali slučajevi nužne obrane (§ 127. KZ-a 1803, I. dio), djelotvornog kajanja kod krađe ili pronevjere (§ 167. KZ-a 1803), pokajničkog ponašanja kod paleža, ako je time bila spriječena šteta (§ 148. lit.g KZ-a 1803), nastup zastare (§§ 206.-208. KZ-a 1803). Također, postojanje okolnosti koje isključuju „zlu nakanu“ (§ 2. KZ-a 1803), posebice onih koje zbog poremećenog duševnog ili psihičkog stanja dovode do neubrojivosti počinitelja (§ 2. lit.a-c), dob mlada od 14 godina (§ 2. lit.d), neodoljiva sila (§ 2 lit.e), zabluda o protupravnosti („kad se prigodom činjenja podkrade takova bludnja, koja neda u činu spoznati zločinstva“, § 2. lit.f) ili kada se tvrdi da je zlo nastalo slučajem ili neznanjem posljedica radnje (§ 2. lit.g). Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 561-562.

Predsjednik porotnog suda bio je dužan porotnicima objasniti smisao, značenje i unutaraju povezanost postavljenih pitanja; poučiti ih da na pitanja moraju odgovoriti onim redosljedom kojim su bila postavljena; poučiti ih o propisima o kojima će morati voditi računa prilikom glasovanja; razjasniti im posebnu prirodu pomoćnih pitanja te posebice razlikovanje slučajeva u kojima će na njih morati odgovoriti od onih slučajeva kada odgovor na njih otpada; upoznati porotnike o tome koja je većina glasova potrebna za potvrdu pitanja.⁹⁹

Pismeno sastavljena pitanja predsjednik je predavao porotnicima, koji su se potom povlačili u zasebnu prostoriju za vijećanje. Sa sobom su nosili tužbovnu presudu, optužnicu, dokazne predmete, zapisnike o očevidu, kao i ostale spise predmeta, osim zapisnika o ispitivanju svjedoka. Istodobno, predsjednik je naglašao da se optuženik ukloni iz sudnice (§ 331.).

4.7. Vijećanje i odlučivanje porotnika

Nakon što su se povukli u vijećnicu, porotnici su najprije među sobom običnom većinom glasova izabirali pročelnika (tzv. „pèrvnika“). Pročelnik je vodio vijećanje i glasovanje porotnika, zastupao ih prema sudskom vijeću i brinuo se za donošenje pravorijeka sukladno zakonu.¹⁰⁰

Prije početka vijećanja pročelnik je porotnicima čitao naputak u kojemu ih je upozoravao na to da se od njih ne traži obrazloženje pravorijeka; ne propisuju im se nikakva dokazna pravila kojih bi se bili dužni pridržavati te jedino što se od njih traži jest da savjesno i brižljivo ocijene sve iznesene dokaze, kako u korist tako i na štetu optuženika. Također, posebno ih se upozoravalo da su dužni odlučiti samo o onim činjeničnim pitanjima koja su im bila postavljena i na kojima se optužba zasniva ili je s njima u vezi, ne obazirući se pritom na zakonske posljedice svoje izreke, dakle na moguću kaznu, jer je o tome trebao odlučiti isključivo sud.¹⁰¹

⁹⁹ *Ibid.*, str. 571.

¹⁰⁰ Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 804; Friedrich Rulf, *op. cit.* (bilj. 2), str. 228.

¹⁰¹ Tekst naputka je glasio: „Neište zakon od porotnikah nikakva računa o razlozih njihova osvjedočenja, nepropisuje im nikakvih izviestnih pravilah, polag kojih bi se prosuditi imala potpunost i dovoljnost kojega dokaza. Opominje ih zakon jedino, da sva dokazna sredstva, koja su navedena za optuženika i proti njemu, pretresu brižljivo i savjestno i zatim da upitaju sami sebe, kakovo su utištenje prouzročili u razsudnoj njihovoj moći navedeni proti optuženiku dokazi i razlozi njegova branjenja. Samo po iskrenom onom osvjedočenju, što su ga dobili ovako pretresavši dokazna sredstva, imat će izreći, da li je optuženik kriv ili nekriv. Pri tom, moraju neprestano imati pred očima, da se savjetovanje njihovo prostirat ima jedino na podnešena im pitanja o onih stvari, na kojih se optužba osniva ili koje su s istom u savezu. Vlastni su ne oni, nego samo sudci, izreći zakonite posljedice, koje će postići optuženika, ako ga za krivca proglaše. Imaju dakle očitovat se, neobaziruć se na zakonite posljedice izreke svoje“ (§ 332.).

Taj naputak i §§ 333.-336. ZKP-a 1850 koji su normirali vijećanje i glasovanje porotnika morali su biti obješeni na više mjesta u vijećnici.

Zanimljivo je da austrijski zakonodavac, za razliku od većine tadašnjih zakona, koji su izrijekom propisivali obvezu porotnika da ne iznose u javnost nikakve podatke o tijeku vijećanja i glasovanja, tu obvezu čuvanja tajne u naputku ne spominje. Pritom se navodi da je zapravo riječ o previdu zakonodavca pa bi stoga bilo uputno da svaki predsjednik suda posebno upozori porotnike na tu dužnost.¹⁰²

Porotnici nisu smjeli napustiti vijećnicu sve dok ne donesu svoj pravorijek. Tijekom njihova vijećanja nitko nije smio ući u vijećnicu bez pismene dozvole predsjednika. Porotnicima je bio zabranjen svaki kontakt s drugim osobama. Neposlušnog porotnika sudsko vijeće moglo je osuditi na novčanu kaznu, dok je druge osobe koje prekrše navedeni propis sudsko vijeće moglo kazniti zatvorom od 24 sata. Ako bi se tijekom vijećanja pokazala potreba za razjašnjenjem ili poukom o smislu postavljenih pitanja, porotnici su mogli pozvati predsjednika k sebi u vijećnicu. Taj poziv porotničke klupe predsjedniku je dostavljao pismeno pročelnik. Pritom je posebno istaknuto da je predsjedniku zabranjeno, pod prijetnjom ništavosti, nazočiti njihovu glasovanju (§ 333.).

Po dovršenom vijećanju pročelnik je određivao usmeno glasovanje o pojedinim pitanjima onim redosljedom kojim su bila postavljena. Svakog od porotnika morao je posebno upitati o njegovu očitovanju. Pročelnik je glasovao posljednji. Porotnici su o svakom pitanju glasovali sa „DA ili NE (JEST ili NIJE)“. Također, bilo im je dopušteno samo djelomično potvrditi ili zaniijekati pojedino pitanje. U tom su slučaju morali to ograničenje ukratko pridodati pa je njihov odgovor glasio: „Da (jest), ali ne s ovimi ili s onimi okolnostmi, koje su u pitanju sadržane“ (§ 334.).¹⁰³

Za potvrdu pitanja o krivnji bila je potrebna dvotrećinska većina glasova. Ista takva većina potrebna je i za potvrdu pitanja o postojanju otegotnih okolnosti, koje po izreci zakona preinačuju stupanj ili vrstu kazne. U svim ostalim slučajevima (pitanja o postojanju razloga koji po izreci zakona ublažavaju kaznu i okolnostima koje isključuju kažnjivost) bila je dovoljna obična većina

¹⁰² Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 573.

¹⁰³ Primjerice, djelomična potvrda postavljenog pitanja bila je dopuštena kad su se optuženica i s njom usklađeno glavno pitanje kod zločina krađe odnosili na istovremeno otuđivanje više predmeta, a porotnici smatraju da je optuženik kriv za krađu ne svih, nego samo nekih od tih naznačenih predmeta; tada je njihov odgovor glasio: „Da, optuženik je kriv što je N.N.-u iz njegova zaključanog stana i bez njegova pristanka oduzeo zlatni sat u vrijednosti od 60 fl. i dva briljantna prstena u vrijednosti od 300 fl., no ipak, on nije kriv za otuđenje 250 fl. iz njegova novčanika“. Ili, primjerice, kad se glavno pitanje odnosilo na okolnost počinjenja krađe iz zatvorenog predmeta, ako su porotnici smatrali da ta okolnost nije dokazana, njihov odgovor je glasio: „Da, optuženik je kriv..., ali ipak nije dokazano da je ormar N.N.-a bio zaključan“. Salomon Mayer, *op. cit.* (bilj. 35), str. 234-235. Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 575-576.

glasova; u slučaju podijeljenih glasova prevagnut će mišljenje koje je za optuženika povoljnije.

Pročelnik je trebao prebrojiti sve glasove i pokraj svakog pitanja staviti odgovor porotnika s „DA ili NE (JEST ili NIJE)“, pridodati eventualna ograničenja i naznačiti omjer glasova. U napisanom porotničkom pravorijeku, koji je pročelnik morao potpisati, nije smjelo biti ništa izbrisano ili prekríženo; sve što se prebriše, zabilježi ili umetne na kraju, pročelnik je morao posebno odobriti (§ 335.).

4.8. Pravorijek porotnika

Nakon završenog glasovanja porotnici su se vraćali u sudnicu i zauzimali svoja mjesta. Na nalog predsjednika da izjave rezultate svoga glasovanja, pročelnik porotnika će ustati i izjaviti: „Porotnici su po dužnosti i duši pred Bogom odgovorili na dana im pitanja, ovako...“. Zatim će pročitati, pod prijetnjom ništavosti, u nazočnosti svih porotnika postavljena pitanja, a odmah iza svakog pitanja i odgovor porotnika na nj. Nakon što je pročitao sva pitanja i odgovore, pročelnik je predavao list s pitanjima, koji je potpisao, predsjedniku. Taj list zatim je trebao potpisati predsjednik te ujedno naložiti da ga potpiše i zapisničar. Jednom kad su napustili vijećnicu, porotnici više nisu mogli zahtijevati novo glasovanje niti odustati od svoga mišljenja (§ 336.).

Austrijsko zakonodavstvo polazilo je od gledišta prema kojemu je pravorijek porotnika po svojoj naravi neoboriv i nepovrediv pa se ne može pobijati pravnim lijekom. Ipak, u dva slučaja (§§ 337. i 338.) predvidio je iznimke od tog načela, i to u interesu pravednosti i istine, kao i u interesu optuženika.¹⁰⁴

Ako sudsko vijeće utvrdi da je pravorijek porotnika nerazgovijetan, nepotpun ili sam sebi proturječan, o tome je moralo odmah izreći odluku i naložiti porotnicima da se vrate u vijećnicu i ponovnim vijećanjem isprave svoj pravorijek. U tu svrhu predat će im se pitanja i odgovori te će ih predsjednik ujedno uputiti da nisu ovlašteni preinačivati druge odgovore, nego samo one kojima je bilo prigovoreno (§ 337.). Pravo sudskog vijeća da zahtijeva od porotnika da ponovnim vijećanjem otklone nedostatke pravorijeka Zakon je izrijekom ograničio samo na navedene slučajeve nerazgovijetnosti (npr. može se različito tumačiti, nejasan je ili dvosmislen), nepotpunosti (npr. nije odgovoreno na pojedino pitanje) i proturječnosti. Ovdje nije bila riječ o provjeri sadržajne ispravnosti pravorijeka, nego o ispitivanju ima li pravorijek u formalnom smislu sve pretpostavke nepovredive odluke.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 583.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 583-584.

Druga iznimka odnosila se na slučaj kada je optuženik bio proglašen krivim, a sudsko vijeće jednoglasno misli da su se porotnici na štetu optuženika prevarili u glavnoj stvari. U tom slučaju sudsko vijeće po službenoj će dužnosti poništiti pravorijek porote i odrediti da se rješenje ima odgoditi do prve iduće porotne sjednice i predmet uputiti pred drugu porotu. Ako sudsko vijeće smatra da su se porotnici u predmetu u kojem je više optuženika prevarili samo u pogledu jednog optuženika, ova odluka suda imat će učinke samo u pogledu tog optuženika. Na ponovljenoj raspravi nije smio sudjelovati nijedan od porotnika koji su bili na prvoj raspravi. Ako se pravorijek druge porote slaže s pravorijekom prve, sudsko vijeće moralo ga je uzeti kao temelj za svoju presudu (§ 338.). Ovdje je bila riječ o zaštiti optuženika koji je bio proglašen krivim zbog zablude porotnika u glavnoj stvari, temeljem sadržajno neispravnog pravorijeka.

Navedeni postupci ispravka pravorijeka porotnika kasnije će se označavati terminima *Moniturverfahren* ili *Berichtigungsverfahren*. Odvijali su se u nazočnosti sudskog vijeća, porotnika, državnog odvjetnika i branitelja; optuženik nije smio biti prisutan u sudnici jer se smatralo da bi bilo štetno za ugled porote kad bi se pred optuženikom isticali nedostaci porotničkog pravorijeka. Optuženik se stoga vraćao u sudnicu tek nakon što je sudsko vijeće provjerilo pravorijek porote u materijalnom i formalnom pogledu.¹⁰⁶

4.9. Nastavak postupka i presuda sudskog vijeća

Nakon što se optuženik vratio u sudnicu, predsjednik je nalagao zapisničaru da u njegovoj nazočnosti pročita pravorijek porotnika ili pak eventualno odluku koja je bila donesena u skladu s § 338. kojom je pravorijek poništen i predmet upućen pred drugu porotu (§ 339.).

Pravorijek je obuhvaćao samo pitanje o krivnji i kao takav predstavljao je supstrat presude koju je izricao sud.¹⁰⁷ Prema ZKP-u 1850, porotni sud je, pored oslobodenja i osude, mogao izreći i treću vrstu odluke, tj. „dosudit oproštenje optuženika“.

Ako je pravorijek porotnika glasio „nije kriv“, predsjednik je odmah proglašavao da se optuženik oslobađa od optužbe. Ta predsjednikova „naredba“ trebala se odmah izdati optuženiku (§ 340.).

ZKP 1850 posebno je normirao slučaj kada su porotnici optuženika proglasili krivim, ali je sudsko vijeće smatralo da djelo što ga je optuženik po pravorijeku porotnika počinio nije zabranjeno nijednim kaznenim zakonom.

¹⁰⁶ Salomon Mayer, *op. cit.* (bilj. 35), str. 259, 266-288; Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 807-810; Friedrich Rulf, *op. cit.* (bilj. 2), str. 232-234.

¹⁰⁷ Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 810.

U tom slučaju sudsko vijeće će „dosudit oprostjenje optuženika“ (§ 343.). Austrijski zakonodavac, po uzoru na francuski Code d'instruction criminelle, strogo je razdvojio presudu porotnog suda kojom se dosuđuje „oprostjenje optuženika“ i koja se izriče kad su porotnici potvrdili krivnju optuženika, ali sudsko vijeće misli da djelo za koje se okrivljuje nije kažnjivo, od naredbe „da se optuženik odriješuje od optužbe“ koju donosi sam predsjednik suda na temelju porotničkog pravorijeka „nije kriv“. Posljedica pravorijeka porotnika „nije kriv“ jest oslobođenje optuženika od optužbe (franc. *acquittement*, njem. *Freisprechung*), koje u formi naredbe izriče sam predsjednik, bez potrebe obrazloženja; protiv te izreke moguće je podnijeti samo ništavnu žalbu radi obrane zakona. U drugom slučaju, kada pravorijek porotnika glasi „kriv je“, ali sud smatra da djelo nije kažnjivo ni po jednom zakonu, čitavo sudsko vijeće porotnog suda izriče „oprostjenje optuženika“ (franc. *absolution*, njem. *Lossprechung*), koje je s pravnog gledišta moralo biti obrazloženo i moglo se napadati ništavnom žalbom. Osim navedene pravne razlike, postojala je i bitna moralna razlika između „odriješenja“ i „oprostjenja“ optuženika. „Oprostjenje“ optuženika povlačilo je za sobom često moralnu osudu optuženika u javnom mnijenju.¹⁰⁸

U svim ostalim slučajevima kad su porotnici proglasili optuženika krivim, sud je trebao izreći osuđujuću presudu, pa čak i onda kada dotično djelo prema pravorijeku porotnika više nije pripadalo nadležnosti porotnog suda. Nakon što je optuženik bio proglašen krivim, rasprava se nastavljala s govorima stranaka o kazni. Najprije je državni odvjetnik stavljao prijedloge u pogledu vrste i mjere kazne koju treba izreći. Zatim se trebao poslušati i „posebni dotičnik“¹⁰⁹, optuženik i njegov branitelj. Pritom je moglo doći do replike, no posljednja riječ uvijek je pripadala optuženiku i njegovu branitelju. Tim govorima nisu se smjele pobijati činjenice koje su bile utvrđene pravorijekom porotnika niti optuženikov odnos prema tim činjenicama. Govori su morali biti ograničeni na pitanje o kazni koja se ima odmjeriti, a koje je obuhvaćalo pitanje o uputnosti i o vrsti i mjeri kazne, kao i na pitanje naknade ako ju tko zahtijeva (§ 341.). Potom se sudsko vijeće, ako je to smatralo potrebnim, povlačilo u vijećnicu. Predsjednik je upravljao glasovanjem članova sudskog vijeća te je glasovao posljednji. Članovi sudskog vijeća koji su po godinama službe bili mlađi glasovali su prije nego stariji. Odluka se donosila običnom većinom glasova. Ako se o istom pitanju glasovi razdijele na više od dva mnijenja, tada su se glasovi koji su za optuženika najškodljiviji pribrojavali obližnjim manje škodljivim sve dok se ne postigne potrebna većina (§ 342.). Nakon što su članovi pretresli sve olakotne i otegotne okolnosti koje utječu na odmjerenje kazne, sudsko vijeće

¹⁰⁸ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 593.

¹⁰⁹ Riječ je o oštećeniku koji je kao podnositelj imovinskopravnog zahtijeva pristupio kaznenom postupku (§§ 401.-403. ZKP-a 1850).

trebalo je izreći kaznu (§ 344.). U nastavku se navode zakonom propisane posebne ovlasti porotnog suda na ublažavanje kazne.

Ako u vrijeme počinjenja zločina optuženik još nije bio navršio 20 godina života odnosno ako je od počinjenja zločina proteklo najmanje 20 godina i uz to su nastupili uvjeti propisani u § 208. KZ-a 1803, I. dio¹¹⁰, sud je umjesto smrtne kazne ili doživotne tamnice izricao kaznu teške tamnice u trajanju od 10 do 20 godina (§ 345.).

U svim slučajevima u kojima se po zakonu trebala odmjeriti kazna u trajanju između 10 i 20 godina, ili do smrti, porotni je sud mogao tu kaznu zbog olakotnih okolnosti ublažiti, i to ne u vrsti, nego samo u trajanju, pri čemu se nipošto nije smjelo ići ispod tri godine. U slučajevima u kojima je zakonom propisana kazna između 5 i 10 godina sudsko vijeće moglo ju je zbog olakotnih okolnosti ublažiti, i to kako u pogledu vrste tako i u trajanju, ali nipošto ispod godine dana (§ 346.). Ta je odredba u početku izazvala različitu praksu državnih odvjetnika pri stavljanju prijedloga kazne pa je radi njezina razjašnjenja naknadno bila izdana posebna naredba.¹¹¹ Njome je bilo određeno da je naznačeno pravo ublažavanja kazne kod zločina zapriječenih kaznom tamnice iznad pet godina posebno pravo porotnog sudišta. Stoga su u svim slučajevima rasprave o takvim zločinima državni odvjetnici svoj prijedlog kazne morali staviti u skladu s odredbom kaznenog zakona koja propisuje kaznu za taj zločin. Pri postojanju osobito olakotnih okolnosti državni odvjetnik u svom prijedlogu kazne nije smio ići ispod propisanog zakonskog minimuma, no mogao je porotnom sudu predložiti primjenu § 346., ali bez određenog prijedloga glede mjere ublaženja.

Ako bi sudsko vijeće, prilikom vijećanja o kazni, ocijenilo da bi trebalo primijeniti ublažavanje kazne koje nadilazi ovlast koja mu je dana § 346., ono je izricalo i proglašavalo presudu u granicama svojih prava, a nakon toga je sve spise zajedno sa svojim prijedlozima o ublažavanju podnosilo vrhovnom sudu. Prilikom proglašenja presude, porotni sud morao je napomenuti „da se našao pobudjenim, preporučiti osuđenika višnjemu sudištu, da mu se kazan ublaži“. Vrhovni sud je o tome odlučivao u nejavnoj sjednici, nakon što je saslušao generalnog prokuratora.¹¹²

¹¹⁰ Potonji slučaj odnosi se na nastup zastare koja „pomaže samo onomu“ počinitelju koji: a) više ne drži u rukama nikakve koristi od zločina, i koji osim toga, b) po svojoj mogućnosti nadoknadi štetu, ako to dopušta narav zločina; c) koji nije pobjegao iz zemlje; i d) koji tijekom vremena određenog za nastup zastare nije počinio nijedan zločin (§ 208. KZ-a 1803, I. dio). Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 234.

¹¹¹ Cesarska naredba od 16. Ožujka 1851, valjana za one krunovine austrijskoga cesarstva, u kojih je u krieposti kazneni postupnik od 17. Siečnja 1850, kojom se razjašnjuje § 346. istoga kaznenoga postupnika, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad XVIII., br. 66., Beč, 1851., str. 219-220.

¹¹² Ako je protiv presude porotnog suda istodobno bila podnesena ništavna žalba, vrhovni i kasacijski sud najprije je trebao odlučiti o njoj. Nakon njezina odbacivanja, u nejavnoj sjednici

Nakon donošenja kaznene presude, predsjednik ju je trebao odmah proglasiti u javnoj sjednici suda i u nazočnosti optuženika, ako je ovaj bio na glavnoj raspravi.¹¹³ Predsjednik je ujedno morao navesti najvažnije razloge za odmjeravanje kazne, pročitati zakonske odredbe na kojima se temelji presuda i poučiti optuženika o pravnim sredstvima koja mu stoje na raspolaganju, sve pod prijetnjom ništavosti (§ 347.).

Svaku presudu zajedno s obrazloženjem koje se odnosilo na primjenu prava jedan od članova sudskog vijeća trebao je pismeno sastaviti u roku od tri dana. Morali su je potpisati svi članovi sudskog vijeća. Pismeni otpravak presude sadržavao je i pitanja postavljena porotnicima, kao i njihove odgovore (§ 348.).

Čim su postale pravomoćne, osude na smrtnu kaznu morale su zajedno sa svim spisima i mišljenjem porotnog suda, koje se sastavljalo odmah poslije rasprave, podnijeti preko državnog odvjetnika ministarstvu pravosuđa, koje ih je potom trebao proslijediti vladaru kojemu je pripadalo pravo pomilovanja (§ 349.).¹¹⁴

4.10. Vođenje zapisnika

Na vođenje zapisnika na glavnoj raspravi pred porotom primjenjivali su se propisi koji su regulirali vođenje zapisnika o glavnoj raspravi pred kotarskim

odlučivao je o podnesenom prijedlogu ublažavanja kazne. Cesarska naredba od 23. Svibnja 1851, kojom se uređuje postupak glede predlogah, glasećih na izvanredno ublaženje kaštigah, koje dosudjuju sudišta porotna, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad XL., br. 141., Beč, 1851., str. 423.

¹¹³ Glavna rasprava pred porotnim sudom mogla se održati i u odsutnosti optuženika. Više v.: Postupak radi ogluhe (nepokornosti) proti odsutnim i uskokom (§§ 425.-432. ZKP-a 1850).

¹¹⁴ Naknadno je bilo određeno da se smrtne osude koje su izrekli porotni sudovi, prije no što budu predane vladaru, trebaju podvrći prosudbi vrhovnog suda koji će utvrditi postoje li razlozi za pomilovanje te ako postoje, koja bi se vremenska kazna tamnice trebala odrediti umjesto smrtne kazne. Državni odvjetnik trebao je smrtne osude po pravomoćnosti podnijeti vrhovnom sudu sa svim spisima i mišljenjem porotnog suda, a vrhovni je sud nakon prosudbe svoje mišljenje o pomilovanju i kazni dostavljao preko ministarstva pravosuđa vladaru. Potom je bilo određeno da će, u slučaju vladareva pomilovanja, o primjerenoj kazni koja će se izreći umjesto smrtne kazne odlučivati u javnoj sjednici vrhovni sud, nakon saslušanja generalnog prokuratora. Cesarsko ručno pismo od 14. Siečnja 1851, kojom se naredjuje, da se smertne osude sudovah porotnih, prie nego se podnesu cesaru, podnositi imaju višnjemu sudištu, da ovo izreče svoje mnijenje o razlozih pomilovanja, i ako bude za pomilovanje, da izreče svoje mnijenje i o vremenitoj tamničnoj kazni, koja bi smertnu kazan zamieniti imala, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad III., br. 13., Beč, 1851., str. 72-73; Cesarska naredba od 20. Svibnja 1851, o postupku pri ustanovljivanju primierene kazni za one zločince kojim se oprostí smertna kazan izrečena po sudištu porotnom, u: *Sveobći dèržavo-zakonski i vladni list za cesarevinu Austrijsku*, god. 1851, komad XL., br. 139., Beč, 1851., str. 422.

zbornim sudovima (§§ 295.-296.). Jedina razlika sastojala se u tome što je zapisnik trebao sadržavati i imena porotnika, postupak sastavljanja porotničke klupe, prisegu porotnika, pitanja koja su im bila postavljena i dane odgovore (§ 350.).

5. NIŠTOVNA ŽALBA PROTIV PRESUDA POROTNOG SUDA

Jedini dopušteni redovni pravni lijek protiv presuda porotnog suda bila je ništavna žalba Kasacijskom sudu u Beču (§ 353.), pri čemu je bila isključena mogućnost osporavanja sadržaja pravorijeka porotnika. Ništavna žalba mogla se uložiti samo protiv presude kojom se dosudjuje „oproštenje optuženika“ (*Lossprechung*) i osuđujuće presude porotnog suda, s time da je morala biti ograničena na dokazivanje povrede zakonskih formalnosti postupka odnosno povrede ili krive primjene materijalnog kaznenog zakona. Prema tome, ništavna žalba nije smjela doticati pitanje krivnje, odluku o mjeri kazne (ako sud prilikom odmjeravanja kazne nije prešao zakonom propisane granice ili pravo ublažavanja koje mu po zakonu pripada) ni odluku o imovinskopravnom zahtjevu oštećenika ili pak o troškovima postupka.¹¹⁵

Razlozi ništavosti bili su taksativno određeni u § 352. ZKP-a 1850 te su obuhvaćali slučajeve bitne povrede odredaba kaznenog postupka (*error in procedendo*), kao i povrede i krivu primjenu materijalnog kaznenog zakona (*error in iudicando*). Razlozi ništavosti su postojali:

- a) ako kod porotnog suda sudsko vijeće ili porotnička klupa nisu bili propisno sastavljeni ili ako svi suci i porotnici nisu prisustvovali cijeloj glavnoj raspravi;
- b) ako se kod zločina ili prijestupa kod kojih se progon poduzimao samo na zahtjev ovlaštenog tužitelja („kojega dotičnika“) istraga provela i nastavila iako to „dotičnik“ nije zahtjevao;
- c) ako je tijekom postupka, koji je slijedio nakon tužbovne presude, bio povrijeđen ili zanemaren propis za koji je izrijekom zakona bila predviđena kazna ništavosti;¹¹⁶
- d) ako tijekom glavne rasprave sudsko vijeće nije izreklo odluku o kakvoj molbi optuženika ili prijedlogu državnog odvjetnika odnosno ako je izrečenom odlukom bilo ograničeno ili zabranjeno poduzimanje poje-

¹¹⁵ Joseph Würth, *op. cit.* (bilj. 2), str. 614.

¹¹⁶ Povrede zakonitih formalnosti postupka do kojih bi došlo tijekom istrage ili prilikom donošenja tužbovne presude mogle su se isticati samo putem ništavne žalbe uložene protiv tužbovne presude. Nije li se podnijela takva žalba, smatralo se da se dotična osoba odrekla mogućnosti isticanja razloga ništavosti te da su time oni uklonjeni, pa se stoga oni više nisu mogli isticati podnošenjem ništavne žalbe protiv konačne presude porotnog suda. *Ibid.*, str. 624.

- dinih procesnih radnji, što je moglo bitno utjecati na rješenje glavne stvari;
- e) ako je sudsko vijeće porotnog suda propustilo postaviti koje od pitanja (glavno, sporedno ili pomoćno), a ono je moglo bitno utjecati na rješenje glavne stvari;
 - f) ako je odgovor porotnika bio nerazgovijetan, nepotpun ili sebi proturječan;
 - g) ako je zločin ili prijestup „ugasnuo“ zastarom, prijašnjom pravomoćnom presudom ili na koji drugi način;
 - h) ako sudsko vijeće djelo za koje je optuženik okrivljen nije smatralo kažnjivim, iako ono po kaznenom zakonu jest kažnjivo, i obrnuto;
 - i) ako je djelo krivim tumačenjem zakona bilo podvedeno pod kazneni zakon koji se na to djelo ne može primijeniti, i to samo onda ako kazneni zakon koji se ispravnim tumačenjem treba primijeniti na to djelo ne prijeti istom kaznom kojom prijete onaj na temelju kojega se osuda izrekla;
 - k) ako je sudsko vijeće pri odmjeravanju kazne prešlo zakonom propisane granice ili pravo ublaživanja koje mu po zakonu pripada.

ZKP 1850 razlikuje dvije vrste ništavne žalbe: 1) ništavna žalba u interesu stranaka, kojom se ide za tim da se isprave presude kojima se vrijeđa ili krivo primjenjuje materijalni zakon odnosno koje su bile donesene na temelju postupka u kojemu je došlo do bitnih formalnih povreda te 2) ništavna žalba radi obrane zakona, koja se podnosi u interesu općeg pravnog stanja, bez obzira na moguće povrede kojega od sudionika u postupku, koje je cilj očuvanje i poticanje zakonitosti sudske djelatnosti i jedinstva pravnog sustava.¹¹⁷

5.1. Ništavna žalba u interesu stranaka

Ništavna žalba u interesu stranaka mogla se podnijeti samo protiv presude kojom se dosuđuje „oprostenje optuženika“ i osuđujuće presude porotnog suda.¹¹⁸

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 632.

¹¹⁸ Po uzoru na englesko i francusko pravo, kao i većinu tadašnjih njemačkih zakona, ništavna žalba protiv oslobađajuće presude donesene na temelju porotničkog pravorijeka „nije kriv“ koja bi imala učinka prema optuženiku nije bila dopuštena. Austrijski zakonodavac ovdje je slijedio temeljno pravno načelo koje je u engleskom pravu služilo zaštititi osobne slobode optuženika: *non bis in idem*. To je načelo bilo usko vezano s prirodom optužnog postupka te, posebice, s prirodom postupka pred porotnicima. Oslobađajući pravorijek porotnika kojim je optužba bila ne pravno, nego činjenično utvrđena kao neutemeljena, morala je kao izreka ljudi iz puka koji sudjeluju u vršenju kaznene sudbenosti biti što je više moguće nepovrediva. Također, polazilo se od toga da bi bila prevelika nepravda zahtijevati od oslobođenog optuženika da tijekom trajanja kasacijskog postupka ostane u istražnom zatvoru, koji je protiv njega bio

Ovlaštenici na ništavnu žalbu bili su optuženik, kao i državni odvjetnik ili privatni tužitelj. U korist optuženika ništavnu žalbu mogli su podnijeti i skrbnik, njegov bračni drug, rođaci u uspravnoj i silaznoj liniji. Ako je optuženik bio maloljetan, ništavnu žalbu protiv njegove volje mogli su podnijeti samo skrbnici ili roditelji. Ništavna žalba morala se prijaviti u roku od tri dana računajući od dana proglašenja presude, usmeno ili pismeno zemaljskom sudu. Ta se prijava morala odmah dati na znanje protivnoj stranci (§ 354.).

Ništavna žalba imala je suspenzivni učinak: dok traje zakoniti rok za podnošenje ništavne žalbe i, ako je ona bila podnesena, do donošenja odluke kasacijskog suda, izvršenje presude porotnog suda se obustavljalo. Ako je optuženik koji se nalazio u istražnom zatvoru presudom porotnog suda bio „oprosten“, njegov otpust iz zatvora mogao se odgoditi povodom ništavne žalbe koju je podnio državni odvjetnik samo onda ako je državni odvjetnik odmah pri proglašenju presude prijavio ništavnu žalbu (§ 357.).

Podnositelj žalbe morao je pojedinačno i određeno naznačiti razloge ništavosti jer u protivnom kasacijski sud neće uvažiti njegovu žalbu (§ 358.).

Ako je ništavna žalba bila prijavljena prekasno, ili ako razlozi ništavosti nisu bili pojedinačno i određeno naznačeni, ili ako je razlog ništavosti bio već uklonjen kojom prijašnjom odlukom, kasacijski sud je ništavnu žalbu odmah odbacivao (§ 360.).

Ako je kasacijski sud utvrdio da je ništavna žalba neosnovana, ona se trebala odbiti¹¹⁹, a ako je uz to žalba bila podnesena iz objesti i samo zato da bi se predmet odugovlačio, protiv optuženika ili, prema okolnostima slučaja, protiv njegova branitelja dosuđivala se novčana kazna u iznosu od 10 do 100 fl. (§ 363.).

No, nađe li kasacijski sud da je ništavna žalba osnovana, tada se pobijana presuda trebala u cijelosti ili djelomično ukinuti i, ovisno o tome o kojem je razlogu ništavosti bila riječ, izreći odluka i dalje postupati:

1. ako se presuda porotnog suda ukida zbog toga što je kao tužitelj nastupila osoba koja na to nije imala pravo (§ 352.b), ili ako je presudom djelo koje su porotnici potvrdili kao dokazano proglašeno kažnjivim, iako to po kaznenom zakonu nije bilo ili je pak kažnjivost djela prestala (§ 352.g i h), ili ako je porotni sud krivo primijenio kazneni zakon na štetu optuženika (§ 352.i i k), kasacijski je sud odmah izricao odluku i u glavnoj stvari (§ 364.);¹²⁰

prije određen, kao i to da svoja najviša dobra, život, čast i slobodu, po drugi put izloži opasnosti ishoda javnog kaznenog postupka. *Ibid.*, str. 634-635.

¹¹⁹ ZKP 1850 propisuje „...ima se odbaciti“ (*verwerfen*).

¹²⁰ ZKP 1850 predvidio je još jedan slučaj kada kasacijski sud može sam donijeti odluku u glavnoj stvari, i to ako je porotni sud kojemu je predmet bio doznačen izrekao presudu suglasnu s ukinutom presudom, koja je zatim ponovo bila napadnuta ništavnom žalbom zbog istih razlo-

2. u svim ostalim slučajevima povrede ili krive uporabe zakona (§ 352.h do k), kao i onda kada se presuda ukida zbog nedostataka u postupku (§ 352.c i d) koji su se pojavili nakon izreke porotnika, kasacijski sud upućivao je predmet prvoj idućoj porotnoj sjednici istoga ili kojeg drugoga zemaljskog suda. Porotni sud je trebao, na temelju pravorijeka koji su dali porotnici u prethodnom postupku, bez pozivanja novih porotnika, nakon saslušanja državnog odvjetnika, optuženika i njegova branitelja, izreći novu presudu u skladu sa zakonom. Nijedan od članova sudskog vijeća koje je donijelo ukinutu presudu nije smio sudjelovati pri donošenju nove presude (§ 365.);
3. u slučaju ukidanja presude zajedno s pravorijekom porotnika zbog toga što je bilo nepropisno sastavljeno sudsko vijeće ili porotnička klupa (§ 352.a), ili zbog toga što su bila krivo postavljena pitanja porotnicima ili se na njih nedostavno odgovorilo (§ 352.e i f), ili zbog takvih nedostataka u postupku (§ 352.c i d) koji su se pojavili prije izreke porotnika ili pri samoj izreci, po odluci kasacijskog suda predmet se trebao još jedanput raspraviti i riješiti pa se stoga upućivao poroti kojeg drugog zemaljskog suda ili pak prvoj idućoj porotnoj sjednici istog zemaljskog suda, koji je donio prethodnu presudu. Pri novoj glavnoj raspravi nije smio sudjelovati nijedan od porotnika niti koji od članova sudskog vijeća koji su sudjelovali u prvoj raspravi. Nova rasprava održavala se temeljem prijašnje tužbovne presude i prijašnje optužnice (§ 366.).¹²¹

Protiv presude porotnog suda kojemu je kasacijski sud doznačio predmet na ponovno rješavanje bilo je moguće ponovo podnijeti ništavnu žalbu, pri čemu je slijedio isti postupak kao i pri prvoj ništavnoj žalbi, no uz dva predviđena ograničenja (§ 370.).

Prvo ograničenje odnosilo se na nemogućnost podnošenja ništavne žalbe u slučaju kada je prijašnja presuda bila ukinuta zbog povrede ili krive uporabe kojeg zakona (§ 352.g do k) ako je porotni sud, kojemu je stvar bila doznačena, svoju presudu izrekao u skladu s pravnim mišljenjem kasacijskog suda (§ 371.).

ga zbog kojih je prijašnja presuda bila pobijana (§ 372.). Austrijski je zakonodavac u navedenim slučajevima odstupio od temeljnog načela francuskog prava prema kojemu kasacijski sud nikada sam ne donosi odluku u glavnoj stvari, nego predmet upućuje na ponovno raspravljanje i odluku porotnom sudu nekog drugog departmana. Kao razlozi za to odstupanje navode se interesi samog optuženika (pogotovo u slučajevima kada je kasacijski sud mogao odmah sam izreći „oproštenje“ optuženika ili blažu kaznu), kao i opći interes što kraćeg trajanja kaznenog postupka (primjena spomenutog načela francuskog prava moglo je dovesti do značajnog odugovlačenja postupka i do velikih troškova). Joseph Würth, *loc. cit.*

¹²¹ Daljnje bitno odstupanje od francuskog prava sastojalo se u tome što, za razliku od francuskog kasacijskog suda koji je predmet uvijek morao uputiti na rješavanje porotnom sudu nekog drugog departmana, dakle nikad onom porotnom sudu koji je ukinutu presudu donio, austrijski kasacijski sud je prema §§ 365. i 366. imao mogućnost slobodne prosudbe hoće li predmet na ponovno rješavanje doznačiti istom ili nekom drugom porotnom sudu. *Ibid.*, str. 640.

Drugo ograničenje postojalo je u slučaju kada je porotni sud kojemu je predmet bio doznačen svoju presudu izrekao suglasno s ukinutom presudom pa se zatim protiv ove nove presude podnese ništavna žalba iz istih razloga iz kojih je bila pobijana i prijašnja presuda. Ako se druga presuda ukine iz istih razloga zbog kojih je bila ukinuta i prva presuda, kasacijski sud u pravilu je trebao odmah donijeti odluku u predmetu. No, ako je kasacijski sud smatrao da je potrebno još jedanput saslušati obje stranke o razlozima bitnim za odmjerenje kazne, predmet se dostavljao na ponovno suđenje drugom porotnom sudu koji još u tom predmetu nije sudio. Taj porotni sud morao je svoju odluku utemeljiti na pravnom mišljenju kasacijskog suda (§ 372.).

5.2. Ništavna žalba radi obrane zakona

Ništavna žalba radi obrane zakona nije bila vezana za neki određeni rok i nije imala nikakvih učinaka prema strankama. Ako se ustanovi da je utemeljena, nije se ukidala pobijana presuda, nego je samo kasacijski sud izricao da je u tom predmetu provedenim postupkom ili izdanom presudom povrijeđen zakon. Ta izreka kasacijskog suda imala je veliko značenje za očuvanje ujednačenosti sudske prakse.¹²²

Ništavna žalba radi obrane zakona podnosila se u dva slučaja:

1. u slučaju kada su porotnici utvrdili da optuženik nije kriv pa je on onda naredbom predsjednika bio oslobođen od optužbe; protiv te izreke državni odvjetnik mogao je kod porotnog suda podnijeti ništavnu žalbu samo radi obrane zakona, dakle bez štete za oslobođenog optuženika (§ 355.);
2. protiv presuda porotnih sudova koje su se temeljile na krivoj uporabi zakona; u ovom slučaju ništavnu žalbu radi obrane zakona mogao je podnijeti generalni prokurator kod višeg zemaljskog suda i generalni prokurator kod kasacijskog suda, po službenoj dužnosti ili po nalogu ministra pravosuđa, i to samo ako se optuženik ili državni odvjetnik nisu u zakonskom roku poslužili ništavnom žalbom (§ 356.).

Rasprava o ništavnoj žalbi radi obrane zakona provodila se bez sudjelovanja optuženika. Ako bi kasacijski sud ustanovio da je žalba osnovana, tada je trebao dosuditi da je u tom kaznenom predmetu došlo do povrede zakona provedenim postupkom ili donesenom presudom. Ta odluka nije imala nikakvog učinka prema optuženiku, no ako je optuženik takvom ništavom presudom bio osuđen na kaznu, kasacijski sud mogao je predložiti vladaru pomilovanje (§ 373.).

¹²² *Ibid.*, str. 632.

6. PRAKSA POROTNOG SUDA U ROVINJU

U nastavku će se najprije sažeto prikazati svaka od održanih porotnih rasprava tijekom četiriju redovnih porotnih sjednica, a potom će uslijediti analiza prakse porotnog suda u Rovinju prema ZKP-u 1850. Radi preglednosti, najprije slijedi tablični prikaz porotnih sjednica koje su bile održane pred porotom u Rovinju tijekom 1851. godine.

Sjednice porotnog suda u Rovinju	Broj glavnih rasprava	Ukupan broj optuženika		Predmet optužbe	Predmet osude
		oslobođeno	proglašeno krivim		
I. redovna sjednica	3	3		zločin krađe zločin krađe pokušaj silovanja	- prekršaj krađe pokušaj silovanja
		1	2		
II. redovna sjednica	1	2		zločin ubojstva	zločin ubojstva
		-	2		
III. redovna sjednica	3	4		zločin umorstva; sukrivnja u umorstvu zločin razbojništva zločin izdajnog ili potajnog umorstva	zločin ubojstva; sukrivnja u ubojstvu zločin razbojništva zločin izdajnog ili potajnog umorstva
		-	4		
IV. redovna sjednica	4	17		zločin javnog nasilja; zločin teške tjelesne ozljede zločin ubojstva zločin ubojstva zločin čedomorstva	zločin javnog nasilja; zločin teške tjelesne ozljede zločin ubojstva zločin ubojstva zločin čedomorstva
		2	15		

6.1. Prva redovna porotna sjednica

Prva redovna sjednica porotnog suda u Rovinju započela je 17. veljače 1851. i tijekom nje bile su održane ukupno tri glavne rasprave protiv triju optuženika, od kojih su dvojica bili osuđeni, a jedan oslobođen. U svim kaznenim predmetima optužbu je zastupao državni odvjetnik Peter Scherauz. Predsjednikom porotnog suda bio je imenovan Scipio von Sighele, sudski savjetnik pri Višem zemaljskom sudu u Trstu, koji je sjednicu otvorio svečanim govorom ističući

pritom prednosti načela javnosti i porotnog suđenja, kao i uvjerenje da će ova „korisna ustanova i kod nas zaživjeti i duboko pustiti svoje korijenje“.¹²³

Prva javna rasprava održana je 17., 18. i 19. veljače 1851. protiv Blaža Banka zbog zločina krađe.¹²⁴ Funkciju branitelja obnašao je dr. Jona.

Optuženiku je bilo stavljeno na teret da je u noći sa 6. na 7. svibnja 1850. iz škrinje koja se nalazila na tavanu u kući 80-godišnjeg Ivana Cvitka, župnika u Kaldiru, kotar Motovun, otuđio iznos od 760 fl. No, optuženik se branio tvrdnjom da nikad nije bio u Kaldiru i da mu je novac, koji je posjedovao, dao otac kako bi se njime otkupio od vojne obveze.

Po okončanju dokaznog postupka i završnih govora stranaka, porotnicima je bilo postavljeno ukupno šest pitanja:

1. glavno pitanje: je li optuženik kriv za počinjenje krađe novčanog iznosa od 760 fl.?

2. pomoćno (eventualno) pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na prethodno glavno pitanje: je li optuženik kriv da je u pogledu 25 talira (iznos koji je premašivao onaj iznos koji mu je navodno dao otac) počinio krađu?

3. pomoćno pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na prvo i drugo pitanje: je li optuženik kriv što je 7. svibnja 1850. u Višnjanu prodao talire različitog otiska u ukupnom iznosu koji je premašivao 25 fl., znajući pritom iz prethodnih okolnosti da su ti taliri nekome bili ukradeni?

4. sporedno pitanje, u slučaju da porotnici potvrde treće pitanje: je li riječ o ovcem/znatnom iznosu?

5. sporedno pitanje: je li krađa bila počinjena s posebnom zlom namjerom?

6. sporedno pitanje: je li je time pokradenome prouzročena, prema njegovim okolnostima, znatnija šteta?¹²⁵

Porotnici su jednoglasno niječno odgovorili na prvo i drugo pitanje; treće su pitanje zaniijekali s omjerom glasova od 9 „ne“ i 3 „da“, čime su otpala preostala tri sporedna pitanja, jer su ona bila postavljena ako porotnici potvrde

¹²³ Erste öffentliche Verhandlung vor dem Schwurgerichtshofe zu Rovigno am 17., 18. und 19. Februar 1851., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, br. 79, Wien, 2.IV.1851., str. 317-318.

¹²⁴ Zločin krađe bio je u nadležnosti porotnog suda samo ako se prema § 159. KZ 1803 kazna teške tamnice trebala odmjeriti u rasponu između 5 i 10 godina.

¹²⁵ Četvrto, peto i šesto pitanje odnosili su se na postojanje otegotnih okolnosti kod krađe koje je KZ 1803 navodio u § 159. i zbog kojih se trebala izreći kazna teške tamnice u trajanju od 5 do 10 godina. Posebno otegotne okolnosti postojale su: ako je ukradeni iznos bio veći od 300 guldena („znatan iznos“) ili je pokradenome prema njegovim okolnostima bila nanesena znatna šteta (npr. nekoj siromašnoj osobi bio je ukraden manji novčani iznos, ali je to bilo sve što je ona posjedovala), ako je krađa bila počinjena s posebnom drskošću, nasiljem ili zlom namjerom, ili je činjenje krađe počinitelju postalo navikom. Na navedena pitanja porotnici su trebali odgovoriti samo ako su prije toga potvrdili treće pitanje. Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 183-184.

treće pitanje. Na temelju porotničkog pravorijeka koji je glasio „nije kriv“, optuženik je bio oslobođen optužbe i odmah pušten na slobodu.¹²⁶

Druga javna rasprava održana je 20., 21. i 22. veljače 1851. protiv Gašpara Sfića-Mocinića iz Pićna, zbog zločina krađe. Funkciju branitelja optuženika obnašao je odvjetnik Facchinetti.¹²⁷

Optuženiku je bilo stavljeno na teret da je u ožujku ili travnju 1847., dok je obavljao radove u kući bračnog para Luckes, otuđio iznos koji je premašivao 600 fl. koji se nalazio u ormaru zajedno s ubrusima. Vlasti su za krađu saznale tek 1850. godine, i to iz prepirke nastale između okrivljenika Mocinića i njegova krojačkog pomoćnika Nikole Bačića, koji ga je i prijavio.

Porotnicima su bila postavljena ukupno tri pitanja:

1. glavno pitanje: je li optuženik kriv za počinjenje krađe novčanog iznosa od 760 fl.?

2. pomoćno (eventualno) pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na prethodno glavno pitanje: je li optuženik kriv za krađu novčanog iznosa koji premašuje 300 fl.?

3. pomoćno pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na prvo i drugo pitanje: je li optuženik kriv za krađu ubrusa Antonu Luckesu u vrijednosti od 7 kruna?

Porotnici su jednoglasno niječno odgovorili na prvo pitanje; drugo su pitanje zaniijekali s omjerom glasova od 5 „ne“ i 7 „da“; treće pitanje su potvrdili s 8 glasova „da“ i 4 glasa „ne“. Time su porotnici utvrdili da je optuženik kriv za krađu ubrusa u vrijednosti od 7 kruna.

Prilikom stavljanja prijedloga za kaznu državni odvjetnik je zatražio da se zbog postojanja otegotne okolnosti, koja se sastojala u zlouporabi povjerenja na temelju § 210., II. dio KZ 1803, kazna zatvora odmjeri u trajanju od dva mjeseca, dok je branitelj kao olakotnu okolnost naveo prethodnu nekažnjavanost svojega branjenika, kao i njegov produljeni boravak u istražnom zatvoru. Sud je na temelju porotničkog pravorijeka osudio optuženika za prekršaj krađe i izrekao mu kaznu zatvora u trajanju od tri tjedna.

Treća i posljednja rasprava održana je protiv Ivana Marije Šumberca, zvanog „Spegno“, seljaka, zbog pokušaja silovanja.¹²⁸ Optuženik je bio proglašen krivim i osuđen na godinu dana tamnice, kao i na naknadu sudskih troškova.¹²⁹

¹²⁶ Erste öffentliche Verhandlung vor dem Schwurgerichtshofe zu Rovigno am 17., 18. und 19. Februar 1851., *op. cit.* (bilj. 123), str. 318.

¹²⁷ Zweite öffentliche Verhandlung vor dem Schwurgerichtshofe zu Rovigno am 20., 21. und 22. Februar 1851., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, br. 86, Wien, 10.IV.1851., str. 351-352.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 352.

¹²⁹ Pri osuđujućoj presudi optuženiku se uvijek nametala dužnost naknade troškova kaznenog postupka. Naknada troškova kaznenog postupka iz imetka optuženika bila je moguća samo utoliko ukoliko se time neće ugroziti njegova sredstva za život te ako on time neće biti

O toj raspravi nema dostupnih detaljnijih podataka, no s obzirom na to što je bila riječ o pokušaju silovanja, može se pretpostaviti da je u ovom slučaju radi zaštite ćudoređa javnost s glavne rasprave bila isključena.

6.2. Druga redovna sjednica porotnog suda u Rovinju

Druga redovna sjednica porotnog suda u Rovinju započela je 30. lipnja 1851. Predsjednikom porotnog suda bio je imenovan Alexander Boschan, sudski savjetnik pri Višem zemaljskom sudu u Trstu, a kao njegov zamjenik Ferdinand Gelužig, sudski savjetnik pri Zemaljskom sudu u Rovinju.¹³⁰

Prema raspoloživim podacima, 30. lipnja 1851. održana je javna rasprava protiv dvojice optuženika zbog zločina ubojstva. Oba optuženika bila su proglašena krivima, pri čemu je jedan bio osuđen na četiri godine, a drugi na jednu godinu teške tamnice.¹³¹

Postoji velika vjerojatnost da je to bila i jedina javna rasprava održana tijekom ove porotne sjednice. To se može zaključiti temeljem toga što *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, koji je u ovom razdoblju redovito obavještavao o porotnim sjednicama koje su se održavale, nakon obavijesti o vremenu održavanja druge porotne sjednice u Rovinju nije objavio i rezultate njezina provođenja. Podaci o toj raspravi pronađeni su u drugom pravničkom časopisu, *Pravdonoši*.

6.3. Treća redovna sjednica porotnog suda u Rovinju

Treća redovna sjednica porotnog suda u Rovinju započela je 29. rujna 1851. Predsjednikom porotnog suda bio je imenovan Alexander Boschan, predsjednik Zemaljskog suda u Rovinju, a kao njegov zamjenik Ferdinand Gelužig, sudski savjetnik pri Zemaljskom sudu u Rovinju.¹³² Tijekom ove sjednice bile su održane ukupno tri glavne rasprave protiv četiriju optuženika, pri čemu su sva četvorica bila osuđena.¹³³

spriječen u ispunjavanju svojih dužnosti eventualne naknade štete ili uzdržavanja žene i djece (§ 461. ZKP-a 1850).

¹³⁰ Vermischte Nachrichten. Inland., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, sv. 1, br. 117, Wien, 17.V.1851., str. 476.

¹³¹ Javna sudbena protresanja, *Pravdonoša*, br. 18, Zadar, 26.VII.1851., str. 2.

¹³² Vermischte Nachrichten. Inland., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, sv. 2, br. 200, Wien, 24.VIII.1851., str. 808.

¹³³ Javna sudbena protresanja. Rovinj u Istrianskoj 6^oe Listopada., *Pravdonoša*, br. 32, Zadar, 1.XI.1851., str. 2.

Prva javna rasprava održana je 29., i 30. rujna te 1. listopada 1851. protiv Andrije Kosića, zvanog „Rebac“, 25 godina, pastira iz Vodica, zbog zločina umorstva, i protiv Mate Prekalija, 23 godine, seljaka iz Svetog Lovreča, zbog sukrivnje u umorstvu.¹³⁴ Raspravom je predsjedao Alexander Boschan, a optužbu je zastupao državni odvjetnik Peter Scherauz. Branitelji optuženika bili su odvjetnici dr. Vila (za Andriju Kosića) i dr. Jona (za Matu Prekalija).¹³⁵

Državno odvjetništvo optužilo je Andriju Kosića da je 12. ožujka 1851. u večernjim satima, nedaleko od Poreča, na cesti prema selu Varvari, žrtvu Božu Radina, u namjeri da ga usmrti izudarao kamenjem po glavi i nagnječio mu trup, zbog čega je neizbježno došlo do nastupa smrti. Drugooptuženi Mate Prekali teretio se da je išao cestom koja je vodila prema mjestu Varvari ispred Andrije Kosića i Petra Marasa kako bi doznao kojim je putem krenula žrtva, potom da je žrtvi zadao više udaraca kišobranom i da se zadržao na mjestu gdje je Andrija Kosić nanosio ozljede žrtvi pa je time sudjelovao u počinjenju zločina umorstva.

Porotnicima je bilo postavljeno ukupno šest pitanja:

1. pitanje: je li optuženik Andrija Kosić, zvani „Rebac“, kriv da je 12. ožujka 1851. uvečer, nedaleko od Poreča, na cesti koja vodi prema mjestu Varvari, s odlukom da usmrti Božu Radina, ovoga udarcima kamenom po glavi i pritiskom na prsa na takav način zlostavljao da je time kao neminovna posljedica nastupila smrt žrtve?¹³⁶

2. pitanje: je li optuženik Mate Prekali kriv što je iste večeri 12. ožujka 1851. pošao ispred Andrije Kosića i Petra Marasa prema Varvarima s namjerom da sazna kojim je putem žrtva krenula; što je žrtvi zadao dva udarca kišobranom i što se, za vrijeme dok je Andrija Kosić zlostavljao žrtvu, zadržao na licu mjesta te je time, s odlukom da usmrti Božu Radina, sudjelovao u radnjama koje su neminovno dovele do smrti žrtve?¹³⁷

3. pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na prvo pitanje: je li optuženik Andrija Kosić, zvani „Rebac“, kriv da je 12. ožujka 1851. uvečer, nedaleko od Poreča, na cesti koja vodi prema mjestu Varvari, doduše ne s odlukom da ga usmrti, već s drugom neprijateljskom namjerom, Božu Radina udarcima kamenom po glavi i pritiskom na prsa na takav način zlostavljao da je time kao neminovna posljedica nastupila smrt žrtve?¹³⁸

¹³⁴ Javna sudbena protresanja. Rovinj u Istrii 3 Listopada., *Pravdonosa*, br. 38, Zadar, 13.XII.1851., str. 3-4.

¹³⁵ Erste öffentliche Verhandlung der dritten (ordentlichen) Schwurgerichts-Sitzung zu Rovigno am 29. September 1851., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, sv. 2, br. 260, Wien, 2.XI.1851., str. 1054-1056.

¹³⁶ Ukratko, je li optuženik Andrija Kosić kriv za zločin umorstva?

¹³⁷ Ukratko, je li optuženik Mate Prekali kriv kao sukrivac u umorstvu?

¹³⁸ Ukratko, je li optuženik Andrija Kosić kriv za zločin ubojstva?

4. pitanje, u slučaju da porotnici niječno odgovore na drugo pitanje: je li optuženik Mate Prekali kriv što je iste večeri 12. ožujka 1851. pošao ispred Andrije Kosića i Petra Marasa u pravcu prema Varvarima s namjerom da sazna kojim je putem žrtva krenula; što je žrtvi zadao dva udarca kišobranom i što se, za vrijeme dok je Andrija Kosić zlostavljao žrtvu, zadržao na licu mjesta te je time, doduše ne s odlukom da usmrti Božu Radina, već s drugom neprijateljskom namjerom, sudjelovao u radnjama koje su neminovno dovele do smrti žrtve?¹³⁹

5. pitanje, u slučaju da porotnici potvrde prvo i treće pitanje: je li optuženik Andrija Kosić djelo počinio u stanju potpune pijanosti u koje se doveo bez namjere da počinio zločin?

6. pitanje, u slučaju da porotnici potvrde drugo i četvrto pitanje: je li optuženik Mate Prekali opisane radnje počinio u stanju potpune pijanosti u koje se doveo bez namjere da počinio zločin?¹⁴⁰

Državno odvjetništvo prigovorilo je postavljanju trećeg i četvrtog pitanja. Osim toga, branitelj Mate Prekalija zatražio je da se u pogledu njegova branjenika postave još dodatna pitanja koja će se odnositi na obično pomaganje i na povredu tjelesne sigurnosti, čemu nije bilo udovoljeno. Sud je smatrao da su pitanja koja je postavio porotnicima u skladu s rezultatima provedene rasprave.

Porotnici su jednoglasno niječno odgovorili na prvo, drugo, peto i šesto pitanje. Treće i četvrto pitanje jednoglasno su potvrdili. Temeljem porotničkog pravorijeka sud je osudio Andriju Kosića za zločin ubojstva na devet godina teške tamnice, a Matu Prekalija kao sukrivca u ubojstvu na četiri godine teške tamnice.

Budući da je državno odvjetništvo predložilo da se na temelju porotničkog pravorijeka Mate Prekali osudi samo zbog sukrivnje u zločinu teške tjelesne ozljede, protiv ove presude 2. listopada 1851. bila je podnesena ništavna žalba za obranu zakona sukladno § 356. ZKP-a 1850, jer se, prema mišljenju državnog odvjetništva, presuda porotnog suda temeljila na krivoj uporabi zakona.

Branitelj Mate Prekalija dr. Jona podnio je također ništavnu žalbu Kasa-cijskom sudu u Beču, tvrdeći da njegov branjenik nije mogao biti osuđen kao sukrivac ubojstva, nego najviše kao sukrivac u teškoj tjelesnoj ozljedi, kako je to državno odvjetništvo bilo i predložilo. Stoga je kao razlog ništavosti bila istaknuta povreda zakona krivom kvalifikacijom kažnjivog djela prema § 352. lit. i ZKP-a 1850.¹⁴¹

¹³⁹ Ukratko, je li optuženik Mate Prekali kriv kao sukrivac u ubojstvu?

¹⁴⁰ Posljednja dva pitanja odnosila su se na postojanje razloga koji isključuju ubojivost počinitelja, a to je u konkretnom slučaju bilo stanje potpune pijanosti.

¹⁴¹ Oeffentliche Verhandlung vor dem k.k. obersten Gerichts- und Cassationshofe am 11. Dezember 1851., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 3., br. 1, Wien, 1.I.1852., str. 3-4.

U međuvremenu, državno odvjetništvo povuklo je ništavnu žalbu za obranu zakona. Kasacijski sud je ocijenio da se ništavna žalba Mate Prekalija mora raspraviti.

U ništavnoj žalbi bilo je navedeno da su §§ 5. (sukrivnja i sudioništvo u zločinu), 123. (ubojstvo) i 124. (kazna za razbojničko ubojstvo) bili krivo protumačeni te je stoga djelo stavljeno na teret njegovu branjeniku bilo podvedeno pod odredbu kaznenog zakona koja se na njega ne može primijeniti. Branitelj je iznio tvrdnju da prema austrijskom zakonu nije moguća sukrivnja u zločinu ubojstva i u prilog tome naveo je doktrinarna stajališta, kao i odluke kasacijskog suda u kojima je bilo izneseno ovo stajalište u drugim predmetima. No, pritom nije naveo niti jednu od tih odluka zbog toga što kasacijski sud takvu odluku nikad nije ni donio. Branitelj je najvjerojatnije mislio na odluku kasacijskog suda od 15. rujna 1851. kojom je bila ukinuta presuda porotnog suda u Trstu protiv J. Spechara zbog sukrivnje u ubojstvu te je potom bila izrečena osuda samo za sukrivnju u teškoj tjelesnoj ozljedi. Razlozi takve odluke bili su u tome što djelo koje je, prema pravorijeku porotnika, bilo dokazano nije sadržavalo sva zakonska obilježja zločina sukrivnje u ubojstvu. Kasacijski sud stoga nikad nije izrekao stajalište da sukrivnja kod ubojstva nije moguća. Pitanje postoji li sukrivnja u ubojstvu ili ne bilo je dosta prijeporno pitanje u praksi.

Ne ulazeći podrobnije u razmatranja kasacijskog suda koja su bila materijal-nopravne naravi, kasacijski sud je ništavnu žalbu odbio kao neosnovanu, navodeći pritom da u prilog postojanju sukrivnje u zločinu ubojstva govori i intenzitet sudjelovanja Mate Prekalija u počinjenju tog izrazito okrutnog djela koje je u tužbovnoj presudi bili kvalificirano kao zločin umorstva. Podnositelj žalbe bio je dužan naknaditi prouzročene troškove postupka (§ 464. ZKP-a 1850).¹⁴²

Druga javna rasprava održana je 2. i 3. listopada 1851. protiv Ivana B., 22 godine, iz Mugeba, zbog zločina razbojništva. Raspravom je predsjedao Ferdinand Gelužig, sudski savjetnik pri Zemaljskom sudu u Rovinju, a optužbu je zastupao zamjenik državnog odvjetnika dr. Mauer. Branitelj optuženika bio je odvjetnik dr. Jona.¹⁴³

Optuženiku Ivanu B. stavljeno je na teret da je 24. studenoga 1850., na povratku kući iz krčme, zgrabio oštećenika Ivana Krstitelja G. za prsa zahtijevajući od njega da mu preda 20 krajcara, a potom i sve što ima; istrгнуo mu iz ruke ponuđenu lisnicu koja je sadržavala iznos od tri krajcara, oduzeo mu i mali češalj koji se nalazio u džepu prsluka, kao i drvenu tabakeru.

¹⁴² Entscheidungsgründe zu der in Nr. 1 dieser Zeitung mitgetheilten Verhandlung des Cassationshofes am 11. Dezember 1851, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 3., br. 2, Wien, 3.I.1852., str. 7-8.

¹⁴³ Oeffentliche Verhandlungen der dritten Schwurgerichts-Sitzung zu Rovigno am 2. und 3. October 1851, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, sv. 2, br. 264, Wien, 7.XI.1851., str. 1071.

Porotnicima su bila postavljena dva pitanja:

1. glavno pitanje: je li optuženik Ivan B. kriv da je 24. studenoga 1850. uvečer, na cesti prema mjestu Mugebo, iznenada zgrabio Ivana Krstitelja G. za prsa i od njega zatražio 20 krajcara; da je zatim riječima „predaj mi sve što imaš“ žrtvi oduzeo novčanik, istrгнуo češalj iz džepa i tabakeru koja joj se nalazila u ruci - te je time primjenom sile protupravno prisvojio navedene predmete?
2. sporedno pitanje, u slučaju da porotnici potvrde prvo pitanje: je li optuženik Ivan B. djelo počinio u stanju potpune pijanosti, u koje se doveo bez namjere da počini zločin?

Porotnici su potvrdili prvo pitanje (s 9 glasova „da“ i 3 glasa „ne“), no uz dodatak koji je glasio „bez primjene sile“; drugo pitanje jednoglasno su zanijekali.

Obrana je smatrala da nakon isključenja primjene sile kao bitnog obilježja zločina razbojništva djelo koje je prema pravorijeku porotnika bilo stavljeno na teret optuženiku više se nije moglo kvalificirati i kazniti kao zločin razbojništva, nego samo kao prekršaj krađe. S druge strane, sud je smatrao da uzevši u obzir da su u potvrđenom dijelu pitanja bili sadržani svi pojedini elementi razbojništva i da su to bile činjenične okolnosti u pogledu kojih su porotnici donijeli svoj pravorijek, optuženik treba odgovarati za zločin razbojništva. Temeljem porotničkog pravorijeka, sud je osudio optuženika za zločin razbojništva (§ 169. i kažnjiv u smislu § 173., I. dio, KZ-a 1803) na tri godine teške tamnice.

Branitelj optuženika protiv ove presude podnio je ništavnu žalbu Kasacijskom sudu u Beču, uz obrazloženje da je porotni sud u Rovinju svojom presudom za zločin razbojništva, prema § 352. lit. i ZKP-a 1850, povrijedio zakon time što je krivo kvalificirao kažnjivo djelo.¹⁴⁴ Budući da je obrana istaknula samo taj razlog ništavosti, kasacijski sud ograničio se samo na njegovo razmatranje i odluku, ne ulazeći pritom u moguće pitanje je li pravorijek porotnika bio proturječan te je li s tim u svezi postojao razlog ništavosti naznačen u lit. f § 352. ZKP-a 1850.

Porotnici su jednoglasno potvrdili sve činjenice na kojima je bila utemeljena optužba za zločin razbojništva sadržane u glavnom pitanju, i to sljedeće: da je optuženik u večernjim satima na cesti iznenada zgrabio za prsa oštećenika i zahtijevao 20 krajcara riječima „daj mi sve što imaš“, oduzeo mu novčanik, izvukao iz džepa prsluka češalj i, konačno, istrгнуo mu iz ruke tabakeru.

Odluka o tome mogu li se opisane radnje podvesti pod zakonski pojam nasilja koji se sastojao od „tvorne povrede“ ili samo prijeporne prepuštena je

¹⁴⁴ Oeffentliche Verhandlung vor dem k.k. obersten Gerichts- und Cassationshofe am 29. December 1851, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 3, br. 15, Wien, 3.II.1852., str. 60.

sudu.¹⁴⁵ Sud je mogao samo na temelju tih radnji, koje su bile stavljene na teret optuženiku i koje su bile potvrđene od porotnika, donijeti svoju odluku i uopće nije morao uzeti u obzir dodatak „s isključenjem sile“, koji su porotnici pridodali svome pravorijeku. Budući da porotnici nisu dužni obrazložiti svoj pravorijek, suci nisu bili u mogućnosti ulaziti u razloge i smisao njihove izreke.

Navedene činjenične okolnosti, koje su bile potvrđene od porotnika, same po sebi već sadržavaju nasilje kao bitno obilježje zločina razbojništva, jer se nasilje u smislu § 169. I. dijela KZ-a 1803 moglo sastojati od „tvorne povrede“ ili samo od prijetnje. Zbog navedenih razloga kasacijski sud odbio je ništavnu žalbu kao neosnovanu. Podnositelj žalbe bio je dužan naknaditi prouzročene troškove postupka (§ 464. ZKP-a 1850).

Treća javna rasprava održana je 4., 5. i 6. listopada 1851. protiv Tome Určića zbog zločina izdajnog ili potajnog umorstva, počinjenog na štetu vlastitog brata.¹⁴⁶ Porotnicima je bilo postavljeno samo jedno glavno pitanje koje je glasilo: je li optuženik kriv da je 21. svibnja 1850., s odlukom da ga usmrti, podmuklo ispalio dva pucnja iz oružja u svoga brata čime mu je nanio ozljede koje su neminovno dovele do smrti? Nakon kraćeg vijećanja, porotnici su jednoglasno potvrdili navedeno pitanje. Na temelju porotničkog pravorijeka, sud je osudio Tomu Určiću zbog zločina izdajnog ili potajnog umorstva na smrtnu kaznu. To je bila prva i jedina smrtna presuda koja je bila izrečena u Istri, kao i na čitavom području Austrijskog primorja, za vrijeme važenja ZKP-a 1850.¹⁴⁷

6.4. Četvrta redovna sjednica porotnog suda u Rovinju

Četvrta redovna sjednica porotnog suda u Rovinju započela je tijekom studenoga i trajala je sve do kraja prosinca 1851. godine. Predsjednikom porotnog suda bio je imenovan Alexander Boschan, predsjednik Zemaljskog suda u Rovinju. Tijekom ove sjednice bile su održane ukupno četiri glavne rasprave protiv 17 optuženika, pri čemu je 15 optuženika bilo osuđeno, a dva su optuženika bila oslobođena.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Iz ovoga stava Kasacijskog suda u Beču vidi se da je sud (porotno sudište) imao stanovite ovlasti prilikom supsumpcije činjeničnog stanja pod zakonska obilježja kažnjivog djela, odnosno on je katkada morao sam razmotriti može li se neka od činjeničnih okolnosti, koju su porotnici potvrdili, podvesti pod stanovito zakonsko obilježje. To će biti promijenjeno ZKP-om 1873, kada se novom regulacijom htjelo osigurati da supsumpciju provode isključivo porotnici, bez utjecaja suda.

¹⁴⁶ Dritte Verhandlung, *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 2, sv. 2, br. 264, Wien, 7.XI.1851, str. 1072; Javna sudbena protresanja. Rovinj u Istrianskoj 6te Listopada., *Pravdonoša*, br. 32, Zadar, 1.XI.1851., str. 2.

¹⁴⁷ *Tafeln zur Statistik der Österreichischen Monarchie für die Jahre 1849-1851*, op. cit. (bilj. 85), str. 9.

¹⁴⁸ Rückblick auf die vierte ordentliche Schwurgerichts-Sitzung in Rovigno., *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 3, br. 6, Wien, 13.I.1852., str. 23.

Jedna od rasprava održala se od 1. do 26. prosinca 1851., a odnosila se na zločin javnog nasilja neovlaštenim ograničenjem osobne slobode i zločin teške tjelesne ozljede. Raspravom je predsjedao Alexander Boschan, predsjednik Zemaljskog suda u Rovinju, a optužbu je zastupao državni odvjetnik Peter Scherauz.

Ukratko, u noći sa 27. na 28. kolovoza 1849. udovici Foški F. iz otvorene štale bile su otuđene ovce. Sumnja je pala na pet osoba: Antona Gr., Martina Pr., Mihovila D. i Mihovila S. te Matu M. Udovica i skrbnik njezine maloljetne djece Mihovil Ž.¹⁴⁹ podnijeli su prijave načelniku Svetvinčenta i zatražili daljnje postupanje. Načelnik je naredio općinskim redarima pretragu doma osumnjičenika i u slučaju pronalaska otuđenih predmeta njihovo uhićenje. Ono što je potom uslijedilo bila je ustaljena praksa u ovom području Istre. Naime, pokradene su osobe uz asistenciju općinskih redara provele pretragu doma svih osumnjičenika te premda otuđene životinje nisu bile pronađene, osumnjičenici su bili odvedeni u općinski zatvor te su tijekom iduća tri dana (28.-30. kolovoza 1849.) bili izloženi batinanju kako bi ih se prisilio da priznaju krađu koja im se stavljala na teret. Naposljetku, sudionici u ovoj „akciji“ u dogovoru s pokradenom Foškom F. odredili su da svaki od pet uhićenika treba dati kao naknadu za štetu naneseu krađom po dvije ovce i, pored toga, svakome od općinskih redara trebaju platiti po 2 fl. zbog izgubljenog vremena. Ta je „presuda“ bila odmah izvršena; ovce su bile predane udovici, a budući da uhićenici uglavnom nisu posjedovali novac u gotovini, oduzeti su im kao zalag drugi predmeti.

Naknadno provedena istraga pokazala je da je u ovom dijelu Istre bilo posve uobičajeno da pokradeni, uz asistenciju općinskih redara, provode pretragu doma kod osumnjičenika te da ih, ako se kod njih pronađe otuđena stvar, bez podnošenja daljnjih prijava, pretuku. Izložena praksa imala je snažan utjecaj na stanovništvo, to više što je načelnik općine pri takvim postupanjima osobno dijelio zapovijedi.

Svih 14 osoba koje su sudjelovale u ovoj „akciji“ bile su optužene za zločin nanošenja teške ozljede, dok je šest osoba bilo optuženo još za zločin javnog nasilja neovlaštenim ograničenjem osobne slobode.

Porotnicima su bila postavljena pitanja sljedećeg sadržaja:

1. pitanje odnosilo se na zločin javnog nasilja neovlaštenim ograničenjem osobne slobode (§§ 78. i 79. KZ-a 1803);
2. pitanje odnosilo se na teške i za život opasne ozljede nanese Matu M. (§§ 136. i 137. KZ-a 1803);
3. pitanje bilo je o teškim ozljedama nanesenim Martinu Pr. i Antonu Gr. (§§ 136. i 138. KZ-a 1803).

¹⁴⁹ Prema § 192. Općeg građanskog zakonika, žena nije mogla biti skrbnikom, čak ni vlastitoj maloljetnoj djeci.

Nakon četverosatnog vijećanja porotnici su donijeli svoj pravorijek „koji je bio zadovoljavajući, imajući u vidu veliku količinu materijala i zamršenost kaznenog predmeta, kao i postojanje opasnosti da porotnici svojim pravorijekom izraze svoje političko shvaćanje“.

Od ukupno 14 optuženika, dvojica su bila potpuno oslobođena krivnje, dok su preostali optuženici bili proglašeni krivima za zločin javnog nasilja i sudjelovanje u nanošenju teških ozljeda. Temeljem porotničkog pravorijeka, uzevši u obzir stupanj krivnje i prethodnu nekažnjivost optuženika te primjenom § 49. KZ-a 1803¹⁵⁰, sud je osudio optuženike u rasponu od kazne teške tamnice u trajanju od šest mjeseci, pooštreno jednim postom, pa do obične tamnice do šest tjedana, dok je jednom optuženiku koji je bio proglašen krivim samo za prekršaj odmjerio kaznu zatvora od 10 dana.

Od preostala tri kaznena predmeta koja su bila raspravljena tijekom ove porotne sjednice dvije rasprave odnosile su se na zločin ubojstva, pri čemu su optuženici bili proglašeni krivima i osuđeni na kaznu teške tamnice u trajanju od tri i dvije godine, te jedna rasprava o zločinu čedomorstva, pri čemu je optuženica bila osuđena na sedam godina teške tamnice.¹⁵¹

6.5. Ocjena iskustva porotnog suđenja u Istri

Tijekom 1851. godine pred porotnim sudom u Rovinju bile su održane četiri redovne i niti jedna izvanredna sjednica, s ukupno 11 glavnih rasprava protiv 26 optuženika. U svim slučajevima optužbu je zastupao državni odvjetnik. Niti jedan kazneni predmet nije se odnosio na prijestupe počinjene sadržajem tiska.

Uvidom u dostupne podatke iz promatranog razdoblja, uglavnom je riječ o stručnim pravničkim časopisima, proizlazilo je da je težište glavne rasprave bilo na dokaznom postupku, što je i razumljivo s obzirom na to da su porotnici svoj pravorijek o krivnji optuženika trebali utemeljiti na dokaznom materijalu iznesenom na glavnoj raspravi. Zbog toga navedeni su izvori uglavnom ograničeni na vrlo detaljne i slikovite opise činjeničnih stanja.

Nadalje, uočljivo je postavljanje velikog broja pitanja porotnicima. Najprije im se postavljalo glavno pitanje u skladu s optužbom. U tom pitanju navodila

¹⁵⁰ Navedena odredba omogućavala je kod zločina za koje je bila zapriječena kazna do pet godina, uzevši u obzir nevinu obitelj osuđenika kojoj bi zbog duljeg trajanja kazne mogla nastati velika šteta, ublažavanje trajanja kazne, s time da je dulje trajanje kazne tamnice trebalo nadomjestiti s pooštrenjem, postom ili batinanjem. Franz Edlen von Egger, *op. cit.* (bilj. 11), str. 78.

¹⁵¹ Rückblick auf die vierte ordentliche Schwurgerichts-Sitzung in Rovigno., *op. cit.* (bilj. 148), str. 23.

su se sva bitna obilježja kažnjivog djela te okolnosti mjesta, vremena i načina pod kojim je djelo u konkretnom slučaju, prema optužnici, ostvareno. Uz glavna, istarskim porotnicima bila su postavljena i pomoćna pitanja kada se smatralo da se djelo, temeljem rezultata dokaznog postupka, može podvesti pod drugi zakonski opis, a ne onaj pod koji ga je podvela optuženica. Konačno, u nekoliko predmeta postavljena su, na prijedlog obrane, i sporedna pitanja o tome postoje li okolnosti koje isključuju kaznenu odgovornost počinitelja zbog nekog zakonom propisanog razloga, npr. u dva predmeta kao razlog navodi se stanje pijanosti. Budući da su postavljena pitanja u izvorima doslovce navedena, uključena su u sažeti prikaz svake od porotnih rasprava, kao i omjer glasova kojima su porotnici na njih odgovorili.

O brojnosti pitanja i o tome u kojoj su mjeri istarski porotnici bili suglasni i sigurni u svoj pravorijek govori podatak da je od ukupno 46 pitanja koja su im bila postavljena tijekom četiriju redovnih porotnih sjednica (11 rasprava) na 42 pitanja bilo jednoglasno odgovoreno.¹⁵²

Istarski porotnici su od ukupno 27 optuženika samo tri osobe oslobodili krivnje. U najvećem broju slučajeva porotnici su potvrdili glavno pitanje postavljeno u skladu s optužbom. No, u dva su slučaja zaniijekali glavno pitanje kojim je djelo bilo strože kvalificirano (zločin krađe, umorstvo i sukrivnja kod umorstva) te su potom potvrdili pomoćno pitanje s lakšom kvalifikacijom (prekršaj krađe, ubojstvo i sukrivnja u ubojstvu). Postoji vjerojatnost da su porotnici postupili na opisani način jer su smatrali da bi kazna koju bi sud izrekao u slučaju potvrde glavnog pitanja bila prestroga.

U pogledu učestalosti pobijanja presuda rovinjskog porotnog suda ništavnim žalbom, u ovome razdoblju zabilježena je jedna ništavna žalba za obranu zakona koju je podnio državni odvjetnik sukladno § 356. ZKP-a 1850, jer se, prema mišljenju državnog odvjetništva, presuda porotnog suda temeljila na krivoj uporabi zakona. Naposljetku, od te se žalbe odustalo. Također, zabilježene su i dvije ništavne žalbe koje su podnijeli branitelji optuženika, pri čemu je u oba slučaja kao razlog ništavosti bila istaknuta povreda zakona krivom kvalifikacijom kažnjivog djela prema § 352 lit.i ZKP-a 1850. Obje ništavne žalbe kasacijski sud odbio je kao neosnovane.

Iako podaci o strukturi istarske porote iz ovoga razdoblja nisu dostupni,¹⁵³ ipak je moguće temeljem društveno-ekonomskih pokazatelja ovoga razdoblja

¹⁵² Anonimni autor. *Sollen in Oesterreich Schwurgerichte eingeführt werden? Die Antwort widmet den österreichischen Landtagen und den Geschwornen der Jahre 1850 und 1851 ein praktischer Justizmann*, Wien, 1861., str. 20.

¹⁵³ Dostupan je samo službeni imenik porotnika s imenima 36 glavnih i 9 zamjenskih porotnika koji su bili pozvani na prvu porotnu sjednicu. Bio je objavljen u tršćanskom listu *Il popolano dell' Istria*. Kao glavni porotnici su bili određeni: Antonio Perusco, Francesco Moisis, Santo Trevisan (pok.Santa), Giovanni Cosulich, Giuseppe Blesnich (pok.Antonija), Biaggio

izvesti zaključak o nacionalnoj i socijalnoj strukturi porote. Prema statističkim podacima, na području Istre (tada u sastavu Istarskog okružja) živjelo je 1851. ukupno 232.910 stanovnika, od čega su 115.945 bili muškarci. Stanovništvo je živjelo u 24 grada, 9 sajmišta i 479 sela.¹⁵⁴ Talijani, iako malobrojniji, bili su gospodarski mnogo jači, držali su u svojim rukama veleposjed i zemlju koja je bila plodnija i na boljem prometnom položaju, raspolagali su s više novca, bili su koncentrirani u većim i manjim gradovima, imali su više trgovaca, obrtnika, činovnika i intelektualaca, bili su višeg stupnja društvene i kulturne organiziranosti. Hrvati i Slovenci bili su pretežno seljačko pučanstvo, s vrlo malo obrazovanih ljudi,¹⁵⁵ a to su uglavnom bili svećenici koji su, kao što je rečeno, bili isključeni od vršenja porotničke službe. S obzirom na iznesene pretpostavke za porotničku službu, dakle pismenost, porezni i intelektualni cenzus, valja pretpostaviti da su porotničku klupu uglavnom činili Talijani, što potvrđuje i analiza prezimena porotnika koji se nalaze u službenom imeniku navedenom u bilješci 153. Ipak, treba biti iznimno oprezan s takvim načinom zaključivanja o nacionalnom sastavu porote, jer se vrlo često događalo da je prilikom unutrašnjih migracija istarskog stanovništva iz sela u grad dolazilo do promjene nacionalne pripadnosti koja je bila izazvana promjenom boravišta i zanimanja. Bivši seljaci hrvatske narodnosti nakon doseljavanja u istarske gradove, nastojeći se prilagoditi načinu i navikama gradskog života, s vremenom su postajali talijanašima. Prihvatanjem talijanskog jezika obilježavali su na vanjski način svoj društveni uspon te su se dosta brzo izjednačavali u svemu s gradskim stanovništvom, sačuvavši samo u prezimenima znak svojega hrvatskog podrijetla.¹⁵⁶ No, u ovome je razdoblju izgradnja nacionalnog identiteta bila tek u početnoj fazi.

S obzirom na izloženi nacionalni sastav rovinjske porote i činjenicu da se službenim jezikom suda od 1815. godine, temeljem § 14. Građanskog parnič-

Malabotich, Giuseppe Susanni, Fortunato Baxa, Giovanni Dell'Oste, dr. Francesco Vidulich, Francesco Sopranch, Francesco Depura, Giuseppe Quarantotto (pok. Giuseppea), Giuseppe Petech-Simiglian, Giorgio Destalles, dr. Damiano Pianella, dr. Antonio Volpi, Domenico Calegari, Giuseppe Giachini, Marco Tintinago, Domenico Gelmi, Matteo Boschini, Domenico Drasich, Giuseppe Spongia (pok. Giovannija Domenica), Giacomo Colombis, Antonio Petris, Olivo Basilisco, Andrea Persico, Giovanni Spongia (pok. Francesca), dr. Giovanni Fabretti, Giacomo Stiglich, Giovanni Battista Miani, Giovanni Giucopilla, Andrea Siolis (pok. Andrea), Giacomo Damianis, Domenico Pussich; a kao zamjenski porotnici: dr. Domenico Glezer, Domenico Giardo, dr. Luigi Barsan, Antonio Blesich (pok. Tommasa), Giuseppe Trevisan (pok. Luigija), Francesco Dapas (pok. Francesca), Giuseppe Barsan, Pietro Blesich (pok. Tommasa), Angelo Rismundo. Rovigno Gennajo 1851., *Il popolano dell'Istria*, br. 33, Trieste, 21.I.1851., str. 3.

¹⁵⁴ *Tafeln zur Statistik der Österreichischen Monarchie für Jahre 1849-1851, op. cit.* (bilj. 85), str. 1.

¹⁵⁵ *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, Mirjana Gross (ur.), Zagreb, 1981., str. 253.

¹⁵⁶ Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, II. knjiga, Zagreb, 1961., str. 253; Matko Rojnić, Nacionalno pitanje u Istri 1848-9, *Historijski zbornik*, Zagreb, god. II(1949), br. 1-4, str. 87.

nog postupnika (da se stranke i njihovi zastupnici moraju služiti talijanskim jezikom), smatrao talijanski jezik, nužno se nameće pitanje jezika u slučajevima kada su na optuženičkoj klupi bili pripadnici hrvatske narodnosti. U predmetima koji su bili raspravljani tijekom 1851. to je uglavnom i bio slučaj, što se vidi iz njihovih prezimena i činjenice da potječu sa sela iz unutrašnjosti Istre. Pretpostavka je da se u tim slučajevima posezalo za tumačem. Taj problem nije bio tipičan samo za Istru, već je također postojao i u drugim austrijskim zemljama s heterogenom etničkom strukturom, o čemu će više riječi biti u poglavlju o ocjeni iskustva porotnog suđenja u austrijskim zemljama prema ZKP-u 1850.

Također, iz prezimena sudaca, državnog odvjetnika i njegova zamjenika vidi se da se uglavnom radilo o Austrijancima, koji su se, osim njemačkim, služili i talijanskim jezikom kao jezikom društveno i kulturno obrazovanijeg sloja istarskog pučanstva.¹⁵⁷

6.6. Ocjena iskustva porotnog suđenja u austrijskim zemljama prema ZKP-u 1850

Radi boljeg razumijevanja prakse porotnog suda u Rovinju tijekom kratkotrajnog važenja ZKP-a 1850, potrebno ju je promotriti u vezi sa sudskom praksom u ostalim austrijskim zemljama. Stoga se u nastavku navode ocjene iskustva porotnog suđenja u Austriji temeljem ZKP-a 1850, koje su naknadno iznijeli ugledni pravni teoretičari i praktičari.

U svom poredbenopravnom prikazu primjene instituta porote poznati njemački kaznenopravni teoretičar Karl Mittermaier - na temelju pregleda prakse porotnih sudova u Austriji tijekom 1850./1851. godine - zaključio je da je iskustvo porotnog suđenja u Austriji upućivalo na to da su porotnici izvršno shvatili duh novog instituta porote te su u većini slučajeva donosili opravdane i ispravne pravorijeke. Predsjednik porotnog suda, kao i ostali članovi sudskog vijeća, svoje su dužnosti izvršavali na dostojan i častan način.¹⁵⁸ Nadalje, navodi da su austrijski ZKP 1850 izradile osobe koje su posjedovale kako iskrenu volju tako i potrebna znanja da bi uredile kazneni postupak na način koji će najbolje odgovarati potrebama.¹⁵⁹

U pogledu odnosa između okrivljujućih i oslobađajućih porotničkih pravorijeka, pokazalo se da su se potonji pravorijeci rijetko donosili. No, austrijski porotnici često su bili skloni niječno odgovoriti na glavno pitanje koje se od-

¹⁵⁷ Božo Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knjiga I., Pazin, 1967., str. 54; Matko Rojnić, *op. cit.* (bilj. 156), str. 86.

¹⁵⁸ Karl J. Mittermaier, *Erfahrungen über die Wirksamkeit der Schwurgerichte in Europa und Amerika. Über ihre Vorzüge, Mängel und Abhilfe*, Erlangen, 1865., str. 229-231.

¹⁵⁹ *Ibid.*, str. 229.

nosilo na teži zločin pa zatim potvrditi pomoćno pitanje koje se odnosilo na blaži zločin (npr. niječno odgovoriti na glavno pitanje o zločinu umorstva, a potom potvrditi pomoćno pitanje koje se odnosilo na zločin ubojstva). Razlog navedenoj pojavi bilo je uvjerenje porotnika da je kazna koju zakon predviđa za zločin na koji se odnosi glavno pitanje prestroga i da optuženik zaslužuje blažu kaznu.¹⁶⁰ Iz toga se vidi da Würth nije uspio u svom nastojanju da porotnici svoj pravorijek donose „neobazirući se na zakonite posljedice izreke svoje“ (§ 332. ZKP-a 1850).

Daljnja karakteristika prakse porotnih sudova u austrijskim zemljama tijekom 1850./1851. bilo je postavljanje velikog broja pitanja porotnicima. To se odnosilo prije svega na sporedna pitanja, koja su se postavljala svaki put kada se tvrdilo da postoje okolnosti koje isključuju kažnjivost djela, kao i postojanje olakotnih i otegotnih okolnosti koje su izrijekom zakona utjecale na visinu kazne.¹⁶¹

Za razliku od Mittermaiera, postojali su i kritičari instituta porote koji su upozoravali na njegove glavne nedostatke. Anton von Hye-Glunek, inače gorljiv protivnik porote, naveo je da spisi ministarstva pravosuđa, iz razdoblja djelovanja porotnih sudova u Austriji tijekom 15 mjeseci važenja ZKP-a 1850, sadržavaju velik broj pritužbi državnih odvjetnika i predsjednika porotnih sudova, koje upućuju na neodlučnost kao i nesklonost pozvanih porotnika prema toj važnoj službi. Iz različitih mjesta u krunovinama Donje Austrije, Štajerske, Kranjske, Trsta i Austrijskog primorja, Češke, Moravske i Šleske pristizale su pritužbe navedenih organa, kojima se ponavljano upozoravalo na sljedeće „žalosne pojave“: velik broj porotnika koji su bili pozvani na porotne sjednice, a posebice seljaci i obrtnici, od sebe su nastojali otkloniti porotničku službu raznim opravdanjima ili zahtjevima za oslobođenjem, ili su čak bez ikakvog opravdanja izostajali s porotnih sjednica i time se izlagali novčanim kaznama. To se posebice događalo u vrijeme žetve, berbe grožđa i održavanja godišnjih sajмова. Pod izgovorima obiteljskih, kućanskih, poslovnih i gospodarskih razloga, na nametnutu porotničku dužnost gledali su kao na neželjeno opterećenje. Na kraju svake porotne sjednice porotnici su se na upit žele li biti oslobođeni od ponovnog sudjelovanja na idućim porotnim sjednicama tijekom tekuće godine redovito i bez iznimke koristili zakonskom mogućnošću oslobođenja. Mnogi među njima su, pri zahtijevanju oslobođenja, posve otvoreno priznavali da zaziru od davanja pravorijeka. Nemali broj priprostih ljudi sa sela koji su činili sastav porotničke klupe nisu mogli uopće pojmiti svoj polo-

¹⁶⁰ Carl J. A. Mittermaier, Erfahrungen über die Wirksamkeit der Schwurgerichte in Deutschland, *Der Gerichtssaal. Zeitschrift für volksthümlisches Recht*, Erlangen, god.IV(1852), I. Band, Januar-Juni, str. 20-22.

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 33.

žaj pa su posve naivno postavljali pitanje zašto ih se uopće u to sve uvlači kada bi bilo primjerenije sve to prepustiti školovanim pravnicima.¹⁶²

Pored navedenog, u Austriji nisu bili rijetki slučajevi u kojima su se rođaci ili poznanici pozvanih porotnika, kako bi ove oslobodili od porotničke dužnosti, obraćali branitelju ili državnom odvjetniku s molbom da ih se neobrazloženo otkloni. Time se sustav neobrazloženih izuzeća koristio za izbjegavanje porotničke službe. Slična praksa postojala je i u drugim zemljama: Francuskoj, Belgiji i Švicarskoj. Porotnička se služba izbjegavala zbog toga što je bila skopčana s velikom odgovornošću, a porotniku je onemogućavala bavljenje određeno vrijeme redovnim poslom, čime mu je mogao biti prouzročen i materijalni gubitak.¹⁶³

Kao ozbiljan problem kod primjene instituta porote istaknuto je jezično pitanje, posebice u onim krunovinama u kojima žive pripadnici više narodnosti pa su u uporabi dva ili čak više jezika (Češka, Moravska, Šleska, južni dijelovi Štajerske, Kranjska i Koruška, Trst i Austrijsko primorje). Iskustva s djelatnošću porotnih sudova iz 1851. pokazuju da je bilo ne samo teško nego redovito čak i nemoguće okupiti za svaku porotnu sjednicu 12 porotnika koji znaju dva ili više jezika koji su bili u uporabi u pojedinoj pokrajini. Česti su slučajevi u kojima su se pojedini svjedoci, pa čak i suoptuženici, koristili različitim jezikom. U tim se slučajevima moralo posezati za tumačem. Navedene jezične poteškoće u praksi su čak dovodile i do pogrešnih porotničkih pravorijeka.¹⁶⁴

Pozitivna ocjena djelovanja porotnih sudova temeljem ZKP-a 1850 nalazi se u anonimno objavljenom djelu pod nazivom *Sollen in Oesterreich Schwurgerichte eingeführt werden?*¹⁶⁵ Navodi se da je uspjeh, nakon uvođenja porotnih sudova, u svakom pogledu premašio očekivanja. Pritom se posebno izvrsnom pokazala porota, usprkos tome što je najčešće bila sastavljena od pripadnika seljačkog sloja. Porotnici su pratili raspravu s ozbiljnom pažnjom, a pravorijek su donosili razborito i pažljivo. Ni od profesionalnih sudaca nije se moglo očekivati donošenje boljih odluka.¹⁶⁶ Porotnici su se tijekom 1851. godine s velikim žrtvom, domoljubnom revnošću, pozornošću i savjesnošću posvetili

¹⁶² Pritom Hye-Glunek ističe da su se među podnositeljima navedenih pritužbi nalazile i osobe koje su inače bile gorljivi pobornici porote te su, općenito gledano, jako dobro ocijenile inteligenciju, časnost i odanost porotnika. Anton Ritter von Hye-Glunek, *Ueber das Schwurgericht. Sieben Vorträge gehalten in der Zeit vom 16. Jänner bis 20. März 1863 im Vereine zur Uebung gerichtlicher Beredsamkeit (Plaidir-Verein) zu Wien*, Wien, 1864., str. 221-222.

¹⁶³ *Ibid.*, str. 222.

¹⁶⁴ Kao primjer jednog takvog neutemeljenog porotničkog pravorijeka, nastalog zbog jezičnih poteškoća, Hye-Glunek navodi slučaj čedomorstva iz Novog Jičina, Češka (detaljni prikaz toga slučaja v. str. 116-118). *Ibid.*, str. 233.

¹⁶⁵ Autor ovog anonimno objavljenog djela bio je Georg Lienbacher, što je i sam priznao u svom kasnijem djelu: *Historisch-genetische Erläuterungen des österreichischen Pressgesetzes und des Gesetzes über das Strafverfahren in Presssachen vom 17. Dezember 1862*. Wien, 1863., str. 188.

¹⁶⁶ *Sollen in Oesterreich Schwurgerichte eingeführt werden?...*, *op. cit.* (bilj. 152), str. 19.

svojoj dužnosti, a institut porote naišao je u javnosti na potpuno priznavanje te je izvršio blagotvoran utjecaj na povjerenje u pravednost zakona i sudaca.¹⁶⁷

U pogledu ocjene iskustva porotnog suđenja u Austrijskom primorju tijekom 1851. godine, a koje je uključivalo i Istru, postojala su različita mišljenja. Prema jednom mišljenju, porotnici su pokazali neobično visoku inteligenciju i osjećaj za pravo, dok su pak drugi navodili da je narod u važnijim predmetima pokazao kako još uvijek nema dovoljnu zrelost za porotničku službu, pri čemu su smatrali da se ti nedostaci mogu otkloniti odgovarajućim sastavljanjem porotničkih imenika, kao i primjerenijom raspodjelom kotara.¹⁶⁸ Također, navodilo se da su ministarstvu pravosuđa iz Trsta i Austrijskog primorja pristizale pritužbe o tome da su se porotnici kod određenih zločina, a posebice kod ubojstava i krive prisege, više vodili svojim osjećajima i vanjskim, površnim dojmovima negoli smjernicama koje im je pružao zakon.¹⁶⁹

7. SILVESTARSKI PATENT 1851. I UKINUĆE POROTE

Usprkos svim vrlinama ZKP-a 1850, ubrzo su se pojavile reakcionarne težnje za njegovim ukinućem zbog navodne nezrelosti naroda. Već tijekom 1851. godine ZKP 1850 bio je podvrgnut reviziji sa svrhom izrade nacrtu zakona o kaznenom postupku koji bi vrijedio i za zemlje ugarske krune. Nacrt je bio dovršen, ali ne i proglašen. Usprkos tome, izvršio je značajan utjecaj pri izradi kasnijih ZKP-a 1853 i ZKP-a 1873.¹⁷⁰

Gledano u cjelini, Ožujski ustav, kao i novi sustav koji je bio izgrađen i normiran na njegovim načelima i odredbama, u praksi se sporo i djelomično provodio. Razlozi tome bili su inercija stare, stoljećima ustaljene prakse i trend jačanja novog apsolutističkog režima.¹⁷¹ Pod takvim okolnostima 31. prosinca 1851. dolazi do izdavanja tzv. Silvestarskog patenta¹⁷² kojim je ukinut Ožujski ustav i uveden otvoreni apsolutizam.

¹⁶⁷ *Ibid.*, str. 22.

¹⁶⁸ *Ibid.*, str. 20.

¹⁶⁹ Anton Ritter von Hye-Glunek, *op. cit.* (bilj. 162), str. 155.

¹⁷⁰ Julius Glaser, *Handbuch des Strafprozesses. Erster Band.*, Leipzig, 1883., str. 182-183, 198; Nikola Ogorelica, *op. cit.* (bilj. 2), str. 70; Friedrich Rulf, *op. cit.* (bilj. 2), str. 5-6.

¹⁷¹ Bernard Stulli, *op. cit.* (bilj. 46), str. 30.

¹⁷² Silvestarski patent zapravo se sastoji od tri dokumenta. Prvim dokumentom ukinut je Ožujski ustav, osim odredbi o jednakosti svih pred zakonom i ukinuću kmetstva. Drugi ukida temeljna prava koja su bila proglašena u patentu od 4. ožujka 1849., s time da je izrijekom naglašeno da se zakonito priznatim crkvama i vjerskim zajednicama i dalje jamči sloboda vjeroispovijesti i pravo upravljanja dobrima. Treći dokument bilo je prethodno kabinetsko pismo vladara kojim su bile utvrđene osnove upravno-političke i sudske organizacije u Monarhiji. Cesarski patent od 31. prosinca 1851...., u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god.1852, komad II., br. 2.,3. i 4., Beč, 1852., str. 25-32.

Uvođenje apsolutizma vrlo jasno se odrazilo i na području kaznenog procesnog prava. Prethodno kabinetsko pismo Nj. Veličanstva cesara od 31. prosinca 1851,¹⁷³ koje je kao prilog sadržavalo načela za organsko uređenje u krunovinama Austrijske Carevine, najavilo je među ostalim bitne promjene kaznenog postupka, koji je trebalo donijeti za cijelu Monarhiju. U točki 29. bilo je propisano: „Porote imaju se ukinuti“, dok je u sljedećoj točki navedeno: „Presude imaju izricati samo izpitani suci. Forme presude u stvarih kaznenih jesu: kriv, nekriv, odriješnje od optužbe“. Promjene su također išle za ograničenjem javnosti, uspostavom ograničenog inkvizitornog postupka, kao i pismenog postupka u stadiju pravnih lijekova.

Kako bi se porotni sudovi mogli odmah ukinuti, 11. siječnja 1852. donesena je carska naredba o postupku pred zemaljskim sudovima, koji je do uvođenja novog zakona o kaznenom postupku trebao privremeno zamijeniti postupak pred porotom.¹⁷⁴ Od dana proglašenja ove naredbe odredbe o postupku pred porotnim sudovima koje su bile sadržane u ZKP-u 1850 više se nisu primjenjivale. Glavna rasprava u kaznenim predmetima iz nadležnosti porote trebala se provoditi pred zemaljskim sudovima, koji su svoje odluke donosili u vijeću sastavljenom od pet sudaca i jednog predsjednika. Pritom su postupali prema odredbama sadržanim u poglavlju XIV. ZKP-a 1850, koje su regulirale glavnu raspravu pred kotarskim zbornim sudovima.

Novi Zakon o kaznenom postupku bio je objavljen 29. srpnja 1853. i vrijedio je za čitavu Monarhiju, osim Vojne krajine. Njegov tvorac bio je Anton von Hye-Glunek, inače žestok protivnik porotne sudbenosti. ZKP 1853 bio je izrazito reakcionaran zakon, koji je u velikoj mjeri predstavljao vraćanje inkvizitornom kaznenom postupku: pokretanje postupka prepušteno je sudu, težište postupka bilo je na istrazi u kojoj su se trebali prikupiti svi dokazi na temelju kojih se na konačnoj raspravi donosila presuda, ponovno uvođenje formalnih dokaznih pravila, ponovno uvođenje, uz oslobađajuću presudu, presude kojom se okrivljenik otpuštao sa suđenja zbog nedostatka dokaza.¹⁷⁵ Dan kada će ovaj zakon u pojedinim krunovinama stupiti na snagu, trebao je odrediti ministar

¹⁷³ Prethodno kabinetsko pismo Nj. Veličanstva cesara od 31. prosinca 1851, na predsjednika ministrah, kojim se načela, ustanovljena za organsko zakonotvorstvo državno, priobćuju s nalogom, da ministarstva bez svakoga zatezanja započnu poslove ovjersne, i da se posljedici odmah podnesu Nj. Veličanstvu, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god.1852, komad II., br.4., Beč, 1852., str. 28-32.

¹⁷⁴ Cesarska naredba od 11. siječnja 1852, o postupku pred zemaljskim sudovima, koji do uvođenja novoga zakona o postupku kaznenom u obće, privremeno zamienit ima postupak pred porotami, u: *Sveobći državno-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god.1852, komad III., br. 5., Beč, 1852., str. 34-36.

¹⁷⁵ Detaljnije o temeljnim načelima na kojima je počivao ZKP 1853 v. u: Anton Ritter von Hye-Glunek, *Die leitenden Grundsätze der österreichischen Strafproceßordnung vom 29. Juli 1853*, Wien, 1854., str. 10-63.

pravosuđa svojom naredbom. ZKP 1853 u Istri je stupio na snagu 30. rujna 1854.¹⁷⁶

Osim procesnog, reformi je bilo podvrgnuto i materijalno kazneno pravo. Carskim patentom od 27. svibnja 1852. za čitavu Monarhiju, osim Vojne krajine, bio je proglašen Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima, koji je u svim krunovinama stupio na snagu 1. rujna 1852.¹⁷⁷

8. ZAKLJUČAK

Veliko postignuće liberalnog pokreta iz 1848. bilo je donošenje Zakona o kaznenom postupku od 17. siječnja 1850. koji je u Istri, kao i u drugim austrijskim krunovinama, uz neke iznimke, na snagu stupio 1. srpnja 1850. Predstavljao je realizaciju temeljnih kaznenoprocenih načela predviđenih Ožujkim ustavom. Njime je porota bila uvedena kao opći institut, s nadležnošću za taksativno nabrojene zločine i prijestupe koji su zbog svoje političke, tiskovne naravi ili težine zapriječene kazne od najmanje pet godina tamnice izazivali povećani interes javnosti. Porotne sjednice za područje Istre održavale su se kvartalno pri Zemaljskom sudu u Rovinju, i to onim redosljedom koji je određivao Viši zemaljski sud u Trstu. Porotni sud u Rovinju bio je nadležan za čitavo područje Istre, osim za četiri sjeverna istarska kotara koji su zbog blizine i bolje prometne povezanosti bili pod nadležnošću porotnog suda pri Zemaljskom sudu u Trstu. Tijekom 1851. pred porotnim sudom u Rovinju bile su održane četiri redovne i niti jedna izvanredna sjednica, s ukupno 11 glavnih rasprava protiv 26 optuženika. Ocjena iskustva porotnog suđenja u Istri tijekom 1851. općenito uzevši bila je pozitivna. Porotnici nisu bili skloni oslobađati optuženike, što se vidi odatle što su od ukupno 26 optuženika bila oslobođena samo trojica. U najvećem broju slučajeva porotnici su potvrdili pitanje postavljeno u skladu s optužbom, dok su u samo dva predmeta potvrdili pomoćno pitanje s lakšom kvalifikacijom. Daljnje obilježje porotnog suđenja

¹⁷⁶ Verordnung des Justizministeriums vom 4. September 1854, womit der Zeitpunkt der Wirksamkeit der reinen Justizbehörden und der mit der Justiz-Organisation in Verbindung stehenden Gesetze in der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradiska, in der Markgrafschaft Istrien und in der Stadt Triest sammt ihrem Gebiete festgesetzt wird, u: *Landes-Regierungs-Blatt für die Stadt Triest sammt Gebiet und das Küstenland*, god.1854, I. Abtheilung, komad XXX., br. 223., Triest, 1854., str. 368-369.

¹⁷⁷ Cesarski patent od 27. Svibnja 1852, kojim se za svukoliku cesarevinu, izim vojničke Krajine, kao jedini kazneni zakon o zločinima, prestupima i prekršajima, proglašuje i od 1. Rujna 1852 počamši, u kriepost stavlja novo, poznijimi zakoni popunjeno izdanje kaznenoga zakona o zločinima i teških redarstvenih od 3. Rujna 1803, u koje je primljeno više novih ustanovah, u: *Sveobći državo-zakonski i vladni list za Cesarevinu Austrijsku*, god. 1852, komad XXXVI., br. 117., Beč, 1852., str. 493-591.

u Istri bilo je postavljanje velikog broja pitanja porotnicima te okolnost da su porotnici najveći broj pitanja jednoglasno potvrdili.

Kao problem nametalo se pitanje jezika. Pritom Istra nije bila izolirani slučaj, jer je taj problem postojao u svim pokrajinama u kojima je živjelo više narodnosti. Iako nisu dostupni detaljniji podaci o strukturi istarske porote tijekom 1851., s obzirom na to da su u Istri Talijani, iako malobrojniji, bili gospodarski mnogo jači, obrazovaniji i koncentrirani u gradovima, za razliku od većinskog pretežito seljačkog i siromašnog hrvatskog stanovništva, velika je vjerojatnost da su i u ovom razdoblju porotničku klupu činili uglavnom Talijani. No, pritom treba voditi računa da je u tom razdoblju izgradnja nacionalnog identiteta bila tek u inicijalnoj fazi, pa razlike u narodnosti između optuženika i porotnika nisu ujedno imale političke konotacije u smislu nacionalne borbe koje će imati kasnije, tijekom primjene ZKP-a 1873. Službenim jezikom suda od 1815. smatrao se talijanski. Predsjednici rovinjskog suda, kao i državni odvjetnici, u ovom su razdoblju uglavnom bili Austrijanci koji su se, osim njemačkim, služili i talijanskim jezikom, kao jezikom društveno i kulturno obrazovanijeg sloja istarskog pučanstva. S obzirom na izloženo, nesumnjivo je da se porotna rasprava vodila na talijanskom jeziku, pa i u onim slučajevima kada su na optuženičkoj klupi sjedili hrvatski optuženici. Vjerojatno je već u tom razdoblju porotna rasprava u takvim slučajevima bila vođena pomoću tumača.

Usprkos svim vrlinama ZKP-a 1850, ubrzo su se pojavile reakcionarne težnje za njegovim ukinućem zbog navodne nezrelosti naroda. Uvođenje apsolutizma Silvestarskim patentom jasno se odrazilo i na području kaznenog procesnog prava. Institut porote izrijekom je bio ukinut te je posebnom naredbom iz siječnja 1852. bio reguliran postupak pred zemaljskim sudovima, koji su svoje odluke donosili u vijeću sastavljenom od pet sudaca i jednog predsjednika, i koji je do uvođenja novoga zakona o kaznenom postupku trebao privremeno zamijeniti postupak pred porotom. Novi ZKP 1853 bio je izrazito reakcionaran zakon i u velikoj je mjeri predstavljao vraćanje inkvizitornom kaznenom postupku. U Istri je stupio na snagu 30. rujna 1854.

Summary

JURY ADJUDICATION IN ISTRIA ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE ACT OF 1850

This paper presents and analyses the provisions of the Criminal Procedure Act of 17 January 1850, which regulates jury adjudication and which used to be applied on the territory of Istria, a former part of the Austrian legal system. In spite of the very short application of the CrPA of 1850, its significance is reflected in the fact that it introduced for the first time the jury as a general institute competent for listed political and press offences, and for crimes for

which a minimum sentence of five years in prison was provided. The presentation and analysis of the regulative framework is followed by the reconstruction and analysis of the case law of jury adjudication in Istria. The aim is to point out the specific features of the application of jury adjudication in Istria with regard to the social, cultural, economic and political circumstances that were primarily conditioned by its heterogeneous ethnic structure.

SUDSKA PRAKSA